

VĚDECKÝ ČASOPIS

ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA

7

ROČNÍK 34 (LXI)
PRAHA
ČERVENEC
1988
CENA 10 Kčs

ČESKOSLOVENSKÁ AKADEMIE ZEMĚDĚLSKÁ
ÚSTAV VĚDECKOTECHNICKÝCH INFORMACÍ
PRO ZEMĚDĚLSTVÍ

Redakční rada

Doc. ing. Jiří Tvrdoň, CSc. (předseda), prof. ing. Milan Branický, CSc., RSDr. Rudolf Černý, prof. ing. Miroslav Grznár, DrSc., doc. ing. Josef Hurta, CSc., ing. Svatopluk Chalupa, CSc., prof. ing. Dimitrij Choma, DrSc., ing. Vladimír Jeníček, DrSc., doc. ing. Mária Kadlečíková, CSc., prof. ing. Ctibor Ledl, DrSc., doc. ing. Juraj Mikita, CSc., doc. ing. Zdeněk Myler, CSc., prof. ing. Jaroslav Píč, DrSc., prof. ing. Karel Svoboda, CSc., doc. ing. Endre Tóth, CSc., doc. ing. Oldřich Tvrdoň, CSc., ing. Vladimír Vácha, CSc., doc. ing. Karel Vinohradský, CSc., doc. ing. Ivan Zoborský, CSc.

Za vedení časopisu odpovídá doc. ing. Jiří Tvrdoň, CSc.

Redaktorka ing. Hedvika Malíková

OBSAH

Zoborský I.: Úloha služeb v rozvoji poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu	473
Zoborský I.: Rezervy vo funkcii biologických a technických služieb	475
Tršťanská A.: Nové prístupy k riešeniu dodavateľsko-odberateľských vzťahov v oblasti služieb pre poľnohospodárstvo	487
Boreková B.: Efektívnosť služieb poskytovaných PNZP Bratislava na úseku rastlinnej výroby	495
Štěpán M.: Efektivnost rozvoje činností a služeb v agropodnicích	505
Peterová J.: Hodnocení ekonomické efektivity práce agrochemických podniků	515
Murgaš J.: Zdokonalovanie plánovania posezónnych opráv poľnohospodárskej techniky	523
Klapková H.: Hmotná zainteresovanost pracovníků organizací služeb na výsledcích činnosti zemědělských podniků	531
Bečvářová V.: Kriteriaální odvoody a jejich vliv na ekonomiku služeb pro zemědělství	537

Z vědeckého života

Repka I.: Uplatňovanie vedeckotechnických poznatkov v poľnohospodárstve	545
---	-----

Diskuse

Matějček M.: Zvyšování dojivosti a ekonomika chovu skotu (k článku Poděbradský Z., Váchal J.: Vliv zvyšování dojivosti na ekonomickou efektivnost chovu skotu — č. 1/1988)	548
Poděbradský Z., Váchal J.: Odpověď autorů na připomínky ing. Matějčka	549

Z nové ekonomické literatury

Zoborský I.: Alojz Podolák: Energetická náročnosť výroby potravín	553
---	-----

СОДЕРЖАНИЕ

Зоборский И.: Роль сферы обслуживания в развитии агропродовольственного комплекса	473
Зоборский И.: Резервы в области биологического и технического обслуживания	475
Трштянска А.: Новые подходы к решению отношений между поставщиками и потребителями в области сельскохозяйственного обслуживания	487
Борекова Б.: Эффективность предоставляемых услуг Предприятием по сельскохозяйственному закупам и снабжению Братислава в области растениеводства	495

Nastupujúca etapa rozvoja národohospodárskych odvetví zabezpečujúcich výživu pracujúcich si vyžaduje ďalšiu intenzifikáciu a zefektívňovanie výrobného procesu. V podmienkach prestavby poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu sa vytvára väčší priestor pre integrovanie činnosti a záujmov poľnohospodárskej prvovýroby, spracovateľského priemyslu a organizácií služieb.

Stupeň poznania úlohy služieb v rozvoji poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu ČSSR je v tomto období ešte stále nedostatočný. Treba hľadať príčiny, prečo niektoré podniky biologických, technických i ostatných špecializovaných služieb neplnia svoje poslanie tak, ako sa očakávalo pri ich vytváraní, a skúmať možnosti ďalšieho rozvoja služieb pre poľnohospodárske podniky v nových ekonomických podmienkach.

Kolektív autorov výchovno-vzdelávacej a vedeckovýskumnej základne predkladá tematické číslo zamerané na problematiku služieb v poľnohospodárstve.

Prvý príspevok uvádza niektoré rezervy vo funkcii špecifických štátnych služieb v Slovenskej socialistickej republike. Autor položil dôraz na biologické služby pre odvetvia rastlinnej výroby, ktorých nositeľom je Slovosivo, vedecko-výrobné združenie pre šľachtenie a semenárstvo, t. j. hospodárska organizácia s celoslovenskou pôsobnosťou. Obdobné služby v ČSR vykonáva Oseva. Z technických služieb analyzuje činnosti strojových a traktorových staníc a opravovní poľnohospodárskych strojov, ktorých hlavnou náplňou je zabezpečovanie prevádzkovej spoľahlivosti mobilnej a stacionárnej poľnohospodárskej mechanizácie, výrobnostrojárska činnosť a inžinierske služby pre poľnohospodársku prvovýrobu. V práci sa využívajú čiastkové výsledky výskumnej úlohy riešenej na Katedre ekonomiky poľnohospodárstva Prevádzkovo-ekonomickej fakulty Vysokej školy poľnohospodárskej v Nitre v rokoch 1986–1990.

Súčasnými problémami a smermi ďalšieho rozvoja dodávateľsko-odberateľských vzťahov v oblasti služieb pre poľnohospodárstvo, vyplývajúcimi z pripravovanej prestavby hospodárskeho mechanizmu, sa zaoberá v článku doc. Ing. Alena Tršťanská, CSc. Uvádza prehľad sústavy zmlúv a právnych predpisov vzťahujúcich sa k poskytovaniu služieb pre poľnohospodárstvo, upozorňuje na nedostatky v dodávateľsko-odberateľských vzťahoch a na význam nových hospodárskych zmlúv, ktorých súčasťou budú aj dohody týkajúce sa záruk za účinnosť poskytovanej služby, čím sa zvýši spoluúčasť organizácií služieb na týchto vzťahoch.

Ing. Božena Boreková, CSc., skúma efektívnosť služieb na úseku rastlinnej výroby, ktoré poskytuje Poľnohospodársky nákupný a zásobovací podnik, n. p. Bratislava. Poukazuje na problémy v plnení úloh tejto organizácie technických služieb a na rezervy v činnostiach pre odvetvia rastlinnej výroby, ako je nákup obilnín, strukovín a olejní, sušenie a čistenie zrnín, výživa a ochrana rastlín. Článok vychádza z výskumnej úlohy Katedry ekonomiky poľnohospodárstva VŠP v Nitre, v ktorej sa skúmajú rezervy vo funkcii služieb v procesoch výroby potravinárskych surovín rastlinného pôvodu.

Efektívnosť rozvoja činností a služieb v agropodnikoch je názov článku, ktorý vypracoval Ing. Miloslav Štěpán. Obsahuje organizáciu a intenzitu činnosti v agropodnikoch, ich hospodárske výsledky a podiely jednotlivých činností na zisku, predpokladaný rozvoj služieb a účelovo efektívne usporiadanie štruktúry organizácie základne týchto spoločných poľnohospodárskych podnikov s celookresnou pôsobnosťou. Agropodniky so širokou štruktúrou výrobných i nevýrobných činností príbuzného aj rôznorodého charakteru pôsobia len v ČSR.

Ing. Jarmila Peterová, CSc., skúma problematiku hodnotenia činnosti agrochemických podnikov. Navrhuje používať ukazovateľ výrobnnej efektívnosti hnojenia. Článok zoznamuje s jeho konštrukciou i možnosťami použitia tohto ukazovateľa.

Doc. Ing. Ján Murgaš, CSc., v príspevku poukazuje na aktuálnu problematiku zdokonaľovania plánovania posezónnych opráv mobilnej poľnohospodárskej techniky. Objektom výskumu úlohy riešenej na PEF VŠP v Nitre sú hlavne STS v Stredočeskom kraji. Uvádza existujúce problémy na 2. opravárskom stupni a konštatuje dvojkoľajnosť budovania a využívania kapacít pre posezónne opravy poľnohospodárskych strojov v podnikoch prvovýroby a štátnych opravovniach.

Námetom článku Ing. Hany Klapkovej, CSc., je prehlbovanie účinnosti sústavy hmotnej zainteresovanosti pracovníkov organizácií služieb na výsledkoch činnosti poľnohospodárskych podnikov.

Ing. Věra Bečvářová, CSc., sa vo svojom príspevku zaoberá kritériálnymi odvodmi a ich vplyvom na ekonomiku služieb pre poľnohospodárstvo. Charakterizuje doterajší systém odvodov v organizáciách biologických a technických služieb a informuje o základných princípoch zmien v odvodovom systéme od roku 1989.

XVII. zjazd KSC vytyčil stratégiu urýchlenia sociálneho a ekonomického rozvoja ČSSR a v súvislosti s tým stanovil úlohy v prestavbe hospodárskeho mechanizmu, ktorá sa bezprostredne dotýka aj organizácií služieb v agrokomplexe. Prestavba organizačných štruktúr výrobnnej základne národného hospodárstva je súčasťou komplexného programu prechodu od doterajšieho systému riadenia k novému hospodárskemu mechanizmu a týka sa všetkých odvetví národného hospodárstva, vrátane komplexu národohospodárskych odvetví zabezpečujúcich výživu nášho obyvateľstva. Je to najcitlivejšia úloha. Počíta sa s určitými zmenami aj na úseku biologických a technických služieb. Pritom sa však zohľadní ich osobitná funkcia, napr. špecifiká v oblasti šľachtenia a semenárstva, plemenárstva, úloh systémového uplatňovania vedeckotechnických poznatkov a pod.

V období prípravy tohto tematického čísla (začiatok roka 1988) predložené návrhy na vytvorenie štátnych podnikov služieb v poľnohospodársko-potravinárskom komplexe ešte neboli schválené.

Doterajšie poznatky ukazujú, že úloha služieb v rozvoji poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu sa zvyšuje. V predpokladanom usporiadaní rezortu poľnohospodárstva a výživy organizácie biologických, technických i ostatných služieb budú mať pre svoju činnosť dostatočný priestor. Z článkov vyplynulo, že služby sú neoddeliteľnou súčasťou poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu a ich ďalší rozvoj je jednou z významných podmienok intenzifikácie rastlinnej a živočíšnej výroby. Pri posudzovaní úloh služieb však nemožno vychádzať z jednostranného pohľadu, ale treba postupovať komplexne, prihliadať na všetky faktory a súvislosti. Treba odstrániť činitele, ktoré ich brzdia v rozvoji. Len tak organizácie služieb môžu dôsledne plniť požiadavky poľnohospodárskych podnikov — poskytovať služby včas, v požadovanom rozsahu, kvalite a ekonomicky výhodne, zabezpečovať spoločný cieľ poľnohospodárov i podnikov služieb — vyrábať dostatok kvalitných potravín pre výživu obyvateľstva.

doc. Ing. Ivan Zoborský, CSc.
vedecký redaktor

V tomto období sa jednoznačne zdôrazňuje, že jedným z rozhodujúcich predpokladov požadovanej realizácie stratégie urýchlenia sociálno-ekonomického rozvoja našej spoločnosti je dôsledné plnenie úloh v poľnohospodársko-priemyselnom komplexe. Pritom sa akcentuje náležité uspokojovanie potrieb národného hospodárstva dostatočnou produkciou poľnohospodárskych surovín. Zvýšené nároky možno zabezpečiť len orientáciou na zlepšovanie všetkých zhodnocovacích procesov kvalitnejším riadením poľnohospodárskej a potravinárskej výroby, lepšou organizáciou práce, nevyhnutým uplatňovaním najnovších vedeckých poznatkov i pokrokových skúseností. To sa pochopiteľne nemôže zaobiť bez racionálneho rozvoja služieb v poľnohospodársko-potravinárskom komplexe.

Dnes, keď sa hľadajú nové prístupy k zefektívňovaniu výroby potravinárskych surovín rastlinného a živočíšneho pôvodu cestami fyziologicko-genetickými, agrotechnicko-výživárskymi, melioračno-závlahárskymi a tiež ochranárskymi, rastie význam najmä biologických a technických, ale aj ostatných výrobných i nevýrobných služieb, ktoré bezprostredne ovplyvňujú výsledky poľnohospodárskej prvovýroby.

Rozvinuté služby nesporne patria k veľmi významným činiteľom intenzifikácie poľnohospodárskej výroby. Sú akousi riekou, ktorou prúdia progresívne vedecko-technické poznatky do poľnohospodárskej praxe. Ich základnou úlohou je slúžiť poľnohospodárskej prvovýrobe na rôznych stupňoch a fázach výrobného procesu, racionalizovať ho a umožniť poľnohospodárskym podnikom sústrediť sa na hlavné práce a činnosti.

V tomto období poľnohospodári oprávnené žiadajú vyššiu kvalitu služieb. Posilnenie rozhodovacej právomoci a ekonomického postavenia podnikov ich vedie aj k väčšej ekonomickej zodpovednosti za dosahované výsledky. Ich záujem sa preto sústreďuje predovšetkým na také progresívne služby, ktoré preukazne prinášajú ekonomický efekt a podporujú dynamický rozvoj poľnohospodárskej prvovýroby.

Základnou požiadavkou pre plánovitý rozvoj služieb v poľnohospodársko-potravinárskom komplexe je, aby tieto boli zabezpečované v požadovanom rozsahu, sortimente, v stanovenom čase a za prijateľných ekonomických podmienok. Služby vo všeobecnosti zaznamenávajú kvantitatívny aj kvalitatívny rozvoj a vo viacerých činnostiach a odvetviach výrazne pomáhajú poľnohospodárskej prvovýrobe.

Napriek značnému rozvoju služieb v ostatných rokoch, súčasný stupeň ich poznania je nedostatočný.

Úlohou služieb v agrokomplexe sa zaoberali viacerí naši autori.

Príspevok si kladie za cieľ skúmať niektoré rezervy vo funkcii špecifických štátnych služieb v SSR, ktorých nositeľom sú:

1. Slovosivo, vedecko-výrobné združenie pre šľachtenie a smenárstvo, t. j. oblasť biologických služieb pre odvetvia rastlinnej výroby.

2. Strojové a traktorové stanice a opravovne poľnohospodárskych strojov, t. j. oblasť technických služieb.

V práci využívame čiastkové výsledky výskumnej úlohy, riešenej na Katedre ekonomiky poľnohospodárstva Vysokej školy poľnohospodárskej v Nitre v rokoch 8. päťročnice.

REZERVY V ŠLACHTITEĽSKÝCH A SEMENÁRSKYCH SLUŽBÁCH

Súčasnú i perspektívnu biologickú službu v procesoch výroby potravinárskych surovín rastlinného pôvodu sú aj budú špecifickou činnosťou, bezprostredne spojenou s poľnohospodárskou prvovýrobou. Biologické služby prešli viacerými organizačnými zmenami, ktoré odrážali požiadavky danej etapy vývoja nášho poľnohospodárstva. K biologickým službám pre odvetvia rastlinnej výroby spravidla zahrňujeme dodávky osív, sadív, semien, priesad, výpestov, štepov a s tým spojenú poradenskú činnosť. Nositeľom biologických služieb pre odvetvia rastlinnej výroby v SSR je najmä Slovosivo. K biologickým službám svojou povahou nesporne patria aj niektoré činnosti ďalších organizácií.

Náplňou činnosti vedeckovýrobného združenia pre šľachtenie a semenárstvo je predovšetkým tvorba intenzívnych odrôd plodín a zabezpečenie kvalitných osív a sadív. Ako transferová organizácia, poskytujúca služby každoročne vo vymedzených časových úsekoch, musí z hľadiska výroby v prvom rade aktuálne pôsobiť na agronomickú službu. To znamená tak, aby poľnohospodárom bolo jasné, ako si počínať pri využívaní najnovších vedeckovýskumných poznatkov v jednotlivých odvetviach rastlinnej výroby. Ich včasné poznanie a význam dokumentuje napríklad uplatnenie novovyšľachtenej odrody, ktorá sa v našich podmienkach v priemere podieľa takmer 45 % na úrode danej plodiny. Každá odroda si žiada svoju technológiu, plodinový systém, aby sa jej genetický potenciál plne prejavil.

Činnosti, ktoré vykonávajú organizácie biologických služieb pre odvetvia rastlinnej výroby, možno zhrnúť nasledovne:

VÝSKUM – ŠLACHTENIE – SEMENÁRSTVO – SLUŽBY

Výrobnotechnickú základňu VHJ SLOVOSIVO od roku 1986 tvorí 30 riadených podnikov a organizácií (9 organizácií vedecko-výskumnej základne, podnik technického rozvoja MOVIS Holič, krajské semenárske podniky, Semex a 16 semenárskych ŠM).

Patrí medzi rozhodujúce VHJ v rezorte poľnohospodárstva a výživy. Ročne toto vedeckovýrobné združenie (VVZ) vytvára priemerne 2,1 miliárd Kčs výkonov (31,3 % z celkových výkonov ŠM rezortu) a 250 miliónov zisku (58,6 % z celkového zisku štátnych majetkov rezortu a 13,1 % z celkového zisku štátnych organizácií rezortu). Početná a náplňou veľmi rozsiahla vedeckovýskumná základňa predstavuje čo do počtu vedeckých, výskumných a vývojových pracovníkov 23,2 % rezortnej vedeckovýskumnej základne. Do riešenia výskumných a šľachtiteľských úloh sa vo VVZ Slovosivo ročne vkladá 94 mil. Kčs investičných a neinvestičných prostriedkov, čo je 29,4 % investovaných finančných prostriedkov zo štátnych zdrojov za rezort poľnohospodárstva a výživy SSR celkom.

Rozvoj slovenského šľachtenia poľných plodín umožnil dosť výrazne znížiť devízovú náročnosť na dovoz osiva a sadiva zo zahraničia a vytvára aj priestor pre vývoz i do kapitalistických štátov.

Udržať a ďalej skvalitňovať tento trend si však vyžaduje nezaostať za veľmi rýchlym rozvojom vedných, najmä biologických disciplín vo svete a umožniť tomu

zodpovedajúci rozvoj šľachtenia rastlín. V ČSSR sa pociťuje mierne zaostávanie v technologickej pripravenosti a iných materiálno-technických podmienkach v semenárskej úprave osív a sadív v porovnaní s poľnohospodársky vyspelými krajinami sveta. Znižuje to semenársku a biologickú hodnotu osiva a sadiva a tým aj ich výkonovú úroveň.

Požadovaný rozvoj výskumu, šľachtenia a semenárstva, ale aj ostatnej poľnohospodárskej výroby vo VHJ Slovosivo si vyžaduje predovšetkým kvalitnú a dostatočnú materiálno-technickú základňu ako nevyhnutný predpoklad zvyšovania podielu tohoto združenia na ďalšom rozvoji poľnohospodárstva v SSR, ale aj pre porovnávanie sa s úrovňou šľachtiteľského biologického materiálu a jeho semenárskych hodnôt s poľnohospodársky vyspelými krajinami sveta.

Vývoj výsledkov skúmaného vedeckovýrobného združenia v rokoch 1981–1985 udáva tab. I. Zisk za celú päťročnicu predstavoval 1 038 441 Kčs. Nákladová rentabilita činila v priemere 12,47 %. Výkony na 1 pracovníka vzrástli v sledovanom období takmer o 30 %. Náklady na 1 Kčs výkonov v roku 1986 predstavovali 0,92 Kčs.

Kvalita osív z úrody roku 1986 dosiahla podiel v I. triede u všetkých druhov spolu 60,6 %, čo je v porovnaní s rokom 1985 zlepšenie o 4,5 %, z toho u osív obilnín bolo do I. triedy zaradených 58,8 % (v roku 1985 56,5 %). Napriek uvedenému zvýšeniu kvality osív ešte stále pretrvávajú značné rezervy v akosti najmä osiva ovsa, fazule, šošovice, bôbu, lucerny, ďateliny lúčnej a tráv. VHJ sa nevie vysporiadať s kvalitou morenia osív. V roku 1986 sa dosiahli pozitívne výsledky v kalibrácii osiva kukurice (úloha 1 500 t, skutočnosť 7 500 t). V roku 1987 sa zabezpečila už kalibrácia celej produkcie osiva kukurice.

Novelizované ČSN určujú prísnejšie kvalitatívne parametre jednotlivých druhov osív, čo si vyžaduje jednak v prvovýrobe, ale aj v krajských semenárskych podnikoch zodpovednejší a náročnejší prístup k semenárstvu.

Reálne možno predpokladať, že ak v najbližších rokoch vzrastie podiel najkvalitnejších osív a sadív (I. trieda) zo súčasných 50–60 % na 75–80 %, hrubá rastlinná produkcia sa zvýši o 10–15 %. Ďalším významným prínosom skvalitnenia osív a sadív je zníženie ich spotreby. Odhaduje sa, že u nás sa vysieva nad odôvodnené množstvo napríklad takmer 50 tisíc ton hustosiatych obilnín a sadiť najmenej 40 tisíc ton zemiakov nad normu. Norma výsevu sa prekračuje tiež pri ďalších plodinách. Tak vznikajú straty asi 55 mil. Kčs.

VHJ Slovosivo od svojho vzniku odovzdala poľnohospodárom 57 odrôd a hybridov, z toho 37 v uplynulej päťročnici. Ekonomický prínos predstavuje takmer 1,5 mld Kčs, čo je 6 až 7-krát viac ako sa do novošľachtenia vložilo. Genetický potenciál odrôd sa však na Slovensku využíva pri obilninách iba na 60–80 %, pri krmovinách len na 40–70 %. Poľnohospodárske podniky do vlastných osivových a sadivových fondov zabezpečujú už len 7 % z celkovej potreby. Hodnota nakupovaných osív a sadív predstavuje čiastku 5,4 mld Kčs.

Semenárske organizácie na Slovensku pomerne dobre zvládli kvantitatívne momenty osivárstva, nepodarilo sa im však zaznamenať žiaduci pokrok v kvalite vyrábaných osív a sadív. Kvalita osív nezávisí len od podnikov VHJ Slovosivo, pretože na vlastných SŠM vyrábajú z celkého množstva len asi 40 %, zvyšok produkujú zmluvní množiteľia – vybrané JRD a ŠM. V poľnohospodárskych podnikoch na Slovensku evidujeme takmer 135 tis. ha množiteľských plôch a v rámci VHJ Slovosivo okolo 35 tis. ha.

Predmetom častej kritiky je najmä morenie. Pokrok vo výskume a výrobe účinných moridiel však musí urobiť chemický priemysel. Problémy sú v zabezpečovaní skladovacích priestorov na osivá a sadivá, čistiacich a sušiarenskych kapacít. SSR v tomto smere zaostáva za ČSR.

I. Vývoj vybraných ukazovateľov VHJ Slovosivo za 7. päťročnicu

Ukazovateľ	Mer. jed.	1981	1982	1983	1984	1985	Index
Výkony celkom	tis. Kčs	1 569 533	1 724 656	1 847 810	1 961 865	1 955 336	124,58
Náklady celkom	tis. Kčs	1 486 362	1 518 996	1 588 663	1 701 841	1 724 897	116,05
Zisk	tis. Kčs	83 171	205 650	259 147	260 024	230 439	277,07
Poľnohospodárska pôda	ha	86 747	83 191	83 215	82 943	82 573	96,30
Priemerný počet pracovníkov	osôb	14 583	14 158	14 110	14 124	14 033	96,23
Základné prostriedky	Kčs	3 172 187	3 305 586	3 583 772	3 794 624	4 192 473	132,16
Rentabilita (čistý zisk : náklady)	%	5,60	13,64	16,31	15,28	13,36	238,57
Produktivita (výkony : pracovníci)	Kčs	107 628	121 815	130 967	138 903	139 338	129,46

Organizácie tejto VHJ budú musieť oveľa širšie tiež rozvinúť inžiniering ako perspektívnu formu systémového poradenstva.

V ďalšom období treba v plánovanom rozsahu realizovať plodínové systémy. Biologické služby pre odvetvia rastlinnej výroby môžu v tomto smere zohrať rozhodujúcu úlohu. Plodínové systémy možno považovať za nový typ komplexných služieb pre poľnohospodárske podniky.

V tomto období plní vo VHJ Slovensko úlohu nositeľov technologických plodínových systémov päť organizácií, ktoré zabezpečujú prevádzkovanie 7 systémov (SŠM v Sládkovičove – osivo kukurice, cukrovej repy a strukovín, SŠM v Leviciach – osivo krmnej repy, Výskumno-výrobná jednotka vo Veľkej Lomnici – zemiakové sadivo, SŠM v Trnave – lucernové semeno a SŠM v Rimavskej Sobote – trávne semeno.

Doterajšie skúsenosti však ukazujú, že pri uplatňovaní systémov na výrobu osív a sadív nie sú vyriešené kooperačné vzťahy medzi nositeľmi a užívateľmi. Ide hlavne o rozpory o výške poplatkov za odborné poradenstvo a komplexné služby. Uplatňovanie plodínových systémov je však nesporne aj pri výrobe osív a sadív jednou z ciest, ktoré prispievajú k zvyšovaniu ekonomickej efektívnosti rastlinnej výroby.

Výroba osív a sadív ako špecializovaná činnosť u viacerých technických plodín vyžaduje bezprostredné napojenie biologických služieb na spracovateľský priemysel za účelom poskytovania komplexných služieb z jednej organizácie.

V oblasti semenárstva vidíme rezervy v širšom rozvinutí spolupráce členských krajín RVHP. Porovnanie priemerného ročného obratu obchodu s osivami za dve ostatné päťročnice poskytuje predstavu o ich dynamike podľa jednotlivých plodín.

Údaje uvedené v tab. II ukazujú, že trhovú obrát osiva obilnín, strukovín na zrnno, olejnía a okopanín vzrástol, dodávky sadív zemiakov a osív tráv poklesli. Podstatne sa rozšíril obchod s osivami zeleninových strukovín a niektorých zeleninových okopanín. Zvýšil sa obrát sadbového materiálu ovocných a okrasných drevín.

Šľachtenie zeleniny a ovocia na Slovensku nemá dlhotrvajúcu tradíciu. Vykazuje skromnejšie výsledky ako sú zaznamenané v ČSR. Pestovateľské plochy, ktoré obhospodaruje Semex, sa menia podľa požiadaviek. Vzhľadom na vyššie nároky pestovateľov v tomto období je tendencia zvyšovať výmeru pôdy určenej na rozmnožovanie semien a priesad zeleniny a ovocných výpestkov. Výskumné a šľachtiteľské stanice na Slovensku doteraz nie sú dostatočne kádrove a materiálne vybavené. Požiadavky pestovateľov na niektoré druhy osiva a sadív zeleniny a výpestkov ovocia sú vyššie v porovnaní s ich výrobou.

V zeleninárstve aj v ovocinárstve sa stretávame s viacerými problémami. Ide hlavne o nízku koncentráciu semenárstva, roztrieštenosť pestovateľských plôch, nedostatočnú špecializáciu, nedoriešené využívanie mechanizačných prostriedkov pri rozmnožovaní viacerých druhov zeleniny a ovocia, nevyhovujúce dodávateľsko-odberateľské vzťahy.

Treba tiež zvýšiť úroveň odborného-poradenských služieb pre pestovateľov, vrátane záhradkárov. Dnes sme v ovocinárstve a zeleninárstve len na začiatku výrobo-technologickej a technicko-organizačnej prestavby. Pre tieto špecializované odvetvia rastlinnej výroby treba poskytovať komplexné služby, rovnako ako napríklad pri pestovaní chmeľu.

Semex dodáva do malopredaja pre drobných pestovateľov – záhradkárov ročne 23–24 mil. balených zeleninových osív vo vrecúškach s nízkou gramážou. Požiadavky na dodávky ovocných výpestkov z podnikov i od záhradkárov sú najmä u kôstkového ovocia vyššie ako je produkcia. Dopyt sa čiastočne uspokojuje dovozom z MLR a Juhoslávie. Výpestky drobného ovocia dodáva Semex v objed-

II. Priemerné ročné obraty obchodu s osivami a sadbovým materiálom v členských štátoch RVHP

Plodiny	1976—80	1980—85	Index
Poľné plodiny v tis. t			
Obilniny	124,2	153,9	123,91
Sadivové zemiaky	47,6	27,9	58,61
Okopaniny	3,8	7,2	189,47
Strukoviny na zrno	10,0	15,7	157,00
Strukoviny kŕmne	2,7	2,2	81,48
Trávy	16,2	10,2	62,96
Olejníny	8,3	20,4	245,78
Zelenina v t			
Osivo cibule	80,2	222,0	276,80
Cibuľa — sadzačka	3 798,8	1 451,4	38,20
Tekvicovité	54,7	40,5	74,04
Koreňová zelenina	116,5	292,6	261,17
Ľufkovité	1,6	8,1	506,25
Strukoviny	567,4	2 702,5	476,29
Sadbový materiál v tis. ks			
Ovocie, vinič	49 653,6	65 547,2	132,00

naných počtoch. V posledných rokoch vznikol prebytok výpestkov jabloní. Celkové počty výpestkov dodávaných pestovateľom (viac ako 900 tis. stromčekov jadrového a kôstkového ovocia a okolo 700 tis. výpestkov drobného ovocia) umožňujú vysadiť a obnoviť ovocné sady v plánovaných výmerách.

Každoročne narastajú požiadavky aj na osivá a sadivá kvetín a okrasných škôlkárskych výpestkov. Výroba zatiaľ nestačí pokryť požiadavky na kvetinové cibule a na široký sortiment okrasných škôlkárskych výpestkov.

Výskumný ústav ovocných a okrasných drevín v Bojniciach so svojimi výskumnými a šľachtiteľskými stanicami, ktorý je v štádiu budovania, zatiaľ v plnej miere neuspokojuje požiadavky sadovníckej praxe na Slovensku. Preto sa v tomto smere ukazuje nevyhnutné rozvinúť kooperáciu s ČSR a s krajinami RVHP, ktoré majú podobné pestovateľské podmienky.

Niektoré úspešné výsledky sa dosiahli pri šľachtení drobného ovocia. V súčasnosti sa uskutočňuje reorganizácia škôlkárskej výroby, ktorej základňa bola veľmi roztrieštená, s prevládajúcimi zastaralými pestovateľskými technológiami. Za účelom zvýšenia úrovne škôlkárskej výroby treba vybudovať veľkovýrobný závod, špecializovaný na semenársko-škôlkárske služby.

V roku 1978 sa na Slovensku vytvorilo Združenie pre rozvoj ovocinárstva a zeleninárstva v SSR, ktorého prevádzkovateľom sa stal Semex. Jeho činnosť sa

však pre nedoriešené otázky kompetenčného, organizačného, ale predovšetkým riadiaceho a ekonomického charakteru nerozvinula tak, ako sa pôvodne predpokladalo. Významné úlohy na úseku výroby a spracovania ovocia a zeleniny v SSR plnia kooperačné združenia, ale hlavne spoločné poľnohospodárske podniky, ako je napríklad Agrofrigor v Dunajskej Strede, Poľnohospodárstva v Prievidzi, Zemplín v Michalovciach, Hronfruct v Leviciach, Agrotermál v Podhajskej, Združenie v okrese Komárno a ďalšie. Do rámca služieb pre odvetvia ovocinárstva a zeleninárstva treba v ďalšom období zahrnúť aj spracovateľské organizácie a obchod.

Pri úvahách o predpokladanej vertikálnej integrácii uvádzaných odvetví je potrebné vytvoriť priestor aj pre organizáciu obchodu a potravinárskeho priemyslu, najmä pre Obchod s ovocím a zeleninou, Slovenský zväz spotrebných družstiev, Liehovary a konzervárne, Cukrovársky a cukrovinkársky priemysel, ktoré by pre výrobu zeleniny a ovocia poskytovali výrobné i nevýrobné služby. Tak bude postupne dochádzať k vytváraniu špecializovaných zeleninársko-ovocinárskych vertikál v jednotlivých produkčných oblastiach (oblasť Komárna, Michaloviec, Dunajskej Stredy, Trebišova, Nových Zámkov, Bratislavy, Trnavy a Košíc).

FUNKCIA TECHNICKÝCH SLUŽIEB V POĽNOHOSPODÁRSTVE

Z pohľadu ďalšej intenzifikácie slovenského poľnohospodárstva sú z veľkej skupiny technických služieb významné tie činnosti, ktoré zabezpečujú strojové a traktorové stanice a opravovne poľnohospodárskych strojov.

V uplynulých štyroch desaťročiach prechádzali rôznymi formami riadenia, ktoré boli odvodené od jednotlivých etáp budovania nášho poľnohospodárstva.

V rokoch 8. päťročnice sa zvyšuje účasť dodávateľských odvetví na rozvoji poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu. Podľa správy Federálneho štatistického úradu o vývoji národného hospodárstva a plnení štátneho plánu ČSSR sa v roku 1987 do poľnohospodárstva dodalo 8 557 traktorov, 1 527 kombajnov, 2 135 sejačiek, 405 zberačov zemiakov a 196 zberačov cukrovej repy a ďalších strojov a zariadení. Hodnota mechanizačných prostriedkov v poľnohospodárstve prekročila už 60 mld Kčs.

V tomto období sa orientuje pozornosť na technicko-ekonomické parametre poľnohospodárskej techniky, na zabezpečovanie jej prevádzkovej spoľahlivosti a využitie v poľnohospodárskej prvovýrobe.

Vybrané ukazovatele VHJ STS a OPS v 5., 6. a 7. päťročnici uvádza tab. III. Nárast výkonov za posledných 10 rokov je zhruba 2,5-násobný. Výkony na pracovníka v roku 1978 činili 197 153 Kčs a v roku 1985 vzrástli na 247 341 Kčs. Najvyššiu dynamiku v rozvoji a komplexnosti služieb dosiahla táto VHJ v starostlivosti o dojaciu a chladiacu techniku. Ak v roku 1983 bolo opravených 27 894 dojacích súprav, v roku 1986 to bolo viac ako 152 tisíc, čo v plnej miere krylo požiadavky prvovýroby na Slovensku. Najvyššie zastúpenie na výkonoch má výrobnostrojárska činnosť (v roku 1986 až 40 %).

Na úroveň rentability opravárskej činnosti (včítane renovácie) v ostatných 3–4 rokoch negatívne pôsobí neustále znižovanie počtu generálnych opráv mechanizačných prostriedkov a prechod na posezónne opravy, prípadne na komplexnú starostlivosť o techniku v poľnohospodárskych podnikoch. Najvýraznejší pokles rentability zaznamenala výrobnostrojárska činnosť, kde v posledných rokoch dochádza k podstatným štrukturálnym zmenám. Rentabilita poľnohospodárskej výrobnostrojárskej činnosti klesá úmerne k znižovaniu objemu chemizácie a zemných prác.

Funkciu technických služieb skúmame na príklade výsledkov STS, n. p. Krupina, ktorá má byť garantom technickej politiky v poľnohospodárskych podnikoch.

III. Vývoj vybraných ukazovateľov VHJ STS a OPS v 5., 6. a 7. päťročnici

Ukazovateľ	Jednotka	5. päťroč.	6. päťroč.	7. päťroč.	Index	
					7./6.	7./5.
Výkony celkom	mil. Kčs	5 089,2	8 660,1	10 871,5	125,5	213,6
Počet pracovníkov	osôb	8 067	8 974	9 322	103,9	115,6
Produktivita práce z výkonov	Kčs	126 173	193 004	233 249	120,9	184,9
Zisk	mil. Kčs	674,3	1 418,7	1 862,9	131,3	276,3
Oprávrstvo	"	1 053,7	2 299,0	3 219,7	140,0	302,7
Renovácia	"	21,2	126,2	266,7	211,3	1 258,0
Mechanizácia ŽV	"	514,5	1 070,3	1 442,1	134,7	280,3
Poľnohospodárska výrobná činnosť	"	1 467,7	1 423,9	1 133,1	79,6	77,2

V okrese Zvolen predstavovala hodnota strojov na začiatku tejto päťročnice v prepočítaní na 1 ha poľnohospodárskej pôdy 7 708 Kčs (priemer za SSR 10 709 Kčs) a na 1 ha ornej pôdy činila 16 762 Kčs. V rámci okresu pripadá na 1 ha poľnohospodárskej pôdy 1 283 Kčs nákladov na opravy, čo je hodnota prakticky zhodná s priemerom SSR (1 253 Kčs). Priemerná produktivita na 1 opravára v dielni je 141 tis. Kčs, t. j. o 8 tisíc Kčs viac ako v priemere na Slovensku. V poľnohospodárskych podnikoch okresu je 12 stredísk základnej mechanizácie, ktoré v rámci úseku technických služieb sú základným článkom organizácie, riadenia a využívania poľnohospodárskej techniky. V okrese je 7 údržbársko-opravárskych stredísk. Tieto strediská sú jednotkou pre zabezpečenie prevádzkyschopnosti poľnohospodárskej techniky na JRD.

Od začiatku 8. päťročnice sa ekonomické relácie v súvislosti s poskytovanými službami STS zmenili. Uznesením vlády ČSSR č. 150 z 11. júla 1985 boli schválené Opatrenia na 8. päťročnicu, podľa ktorých sa znížili veľkoobchodné ceny generálnych a bežných opráv traktorov a poľnohospodárskych strojov v priemere o 9 % a ceny renovovaných náhradných dielov k traktorom a poľnohospodárskym strojom sa stanovili v priemere vo výške 30–35 % ceny nových náhradných dielov. Obe tieto opatrenia sa realizovali od 1. 1. 1986. Je však známe, že prijaté opatrenia nevyriešili problém zvýšenia záujmu poľnohospodárskych podnikov o tieto služby komplexne.

Aký bol vývoj z uvedeného pohľadu v STS, n. p. Krupina, v roku 1986? Podľa komplexného rozboru hospodárskych výsledkov za rok 1986 zabezpečovala opravárenská činnosť plnenie úloh štátneho plánu v oblasti generálnych a posezónnych opráv rezačiek SPS 420, ich agregátov a adaptérov ŽT 300 a SB 220. Úlohy v generálnych opravách spomenutých strojov STS však ani pre vlastný okres nespĺnila. Výkony z opravárskej činnosti predstavovali v roku 1986 zhruba 12 mil.

Kčs, z toho u posezónnych opráv sme zaznamenali plnenie plánovaných úloh len na 70 %. Plánovaný objem renovácie sa splnil.

Stredisko mechanizácie živočíšnej výroby, v podstate podobne ako u ostatných STS, sa sústredilo na montáže dojacej a chladiarenskej techniky, na servis a technické prehliadky dojacích a chladiarenských zariadení, generálne opravy dojacích strojov na stabilnom pracovisku, montáž elektroinštalácie a revízie elektroinštalácie a hromozvodov. Plánované tržby z mechanizácie živočíšnej výroby sa nedosiahli. Aj v roku 1986 výkony nepriaznivo ovplyvnili nedostatkové druhy materiálov (elektroinštalačný, vodoinštalačný, bleskozvody, náhradné diely na dojacie stroje).

Z celkového objemu výroby realizovanej v rámci výrobnostrojárskej činnosti za celú VHJ sa 93 % využíva v rezorte poľnohospodárstva a výživy. Jej súčasné zastúpenie z výkonov je v hodnotenej STS zhruba 40 %. Pritom plánovaný objem výkonov v roku 1986 sa naplnil len na necelé tri štvrtiny.

Tržby za rok 1986 sa nesplnili ani na úseku poľnohospodárskej výrobnéj činnosti. Nesplnenie tržieb o 147 tis. Kčs sme zaznamenali v poľných prácach v dôsledku nedostatočného využitia kombajnov.

STS poskytuje veľmi významné služby v príprave pracovníkov v robotníckych profesiách. V roku 1986 išlo najmä o účelový kurz na získanie odbornej spôsobilosti pre prácu s jedmi pre okres Zvolen, kurz na vykonávanie opráv dojacích zariadení pre poľnohospodárske podniky v SSR a kurz na vykonávanie servisu dojacích zariadení pre viac ako 400 pracovníkov obsluhujúcich dojacie zariadenia a pomocných technikov.

Aký bol vývoj produktivity práce? Podnik za rok 1986 nesplnil tento ukazovateľ. Z plánovanej produktivity práce z výkonov celkom 211 015 Kčs sa dosiahlo len 92 %. Produktivita práce z upravených vlastných výkonov predstavovala 62 675 Kčs.

Na tvorbe zisku sa najviac podieľali výrobné činnosti a z nich najvyšší podiel bol vykázaný u opravárskej činnosti – takmer 65 %. Rentabilita k výrobným fondom činila 5,59 %. Celkové náklady na 100 Kčs výkonov za rok 1986 predstavovali 91,53 Kčs, to znamená, že v porovnaní s plánom sa ušetrilo 2,12 Kčs celkových nákladov na 100 Kčs výkonov.

Vývoj vybraných ukazovateľov STS Krupina v rokoch 8. päťročnice je evidentný z tab. IV.

V počiatočných socializácie poľnohospodárstva poskytovali STS JRD také služby, ktoré potrebovali. Vtedy družstevníci a pracovníci ŠM hodnotili služby STS veľmi pozitívne. Dnes je situácia iná. Družstvá sa ekonomicky posilnili, sú podstatne lepšie vybavené strojmi a zariadeniami. Strojové a traktorové stanice boli nútené každoročne zvyšovať zisk, preto sa orientovali na kooperáciu s priemyselnými podnikmi a rozvíjali výrobnostrojársku činnosť, z ktorej tento zisk bol zaručený. Na druhej strane „čisté“ služby pre poľnohospodárov sú vo viacerých prípadoch neefektívne. Ide napríklad o servis chladiarenskej a dojacej techniky, komplexnú starostlivosť o žatevnú techniku, servis palivovej sústavy a ďalšie služby.

V nových podmienkach sa zrejme zmení aj štruktúra STS v Stredoslovenskom kraji. Oprávarenská výroba sa bude musieť koncentrovať a bude treba presne vymedziť, ktoré činnosti sa budú zabezpečovať v poľnohospodárskych podnikoch a ktoré v štátnych opravovniach. Treba zvažovať aj návrh presunúť posezónne opravy do poľnohospodárskych podnikov, čo by vyriešilo mnohé nedostatky v tomto smere a odstránila by sa aj duplicita pri budovaní opravárenských kapacít v štátnych opravovniach a v poľnohospodárskych podnikoch. STS sa musia postupne zbaviť strojárkej výroby, ktorá nemá nič spoločné s poľnohospodárskou

Ukazovateľ	1986	1987	1988	1989	1990
Výkony v tis. Kčs	38 271	38 000	38 679	39 357	39 903
UVV v tis. Kčs	12 347	11 596	11 854	12 224	12 509
Zisk v tis. Kčs	3 257	2 860	2 793	3 021	3 105
Rentabilita v %	5,59	4,92	4,67	4,97	5,02
Počet pracovníkov	197	201	202	203	203
Produktivita práce z UVV v Kčs	62 675	57 691	58 683	60 217	61 621

prvovýrobou a musí presunúť svoje sily na rozvoj takých služieb, ktoré bezprostredne pomáhajú JRD.

Zároveň však treba zabezpečiť, aby starostlivosť o poľnohospodársku techniku bola aj v JRD na požadovanej úrovni. Vo viacerých poľnohospodárskych podnikoch sme zistili nevyhovujúce uskladnenie poľnohospodárskej techniky. Preto je na mieste návrh Výskumného ústavu poľnohospodárskej techniky v Rovinke uskladňovať v garážach a prístreškoch cca 30 % poľnohospodárskej techniky a 70 % mechanizačných prostriedkov uskladňovať na spevnených odstavňových plochách za účinnej protikoróznej ochrany. Poľnohospodárske podniky musia stroje do opravy dávať v takom stave, ktorý zodpovedá technicko-preberacím podmienkam.

Zdokonaľiť treba tiež systém zásobovania náhradnými súčiastkami a odstrániť nedostatky v tejto oblasti. To predpokladá postupné budovanie prevádzkových skladov náhradných dielov na požadovanej technickej úrovni a zodpovedajúcej úrovni evidencie. Budovanie týchto skladov treba koordinovať s budovaním stredísk základnej mechanizácie a opravárenskými zariadeniami JRD a STS.

Podľa projektu údržbársko-opravárskej činnosti v okrese Zvolen, ktorý bol vypracovaný koncom roku 1986, treba maximálne využiť existujúce opravárske kapacity a tým znížiť nároky na budovanie nových, rastúce nároky na starostlivosť o stroje zabezpečiť nižším počtom pracovníkov, zvyšovaním úrovne vybavenosti jednotlivých pracovísk riešiť okrem rastu produktivity práce aj kvalitu opráv.

Keď sa vytvoria priaznivé ekonomické predpoklady pre efektívny rozvoj služieb v oblasti mechanizácie poľnohospodárstva a v podmienkach prestavby národného hospodárstva sa zlepši materiálno-technické zásobovanie a dodávateľsko-odberateľské vzťahy, potom môžeme oprávnenne očakávať, že štátne podniky technických služieb spoločne s opravárenskými kapacitami JRD významne prispedia k intenzívnemu rozvoju rastlinnej a živočíšnej výroby.

ZÁVER

Doterajší vývoj potvrdil správnosť postupného budovania biologických, technických a ostatných špecializovaných služieb pre odvetvia rastlinnej a živočíšnej výroby. V tomto období sú neoddeliteľnou súčasťou poľnohospodársko-potravi-

nárskeho komplexu a ich efektívny rozvoj je jednou z významných podmienok ďalšej intenzifikácie poľnohospodárskej výroby.

V nových podmienkach sa zmení aj štruktúra služieb v agrokomplexe. Podniky služieb budú realizovať stanovené ciele z hľadiska nových požiadaviek vtedy, keď sa do ich činnosti dôsledne premietnu všetky schválené opatrenia. V závislosti od charakteru poskytovaných služieb sa musí rozšíriť vhodný systém garancií, smerujúci k čo najefektívnejšiemu využívaniu služieb a zvyšovaniu ich kvality.

Rozvoj služieb v ďalšom období v zmysle záverov XVII. zjazdu KSČ sa musí odvíjať od schváleného programu poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu, založeného na vytváraní takých podmienok, ktoré zabezpečia súlad medzi pôdou, rastlinnou a živočíšnou produkciou a dodávateľskými odvetviami s využitím všetkých rezerv v súbore intenzifikačných činiteľov efektívnej výroby a spracovania poľnohospodárskych surovín.

Literatúra

HUTNÍK, F. — ZOBORSKÝ, I.: Komplexnoje obsluživanie sel'skochozjajstvennyh predpriyatij. Moskva, Agropromizdat 1986.

ZOBORSKÝ, I.: Úloha služieb v agrokomplexe. Bratislava, Socialistická akadémia 1988

ZOBORSKÝ, I. a kol.: Funkcie služieb v procesoch výroby potravinárskych surovín rastlinného pôvodu. [Priebežná správa.] Nitra, VŠP 1987.

Návrh organizačného usporiadania výrobnej základne hospodárskej organizácie technických služieb poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu. Rovinka, VHJ STS a OPS 1987.

Rozbory hospodárskej činnosti VHJ Slovosivo. Bratislava 1981—1986.

Správa Federálneho štatistického úradu o vývoji národného hospodárstva a plnení štátneho plánu ČSSR v roku 1987. Pravda, 1988, č. 27.

Došlo 8. 2. 1988

ZOBORSKÝ I., Vysoká škola poľnohospodárska, Nitra

Rezervy vo funkcii biologických a technických služieb

Zeměd. Ekon., 34, 1988, č. 7, s. 475—486. — 4 tab., lit. 6, res. slov., rus., angl., něm.

služby biologické, šlechtiteľství, semenářství, služby technické, opravárenství, rezervy, ukazatele ekonomické, analýza vývoje, výsledky výzkumu

Práca uvádza niektoré rezervy vo funkcii špecifických štátnych služieb. Dôraz je položený na semenárské a šľachtiteľské služby, ktoré vykonáva Slovosivo — hospodárska organizácia s celoslovenskou pôsobnosťou, a na technické služby, ktorých nositeľom sú strojové a traktorové stanice a opravovne poľnohospodárskych strojov.

ЗОБОРСКИЙ И., Сельскохозяйственный институт, Нитра

Резервы в области биологического и технического обслуживания

Zeměd. Ekon., 34, 1988, № 7, с. 475—486. — 4 табл., лит. 6, рез. слов., русск., англ., нем.

биологические услуги, селекция, семеноводство, технические услуги, ремонтное дело, резервы, экономические показатели, анализ развития, результаты исследований

В статье рассматриваются отдельные резервы, имеющиеся в рамках государственных организаций по специальному обслуживанию. Особое внимание уделяется семеноводческим и селекционным услугам, предоставляемым хозяйственной организацией общереспубликанского значения (ССР) „Словосиво“, а также техническим услугам, предоставляемым машинно-тракторными станциями и мастерскими по ремонту сельскохозяйственных машин.

ZOBORSKÝ I., University of Agriculture, Nitra

Reserves in the Function of Biological and Technical Services

Zeměd. Ekon., 34, 1988, No. 7, pp. 475–486. — 4 tabs, refs 6, summaries in sl, ru, en, de

biological services, breeding, seed production, technical services, repairing shops, reserves, economic parameters, development analysis, results of research

Some of the reserves, existing in the function of specific state-managed services, are shown. Emphasis is laid on the seed production and plant breeding services rendered by the Slovosivo Corporation for farms all over Slovakia, and on the technical services rendered by the Machine and Tractor Stations and the Farm Machine Repair Shops.

ZOBORSKÝ I., Landwirtschaftliche Hochschule, Nitra

Reserven in der Funktion von biologischen und technischen Diensten

Zeměd. Ekon., 34, 1988, Nr. 7, S. 475–486. — 4 Tab., Lit. 6, Zus. in Slowak., Russ., Engl., Dtech.

Biologische Dienste, Züchtung, Samenzüchtung, techn. Dienste, Reparaturwesen, Reserven, ökon. Kennziffern, Entwicklungsanalyse, Forschungsergebnisse

In der Arbeit werden einige Reserven der Funktion von spezifischen staatlichen Dienstleistungen dargestellt. Die Aufmerksamkeit wird dabei den Züchtungs- und Samenzüchtungsdiensten gewidmet, die von SLOVOSIVO gewährt werden, einer Wirtschaftsorganisation für die gesamte Slowakei, sowie den technischen Diensten, die von den Maschinen- und Traktorenstationen und den Reparaturwerkstätten für Landmaschinen getragen werden.

Adresa autora:

Doc. Ing. Ivan Zoborský, CSc., Vysoká škola poľnohospodárska, Lomonosovova 2,
949 67 Nitra

Pri posudzovaní funkcie služieb v poľnohospodárstve treba vychádzať jednak z cieľov a úloh danej etapy spoločenského vývoja a fáz vývoja poľnohospodárstva a jednak z podmienok (a ich zmien), za akých hodnotený proces prebieha. Preto sa aj kritériá pre posúdenie funkcie služieb v rozvoji poľnohospodárskej výroby menia. V súčasnosti je rozhodujúcim kritériom pre hodnotenie úlohy služieb v poľnohospodárstve zabezpečenie kvality a efektívnosti poskytovaných činností, výkonov i vysokoúčinných biologických materiálov, potrebných pre ďalšiu efektívnu intenzifikáciu poľnohospodárskej výroby. Teda rozhodujúcim meradlom a hodnotiacim kritériom činnosti organizácií služieb sú výsledky poľnohospodárskej výroby (Gardián a kol. 1987, Tršťanská 1982).

Poskytovanie služieb pre poľnohospodárstvo je v súčasnosti ovplyvňované mnohými vecnými problémami i nedostatkami v dodavateľsko-odberateľských vzťahoch (DOV).

V článku venujeme pozornosť niektorým súčasným problémom, ako i smerom ďalšieho rozvoja DOV v oblasti služieb pre poľnohospodárstvo, vyplývajúcim z pripravovanej prestavby hospodárskeho mechanizmu.

PREHEAD SÚČASNEJ SÚSTAVY ZMLÚV A PRÁVNÝCH PREDPISOV VZŤAHUJÚCICH SA K POSKYTOVANIU SLUŽIEB PRE POĽNOHOSPODÁRSTVO

Vzťahy medzi poľnohospodárskymi organizáciami a organizáciami služieb majú prevažne zmluvný charakter. S rozvojom služieb význam hospodárskych zmluv v tejto oblasti čoraz viac narastal. Za tým účelom sa vytvárala sústava právnych pravidiel, ktoré mali zabezpečiť, aby sa zmluvný proces uskutočňoval v súlade s celospoločenskými i podnikovými záujmami.

Zatiaľ platný Hospodársky zákonník č. 45/1983 Zb. klasifikuje hospodárske zmluvy, ktoré sa využívajú v oblasti služieb, do dvoch základných skupín podľa toho, ktoré štádium spolupráce medzi organizáciami vyjadrujú (Tršťanská 1986).

1. Zmluvy, ktoré sa zamieravajú na prípravnú fázu, sa označujú ako právne zmluvy. Bližšie sa potom klasifikujú na:

— zmluvy o spolupráci (zabezpečujú riadnu a včasnú prípravu podmienok a predpokladov pre uspokojovanie budúcich potrieb alebo iných dohodnutých cieľov);

— zmluvy o príprave dodávok (zabezpečujú plánované úlohy vytvorením právnych základov dlhodobej spolupráce organizácií v oblasti rozsahu poskytovaných prác a výkonov na niekoľko rokov — spravidla päť rokov).

2. Zmluvy, ktoré sa zameriavajú na finálnu fázu (vo vzťahu k službám hlavne na dodávku prác a výkonov), sa označujú ako zmluvy o dodávke. Týmto zmluvami sa dodávateľská organizácia služieb zaväzuje vykonať odberateľskej organizácii práce a výkony v lehote a spôsobom stanoveným alebo dohodnutým. Záväzok dodávateľa sa splní odovzdaním prác odberateľovi, pri výkonoch ich urobením.

Z ekonomického hľadiska možno uvedené dva druhy zmlúv označiť ako zmluvy nižšieho stupňa, pretože vyjadrujú nižšiu formu spolupráce medzi organizáciami služieb a poľnohospodárskymi podnikmi. Okrem nich sa v praxi rozlišujú zmluvy vyššieho stupňa, ktoré sa vyznačujú vyššou formou spolupráce, tj. schopnosťou koordinovať kvalitatívne náročnejšie, intenzívnejšie a spravidla i trvalejšie vzťahy medzi organizáciami. K týmto zmluvám patria:

a) Zmluvy so zvláštnymi zárukami (garanciami), ktoré sú spojené so vzájomnými hmotnými záväzkami zmluvných partnerov.

b) Zmluvy kooperačné a integračné, ktoré môžu obsahovať dohodu organizácie o poskytnutí a použití finančných prostriedkov na špecifické účely najmä z integračného fondu; dohodu o vykonávaní odbornej poradenskej činnosti; dohodu o ekonomickej stimulácii dodržiavania zmluvných podmienok atď.

V oblasti služieb pre poľnohospodárstvo sa okrem Hospodárskeho zákonníka uplatňujú aj ďalšie vykonávacie predpisy, ktoré sa zaoberajú základnými podmienkami dodávky jednotlivých prác a výkonov. Tieto vykonávacie predpisy sa môžu od Hospodárskeho zákonníka odchyľovať iba v prípadoch, keď to tento pripúšťa a odchylná úprava je odôvodnená zvláštnosťami odvetvia. Ide o nasledujúce právne predpisy:

– Vyhláška FMPVŽ č. 84/1978 Zb. o základných podmienkach dodávky opráv poľnohospodárskej techniky

– Vestník MPVŽ čiastka 27/1973 o základných podmienkach dodávky poľných a zemných prác, chemizácie a iných poľnohospodárskych prác

– Vyhláška FMD č. 1/1980 Zb. o základných podmienkach dodávky leteckých prác v poľnohospodárstve, lesnom a vodnom hospodárstve

– Vyhláška FMPVŽ č. 73/1985 o základných podmienkach dodávky poľnohospodárskych výrobkov a poľnohospodárskych potrieb. Vo vzťahu k službám sa podľa tejto vyhlášky uzatvárajú zmluvy o dodávkach kŕmnych zmesí, biologického materiálu (osiva, sadiva, škôlkárskych výpestkov, násadových vajec, plemenných, chovných a úžitkových zvierat), hnojív, chemických a biologických prípravkov na ochranu rastlín. Upresnenie obsahu týchto zmlúv stanovujú pokyny MPVŽ (napr. Pokyny MPVŽ na predaj a nákup plemenných a chovných zvierat, tzv. Trhový poriadok a iné).

Ďalej sa dodávky prác a výkonov zabezpečujú v zmysle Vyhlášky č. 48/1980 Zb. o hmotnom bilancovaní a prerokúvaní dodávateľsko-odberateľských vzťahov v plánovacom procese vrátane Pokynu MPVŽ ČSSR o uplatnení tejto vyhlášky v poľnohospodársko-potravinárskom komplexe (č. j. FM 02-1350/85 z 15. 11. 1985).

Uvedené predpisy zatiaľ vytvárajú organizačné, ekonomické a právne podmienky pre zabezpečovanie služieb pre poľnohospodárstvo.

NIEKTORÉ PROBLÉMY DODÁVATELSKO-ODBERATELSKÝCH VZŤAHOV V OBLASTI SLUŽIEB PRE POĽNOHOSPODÁRSTVO

Súčasnú platnú predpisy stanovujú, že v 8. päťročnom pláne organizácie služieb prerokúvajú podľa vecnej príslušnosti zmluvné dodávky poľnohospodárskych potrieb a výkonov služieb, vrátane dodávok osív, sadív, plemenných a úžitkových

zvierat, účinnejších druhov výrobných prostriedkov, technológií a stanovených úloh realizácie výsledkov VTR. Organizácie služieb, ich podniky, resp. závody spracúvajú na základe informácií MPVŽ o záväzných ukazovateľoch a limitoch a záväzných úlohách realizácie VTR na prípravu päťročných plánov a ročných hospodárskych plánov nasledujúce návrhy:

- V oblasti biologických služieb návrhy na výrobu a dodávku osív, sadív, plemenných, chovných a úžitkových zvierat podľa dodávajúcich organizácií, vlastnej výroby, vrátane dodávok nových odrôd na základe realizácie výsledkov VTR.

- V oblasti technických služieb návrhy na dodávky poľnohospodárskych strojov a zariadení, výkonov služieb (opravárenských, stavebných, melioračných, agrochemických a pod.) a dodávky poľnohospodárskych potrieb.

- V oblasti krmivárskych služieb na dodávky kŕmnych zmesí.

Tieto návrhy prerokúvajú a odsúhlasujú organizácie služieb s MPVŽ, KPS, OPS a ústredne riadené organizácie s poľnohospodárskou výrobou 30 dní (KPS, ÚRO), resp. 15 dní (OPS) pred začatím dodavateľsko-odberateľských rokovaní s poľnohospodárskymi organizáciami.

Po odsúhlasení návrhu začínajú rokovať v dohodnutých termínoch o DOV s poľnohospodárskymi organizáciami a zmluvne zabezpečujú:

- výrobu a nákup biologických materiálov, prípadne ďalších poľnohospodárskych výrobkov podľa požiadaviek biologických služieb;

- dodávky osív, sadív, plemenných, chovných a úžitkových zvierat, strojov a zariadení, technológií, výkonov jednotlivých druhov služieb vrátane stanovených úloh v realizácii VTR poľnohospodárskymi organizáciami.

Organizácie služieb sú povinné sumarizovať výsledky DOV, t. j. uzatvorené zmluvy o príprave dodávok, resp. dodávkové zmluvy s poľnohospodárskymi organizáciami. Prehľady predkladajú na KPS, OPS a ústredne riadené organizácie s poľnohospodárskou výrobou vrátane návrhov na riešenie rozporov. Súčasne premietajú zmluvné záväzky z DOV do svojich návrhov päťročných a ročných hospodárskych plánov. V zásade zahrňujú do návrhu plánov činnosti výkony služieb, na ktorých sa dohodli.

V súčasnej hospodárskej praxi a zvlášť na úseku dodávky prác a výkonov (služieb), ako i pri rôznych formách vzájomnej hospodárskej spolupráce v rámci kooperácie, resp. integrácie v PPOK sa veľmi často vyskytujú prípady, že sa neuzavierajú riadne hospodárske zmluvy, resp. sa zmluvy uzavierajú formálne (hlavne zmluvy o príprave dodávok). Dôvodom sú hlavne neujasnené dodávky požadovaného sortimentu poľnohospodárskych potrieb (napr. agrochemikálií) a ďalších vstupov. Ďalej sa vyskytujú prípady, že sa predkladajú sporné zmluvy k riešeniu na OPS a nie sú vyriešené, takže nie je jasné, či zmluvy platia a v akom znení. Aj napriek tomuto stavu sa pred orgánmi hospodárskej arbitráže prejednávajú zmluvné spory iba v ojedinelých prípadoch. Situácia v uzavieraní hospodárskych zmlúv je v jednotlivých organizáciách závislá aj od toho, ako sa táto problematika zabezpečuje v úzkej spolupráci pracovníkov výroby, plánovačov a právnikov.

Nedostatky sa prejavujú aj v samotnom obsahu hospodárskych zmlúv. Pri dodávkach prác a výkonov (služieb) sa často organizácie dohodnú iba o podstatných náležitostiach zmluvy, t. j. na druhu, rozsahu a termíne plnenia dodávky. Zmluvy neobsahujú konkrétne obojstranné povinnosti, to znamená na jednej strane dodacie podmienky, akým spôsobom sa dosiahne spresnenie dodacích lehôt (pokiaľ sú dohodnuté iba na štvrtrok alebo mesiac), požiadavky na kvalitu vykonávaných prác a spôsob preverovania kvality, na druhej strane pripravenosť odberateľa na splnenie dodávky.

Napr. nie vždy je hlavným kritériom pre poskytnutie služby (napr. aplikácie vo výžive a ochrane rastlín) optimálne časové obdobie. Často sa tieto služby posky-

tujú buď podľa časového poradia v akom nahlasujú poľnohospodárske podniky svoje požiadavky, alebo sa prihliada na blízkosť územného rozmiestnenia honov žiadateľov služieb k podniku, ktorý služby poskytuje. Takéto nerešpektovanie agrotechnických termínov má vážne dôsledky na výšku hektárových úrod a tým i ekonomické výsledky podniku.

Základná zodpovednosť dodávateľov za kvalitu služieb je obyčajne stanovená príslušnými právnymi predpismi, technickými normami, prípadne technickými podmienkami. Pri dodávkach niektorých služieb nie sú v uzatvorených zmluvách presnejšie formulované požiadavky na kvalitu vykonávaných prác. Pri niektorých službách (hlavne vo výžive a ochrane rastlín) je dosť ťažké posúdiť kvalitu vykonávaných prác a ich vplyv na výšku hektárových úrod. Obyčajne odberatelia služieb vo výžive a ochrane rastlín považujú za kvalitnú takú prácu, ktorá bola urobená v požadovanom rozsahu a termíne, aplikácia sa vykonala bez závad a škôd na ošetrovaných kultúrach, na kultúrach susedných pozemkoch, resp. iných objektoch. Konkrétny prejav nekvalitnej práce, resp. nedodržanie predpisov (noriem) sa väčšinou prejaví oveľa neskôr, kedy sa musí riešiť reklamácia podľa toho, kto mal vplyv na jej zavinení. To všetko musí zo zmluvy alebo z odvolávok na príslušné právne predpisy jasne vyplývať.

Súčasný hospodársky zmluvy väčšinou neobsahujú okrem predtlačených náležitostí žiadne ďalšie dohody, hoci nikde inde než v zmluve si nemôžu partneri dohodnúť podrobné dodacie podmienky, ktoré sú pre realizáciu dodávok nevyhnutné. Taktiež takéto dohody by mali obsahovať garancie, teda záruky za účinnosť poskytnutej služby, a podmienky, za ktorých sa budú poskytovať, vrátane ekonomických stimulov. Aj keď sa pri niektorých službách garancie v súčasnosti uplatňujú (napr. vo VHJ Poľnohospodárske zásobovanie a nákup pri dodávkach krmných zmesí, vo VHJ Štátne plemenárske podniky pri dodávkach technickej inseminácie), ide v nich v podstate o poskytovanie záruk v rámci DOV. Organizácie služieb sa väčšinou bránia preberať finančné dôsledky z prípadného nedodržania garančných podmienok.

Možno konštatovať, že uvedené nedostatky v DOV v oblasti služieb vyplývajú jednak z porušovania niektorých princípov sústavy plánovitého riadenia národného hospodárstva a PPOK z rokov 1980, resp. 1982 či 1986, z nezodpovedajúceho systému služieb prostredníctvom plánu a ekonomických nástrojov, z často monopolného zabezpečovania jednotlivých služieb bez potrebnej väzby efektov poskytovaných služieb na ekonomické výsledky, z porušovania zámerov právnych predpisov v dôsledku nízkej úrovne hospodársko-právneho vedomia a z úrovne riadiacej práce v PPOK a jednak z existujúceho ekonomického mechanizmu a nenáročného ekonomického prostredia.

SMERY ĎALŠIEHO ROZVOJA DODÁVATELSKO-ODBERATEĽSKÝCH VZŤAHOV V OBLASTI SLUŽIEB PRE POĽNOHOSPODÁRSTVO

Zásady prestavby hospodárskeho mechanizmu ako i návrhy zákonov či už o štátnom podniku, resp. o poľnohospodárskom družstevníctve sa dotýkajú aj organizácií služieb pre poľnohospodárstvo.

V súlade s konkrétnymi Zásadami prestavby bude treba riešiť skvalitnenie DOV vo vzťahu k službám pre poľnohospodárstvo týmito cestami:

— Určiť pravidlá uzatvárania a plnenia hospodárskych zmlúv vrátane ich väzby na hospodárske plány organizácii. To znamená, že sa počíta s legislatívnymi úpravami príslušných právnych noriem. Zvýši sa ich prehľadnosť, koordinovanosť, komplexnosť a relatívna stabilita. Nemožno vychádzať z doterajších zakorenených

predstav, že DOV možno dať do poriadku doterajšími či obdobnými právnymi predpismi.

— Umožniť organizáciám termínovo i obsahovo diferencovať zmluvné vzťahy podľa špecifických podmienok. Ide teda o to, že sa má prehodnotiť obsah hospodárskych zmlúv. Každá hospodárska zmluva uzatváraná medzi organizáciami služieb a poľnohospodárskymi organizáciami by mala byť samostatným individuálnym aktom a nie formálnou záležitosťou. Môžu sa v nej prejavíť rozdiely prevádzkové, technické i právne, ktoré sú osobité pre každú organizáciu (napr. konkrétne termíny dodávok, požiadavky na kvalitu služieb a spôsob preverovania kvality, dohody o zárukách za účinnosť poskytnutej služby a pod.).

— Výšku penalizácie za nesplnenie už uzavretých hospodárskych zmlúv ponechať na dohode zmluvných strán, umožniť použitie aj iných vzájomne dohodnutých prostriedkov na riešenie sporných prípadov. Ekonomické dopady z nedodržania zmluvného vzťahu u svojho partnera ponesie tá zmluvná strana, ktorá nedodržala podmienky hospodárskej zmluvy (t. j. termín, množstvo, kvalitu, technické parametre atď.) a škodu bude musieť uhradzovať z vlastných prostriedkov. Podniky budú mať nielen právo, ale aj záujem získať penále za neplnenie hospodárskych zmlúv. Využijú i právo požadovať náhradu až do výšky ušlého zisku, čo je podstatne vyšší postih ako sú všetky uhradzované penále a postihy, ktoré sa v tejto oblasti uplatňujú či už za nekvalitnú prácu, alebo za neplnenie dodávok. Hodnotenie plnenia zmlúv by sa nemalo stať problémom administratívnej evidencie, ale malo by byť predmetom ekonomického záujmu. Benevolencia voči dodávateľovi, ktorý nesplnil svoje povinnosti, by sa mala odraziť predovšetkým v hmotnej stimulácii riadiacich pracovníkov, zvlášť tých, ktorí sú zodpovední za vymáhanie sankcií za nedodžiavanie či nekvalitné plnenie hospodárskej zmluvy.

— Poskytovať dodávateľským podnikom právo voliť si najvhodnejšie spôsoby a organizáciu predaja svojho tovaru, a naopak právo voliť si dodávateľa tovaru vzhľadom na zásobovacie a dopravné cesty, najlepšie zodpovedajúce potrebám zvyšovania efektívnosti odberateľa. Doterajšie viac-menej monopolné postavenie mnohých dodávateľov služieb v podstate poľnohospodárskym organizáciám žiadnu voľbu neumožňujú. Preto v prípade monopolných dodávateľov služieb by mal odberateľ zamerať zvýšenú pozornosť na dodržiavanie kvalitatívnych parametrov, pri ich nedodržaní uplatňovať majetkové sankcie voči nespohľadlivým dodávateľom služieb.

— Odbytové alebo zásobovacie gescie nositeľov služieb by mali byť predovšetkým záležitosťou dohody medzi dodávateľmi a odberateľmi a nie príkazom. Gescie majú pôsobiť ako účinný nástroj DOV.

— Uplatňovanie hospodárskych zmlúv neriešiť právnym donútením, ale ekonomickým. Pri úvahách o prestavbe hospodárskeho mechanizmu sa rátalo s tým, že sa má prísnejšie postihovať neuzatváranie hospodárskych zmlúv. Napr. uvažovalo sa o tom, že vedúci hospodárski a odbytoví pracovníci podniku budú osobne hmotne zainteresovaní na tom, aby odbyť výroby mali na 95 % pokrytý hospodárskymi zmluvami; čiže dodávateľia budú mať záujem o uzatvorenie hospodárskych zmlúv.

Tieto úvahy sa však ukázali ako nereálne, pretože uložiť niekomu povinnosť uzavrieť hospodársku zmluvu znamená uložiť mu množstvo výroby, kvalitu výroby, čas dodávky, sortiment dodávok, podmienky dodávok (komu sa majú dodať) atď. To všetko obsahuje hospodárska zmluva. Ekonomicky by sa tým nič nevyriešilo.

Aj v diskusii k Zákonu o štátnom podniku mnohým chýbali v zákone paragrafy, ktoré by nútili výrobcov plniť všetky objednávky, teda vyrábať (resp. vykonávať) čo nechcú a čo sa im nevyplatí, dodávať komu nechcú, lebo je to neefektívne, a odoberať aj od toho, od koho je to nevýhodné. Jediný prípad, v ktorom

podniky budú viazané uzavrieť povinne hospodárske zmluvy, sú priame záväzné úlohy štátneho plánu. Tu by mali byť nadriadené orgány zodpovedné za materiálno-technické zásobovanie pre plnenie záväzných úloh.

Je nereálne podniku povedať, že musí uzavrieť hospodársku zmluvu, a nepovedať na čo, s kým a ako. Taký príkaz nemá žiadnu právnu záväznosť, je formálny, lebo ho nemožno plniť.

Cieľom prestavby je, aby podnik mal čo najprogresívnejší plán a aby ho mal čo najspoľahlivejšie pokrytý hospodárskymi zmluvami. Teda cieľom prestavby je vytvoriť podmienky, v ktorých podnik bude mať na hospodárskej zmluve záujem, a nie podmienky, v ktorých ho treba do uzatvorenia hospodárskych zmlúv prinuďovať.

V začiatočnom období prestavby sa môžu vyskytnúť prípady, že náročnosť odberateľa môže vyvolať takú reakciu dodávateľa, že nebude mať záujem uzavrieť hospodársku zmluvu s náročným odberateľom. Toto nebezpečenstvo reálne existuje hlavne v podmienkach výraznej nerovnováhy medzi hmotnými zdrojmi a peňažnými prostriedkami, medzi ponukou a dopytom. DOV môžu totiž riadne fungovať iba v podmienkach uvedenej rovnováhy.

— Zo Zásad prestavby vyplýva, že v podmienkach tovarovo-peňažnej rovnováhy podniky budú sami chcieť mať čo najviac svojho plánovaného odbytu pokryté hospodárskymi zmluvami.

Činnosť charakteru služby je v prvom rade závislá od oprávnenej požiadavky odberateľa — teda od spoločenskej potreby, ktorá je konkretizovaná v sume nárokov poľnohospodárskych podnikov na určitý produkt práce v konkrétnej úžitkovej hodnote (činnosť, biologický materiál) spojenej s realizáciou výkonov služieb.

Záujem maximalizovať konečné výsledky by sa mal prejavovať v záujme o čo najväčší objem zmluvne zabezpečených požiadaviek na výrobky či služby, ktoré má hospodárska organizácia služieb v náplni (sú predmetom jej činnosti). Len maximalizácia zmluvne zabezpečených požiadaviek vytvorí záruky pre dosiahnutie čo najvyššieho hospodárskeho výsledku, pre maximalizáciu čistého dôchodku (resp. zisku). Mal by sa teda zmeniť vzťah organizácií služieb ako dodávateľov ku kontraktnej povinnosti, súčasne by sa mal zmeniť aj ich vzťah ako odberateľských organizácií, ako aj vzťah samotných odberateľských organizácií služieb. Zainteresovanosť na konečnom hospodárskom výsledku bude totiž koncentrovať aj záujem odberateľa na tom, aby si nielenže zabezpečil dodávky, ale aby si ich zabezpečil v potrebnej kvalite, vo vhodnom termíne a s čo najnižšími nákladmi.

Dodávky výrobkov i služieb by teda mali byť v maximálnej miere zabezpečené na základe zmlúv. Bez zmluvné zabezpečenie dodávok by sa malo využívať len ako mimoriadna forma DOV, spravidla vznikajúca na základe mimoriadnych okolností, porúch, havárií či iných nepredpokladaných situácií.

— Uviedli sme, že v súčasnej hospodárskej klíme sa organizácie služieb v podstate nezaujímajú o to, čo s ich výkonmi, výrobkami i službami dosiahol ich odberateľ. Túto hospodársku anonymitu by mala nahradiť nová kvalita DOV. Uprednostňovať sa musia priame hospodárske vzťahy medzi dodávateľmi a odberateľmi, kedy predaj výrobku, výkonu, služby bude spojený s ďalšími dohodami týkajúcimi sa záruk za účinnosť poskytnutej služby. Na podklade hospodárskych zmlúv integračného typu by sa mala vyvinúť hmotná a hodnotová spätná väzba medzi obidvoma partnermi.

ZÁVER

Služby pre poľnohospodárstvo zahrňujú veľmi širokú problematiku a neustále sa rozširujú a špecifikujú. Poskytovanie služieb pre poľnohospodárstvo je v súčas-

nosti ovplyvňované mnohými nielen vecnými problémami, ale i nedostatkami v DOV. V najbližšej dobe bude vychádzať plánové riadenie DOV z pripravovaných dokumentov, vzťahujúcich sa na prestavbu hospodárskeho mechanizmu. Podľa nich sa do novej polohy dostáva význam hospodárskych zmlúv, ktoré budú obsahovať konkrétne podmienky realizácie poľnohospodárskych výrobkov, potrieb, prác a výkonov (služieb) čo do množstva, kvality, časovosti dodávok. Súčasťou zmlúv budú i dohody týkajúce sa záruk za účinnosť poskytnutej služby. Týmto sa zvýši spoluúčasť organizácií služieb na týchto vzťahoch.

Literatúra

GARDIÁN, L. a kol.: Ekonomika a organizácia mechanizovaných služieb v agrokomplexe. Bratislava, ES VŠE 1987.

TRŠŤANSKÁ, A.: Dodávateľsko-odberateľské vzťahy v agrokomplexe. Bratislava, ES VŠE 1986.

TRŠŤANSKÁ, A. a kol.: Ekonomika a organizácia služieb v agrokomplexe. Bratislava, ES VŠE 1982.

Konkretizácia Zásad prestavby hospodárskeho mechanizmu ČSSR. (Zameranie prác na Komplexnom dokumente na prestavbu hospodárskeho mechanizmu schválené Predsedníctvom ÚV KSC a uznesením vlády ČSSR č. 40/1987.) Príloha Hospodárskych novín, 1987, č. 13.

Došlo 14. 1. 1988

TRŠŤANSKÁ A., Vysoká škola ekonomická, Bratislava

Nové prístupy k riešeniu dodávateľsko-odberateľských vzťahov v oblasti služieb pre poľnohospodárstvo

Zeměd. Ekon., 34, 1988, č. 7, s. 487–494. — lit. 4, res. slov., rus., angl., něm.

služby, zemědělský podnik, vztahy dodavelsko-odběratelské, smlouvy hospodářské, směry rozvoje

Zmeny, ktoré prináša uplatňovanie sústavy plánovitého riadenia, si vyžadujú nové prístupy vo vzájomných vzťahoch medzi organizáciami. V článku sa venuje pozornosť niektorým súčasným problémom, ako aj smerom ďalšieho rozvoja dodávateľsko-odberateľských vzťahov v oblasti služieb pre poľnohospodárstvo, vyplývajúcich z pripravovanej prestavby hospodárskeho mechanizmu.

ТРШТЯНСКА А., Институт экономики, Братислава

Новые подходы к решению отношений между поставщиками и потребителями в области сельскохозяйственного обслуживания

Zeměd. Ekon., 34, 1988, № 7, s. 487–494. — лит. 4, рез. слов., русск., англ., нем.

услуги, сельскохозяйственное предприятие, отношения между поставщиками и потребителями, хозяйственные договоры, направления развития

Изменения, вызванные внедрением системы планового управления, нуждаются в новых подходах к взаимоотношениям между организациями. В статье рассматриваются некоторые существующие проблемы в отношениях между поставщиками и потребителями, дальнейшие направления их развития в области агросервиса, вытекающие из разрабатываемой перестройки хозяйственного механизма.

TRŠŤANSKÁ A., School of Economics, Bratislava

New Approaches to the Supplier-Purchaser Relations in the Field of Agricultural Services

Zeměd. Ekon., 34, 1988, No. 7, pp. 487–494. — refs 4, summaries in sl, ru, en, de

services, farm, supplier-purchaser relations, economic contracts, directions of development

The changes brought about with the introduction of the system of planned management require new approaches to the mutual relationships between organizations. Attention is drawn to some of the current problems and to the directions of further development of the supplier-purchaser relations in the field of agricultural services, as induced by the prepared re-structuring of the economic mechanism.

TRŠŤANSKÁ A., Hochschule für Ökonomie, Bratislava

Neues Herangehen an die Lösung der Lieferanten-Abnehmerbeziehungen auf dem Gebiet der Dienstleistungen für die Landwirtschaft

Zeměd. Ekon., 34, 1988, Nr. 7, S. 487–494. — Lit. 4, Zus. in Slowak., Russ., Engl., Dtech.

Dienstleistungen, Landwirtschaftsbetrieb, Lieferanten-Abnehmer-Beziehungen, Wirtschaftsabkommen, Entwicklungsrichtungen

Die Veränderungen, die von der Anwendung des Systems der planmäßigen Leitung hervorgerufen werden, erfordern ein neues Herangehen an das Problem der gegenseitigen Beziehungen zwischen den Organisationen. Im Beitrag werden einige gegenwärtige Probleme und Entwicklungstendenzen der Lieferanten-Abnehmern Beziehungen auf dem Gebiet der Dienstleistungen für die Landwirtschaftsbetriebe behandelt, die sich aus der vorbereiteten Umgestaltung des Wirtschaftsmechanismus ergeben.

Adresa autorky:

Doc. Ing. Alena Tršťanská, CSc., Vysoká škola ekonomická, ul. Odbojárov 10, 832 20 Bratislava

Prehľbovanie spoločenskej deľby práce v poľnohospodárstve vyžaduje stále organizovanejšie prepojenie všetkých zložiek vertikály poľnohospodársko-priemyselného komplexu. Organickou súčasťou tohto komplexu sú i služby, ktoré v závislosti od povahy a funkcie viac alebo menej ovplyvňujú konečnú ekonomickú efektívnosť poľnohospodárskej i potravinárskej výroby. Ich ekonomické pôsobenie sa má prejavovať predovšetkým v efektívnom a hospodárnom využití základných a obežných výrobných fondov, čo sa v konečnom efekte odrazí v znižovaní fondovej náročnosti vyrábaných poľnohospodárskych surovín a potravín vôbec.

Už tradičnou a organickou zložkou sústavy služieb pre poľnohospodársku prvovýrobu sú služby poskytované podnikmi poľnohospodárskeho nákupu a zásobovania. V súčasnej dobe je ich činnosť zameraná na komplexné hospodárenie s obilným fondom, na zabezpečovanie výroby kŕmnych zmesí, zásobovanie poľnohospodárskych podnikov priemyselnými hnojivami, agrochemikáliami a inými poľnohospodárskymi potrebami, na poskytovanie služieb pri úprave poľnohospodárskych produktov a poskytovanie iných drobných služieb.

CIEĽ A METODIKA PRÁCE

Cieľom príspevku je zhodnotiť efektívnosť poskytovania služieb Poľnohospodárskym nákupným a zásobovacím podnikom (PNZP) Bratislava na úseku rastlinnej výroby za roky 7. päťročnice, ako aj za rok 1986, poukázať na problémy v plnení úloh, prípadne naznačiť rezervy v zlepšení ich plnenia.

Prvá časť vlastnej práce obsahuje analýzu ekonomických výsledkov celého PNZP za roky 1981 až 1985. Úroveň a vývoj ekonomiky podniku posudzujeme pomocou hlavných ekonomických kategórií, ako sú podnikové výkony (PV), celkové náklady (CN), upravené vlastné výkony (UVV) a zisk, ako aj ukazovateľmi produktivity práce a rentability výroby. Vývoj kategórií a ukazovateľov hodnotíme pomocou priemerného ročného prírastku (b), vypočítaného pomocou lineárnej regresie $y = a + bt$.

Druhá časť príspevku je zameraná na zhodnotenie plnenia spoločenských úloh z oblasti služieb poskytovaných v odvetviach rastlinnej výroby. Ide o služby na úseku nákupu a odbytu potravinárskych rastlinných produktov, služby týkajúce sa úpravy týchto produktov (sušenie a čistenie), nákup a odbyt priemyselných hnojív a agrochemikálií. Úroveň a vývoj plnenia úloh posudzujeme predovšetkým cez naturálne ukazovatele, v tretej časti cez hodnotové ukazovatele. Podkladové údaje

I. Základné ekonomické charakteristiky PNZP Bratislava a ich vývoj za roky 1981 až 1985

Ukazovateľ		1981	1982	1983	1984	1985	$\bar{y}$	b
Tržby z výrobnnej činnosti	tis. Kčs	2 915 209	3 099 223	3 085 504	3 194 777	3 152 278	3 089 398	+56 969,2
Tržby z obchodnej činnosti	“	476 167	446 271	450 968	420 081	491 999	457 097,2	+547,4
Tržby z nevýrobnej činnosti	“	698	4 284	5 555	6 693	7 141	4 874,2	+1 529,5
Dotácie k tržbám	“	546 526	128 717	106 091	166 117	126 126	214 715,4	-80 340
Spolu	“	3 938 600	3 678 495	3 648 118	3 787 668	3 777 544	3 766 085	-21 293,9
% dotácií	%	13,88	3,49	2,91	4,39	3,34	5,602	-2,018
Výkony	tis. Kčs	3 936 511	3 688 792	3 647 871	3 791 580	3 782 654	3 769 481,6	-20 492,6
MN bez odpisov	“	3 366 986	3 160 901	3 138 525	3 319 468	3 291 764	3 255 528,8	+812,3
Odpisy	“	87 954	100 468	104 597	101 323	104 638	99 796	+3 422,3
Pracovné náklady	“	139 281	139 145	138 107	141 787	145 131	140 690,2	+1 434,2
Úroky z úverov prevádzkových	“	38 626	46 356	53 571	45 789	59 177	48 703,8	+4 053,5
Úroky z úverov investičných	“	11 503	11 301	11 732	14 172	14 913	12 724,2	+969,1
Náklady celkom	“	3 665 980	3 480 706	3 476 690	3 662 982	3 650 040	3 587 279,6	+15 036,6
Zisk (strata)	“	273 335	210 774	174 671	133 851	138 712	186 268,6	-34 616,9
UVV	“	571 729	529 281	509 462	463 971	490 699	513 028,4	-22 737
MN/výkony	100 Kčs	85,53	85,69	86,04	87,55	87,02	86,366	+0,484
CN/výkony	“	93,13	94,36	95,31	96,61	96,49	95,18	+0,897
Rentabilita k VF	%	10,89	8,07	6,43	4,76	4,62	6,954	-1,585
Výkony/prac.	Kčs	840 237	792 436	795 262	822 468	817 164	800 913,4	+4 688,6
UVV/prac.	Kčs	122 024	113 688	111 054	100 634	105 995	110 679	-4 511,2
Počet pracovníkov	osoby	4 685	4 655	4 587	4 610	4 629	4 633,2	-15,7

b – priemerný ročný prírastok (úbytok)

k spracovaniu príspevku sme získali z účtovnej evidencie, štatistických údajov a rozborov PNZP Bratislava. Osobitne prospešná pre uskutočnenú analýzu a formulovanie záveru bola diskusia s vedúcimi pracovníkmi hodnoteného podniku.

CHARAKTERISTIKA ÚROVNE A VÝVOJA HLAVNÝCH EKONOMICKÝCH UKAZOVATEĽOV PNZP ZA ROKY 1981–1985

Hodnotenie len niektorých vyčlenených služieb podniku neposkytuje dostatočný obraz o rozsahu celej činnosti podniku a ani o úrovni a výsledkoch jeho hospodárenia. Z tohoto dôvodu skôr než pristúpime k hodnoteniu služieb v odvetviach rastlinnej výroby, urobíme v krátkosti analýzu úrovne a vývoja hlavných ukazovateľov hospodárenia Poľnohospodárskeho národného a zásobovacieho podniku Bratislava za obdobie rokov 1981 až 1985.

Podstatnou zložkou výkonov podniku sú tržby z výrobnnej činnosti, ktoré sa na výkonoch podieľajú až 81,96 %. Tržby z obchodnej činnosti sa na výkonoch podieľajú 12,13 % a tržby z nevýrobných činností len 1,29 %. Objem výkonov v priemere za sledované obdobie dosiahol 3 769,5 mil. Kčs a ich vývoj je regresívny. I napriek rastu tržieb z výrobnnej, obchodnej a nevýrobnej činnosti podnikové výkony ročne klesajú o 20,5 mil. Kčs vplyvom zníženia dotácií k tržbám, ktoré klesli z 546,5 mil. Kčs v roku 1981 na 126 mil. Kčs v roku 1985, t. j. o 77 %, a ich podiel na výkonoch sa znížil zo 14 na 3,34 %.

Pokles výkonov bol doprevádzaný rastom celkových nákladov. Významnejšie rástli najmä odpisy a z finančných nákladov úroky z úverov. Vývoj obidvoch základných hodnotových kategórií sa odrazil na vývoji upravených vlastných výkonov (UVV), ktoré v priemere ročne poklesli o 22,7 mil. Kčs.

Vývoj ekonomických ukazovateľov bol ovplyvnený najmä zmenami v hospodárskej politike, ktorých cieľom bolo zrealizovať hodnotové vyčíslenie vkladov na výrobu poľnohospodárskych výrobkov, a tiež limitovaním rozsahu niektorých činností v nadväznosti na štrukturálnu prestavbu živočíšnej výroby (záväzný režim pri výrobe krmných zmesí).

Úroveň a vývoj podnikových výkonov a celkových nákladov sa v konečnej fáze prejavil v raste materiálovej náročnosti z 85,53 na 87,02 Kčs MN na 100 Kčs výkonov, v raste nákladovej náročnosti z 93,13 Kčs na 96,49 Kčs CN na 100 Kčs výkonov a v poklese fondovej rentability z 10,89 na 4,62 %. Celkový objem bilančného zisku klesol takmer na polovicu, a to z 273 mil. Kčs na necelých 139 mil. Kčs. Uvedené základné ekonomické charakteristiky uvádzame pre hrubú orientáciu výrobnú a finančnú situáciu vo vybranom podniku. Vývoj spomenutých hlavných ukazovateľov podniku je až na nepatrné výnimky totožný s výsledkami vo všetkých závodoch Západoslovenského kraja. Prehľad o úrovni a vývoji hlavných ekonomických ukazovateľov je uvedený v tab. I.

Záverom hodnotenia hlavných ekonomických výsledkov možno konštatovať, že tendencie v ich vývoji za roky 7. päťročnice zotrávajú aj v roku 1986, kedy došlo k ďalšiemu zníženiu zisku oproti roku 1985 o 23 mil. Kčs pri poklese miery zisku zo 4,62 % v roku 1985 na 3,69 % v roku 1986.

ANALÝZA PLNENIA ÚLOH V SLUŽBÁCH PRE RASTLINNÚ VÝROBU

Stupeň plnenia plánovaných úloh v službách pre rastlinnú výrobu je síce predovšetkým závislý od výsledkov výroby v podnikoch poľnohospodárskej prvovýroby, ale je tiež ovplyvnený fungujúcimi nástrojmi, najmä sústavou záväzných ukazo-

vateľov plánu, ostatnými centrálné stanovenými ekonomickými nástrojmi, ako aj nástrojmi, ktorými disponuje sám nákupný a zásobovací podnik, ako je napríklad systém poskytovania príspevkov z integračného fondu.

Poľnohospodársky nákupný a zásobovací podnik nakúpil do štátnych fondov celkom 4 704 tis. ton obilia. Nákup sa celkove zvýšil o 11 % a percento plnenia plánu nepatrne prekročilo hodnotu 100. Úloha v nákupe obilia sa vzhľadom na to, že je záväzným ukazovateľom plánu poľnohospodárskych podnikov, spravidla plní bez problémov.

Stále aktuálne ostáva dodržanie štruktúry dodávok podľa druhov a kvality nakupovaného potravinárskeho obilia. Súčasné požiadavky na kvalitu potravinárskych výrobkov vyžadujú, aby nákup a skladovanie potravinárskeho obilia sa uskutočňovali podľa akostných tried, u sladovníckeho jačmeňa v niektorých prípadoch až podľa pestovateľských parciel.

Takto organizovaný systém nákupu sa nezaobíde bez úzkej spolupráce nákupného závodu s poľnohospodárskym podnikom najmä v oblasti zabezpečovania pozberovej úpravy a skladovania nakúpeného obilia. Kooperácia by mala začínať už pri tvorbe koncepcie investičnej výstavby oboch zainteresovaných strán, nakoľko ide o činnosti spojené s vysokou sezónnosťou v potrebe pracovných síl (prehadzovanie obilia a nie teplovzdušné sušenie). V roku 1986 PNZP čiastočne riešil problém nedostatku skladovacích kapacít a technologických liniek pre pozberovú úpravu sladovníckeho jačmeňa poskytnutím zmluvných príspevkov z integračného fondu vo výške 5 mil. Kčs.

Stále aktuálnou otázkou je kvalita sladovníckych jačmeňov. Nástroje cenovej i necenovej politiky preferujú dodávky sladovníckych jačmeňov zaradených v I. a II. akostnej triede. Zdá sa preto nepochopiteľné, ak pôvodný plán nákupu sladovníckeho jačmeňa v I. a II. akostnej triede na rok 1986 bol upravený podľa požiadaviek Pivovarov a sladovní z 80 700 ton na 29 000 t. Že by pivovarom a sladovníam vyhovovala menej akostná, ale zato lacnejšia surovina? Skutočne však bolo vo vyšších akostných triedach nakúpených 47,7 tis. ton sladovníckeho jačmeňa.

Trvalým problémom plnenia úloh je oblasť nákupu a odbytu kukurice na výrobu škrobu. Plnenie úloh sa síce podporuje poskytovaním príplatkov pri nákupe kukurice vo výške 100 Kčs za tonu a zmluvnými príspevkami na pokrokové technológie a pozberovú úpravu z integračného fondu, ale tieto nástroje nedostatočne stimulujú výrobcov na zvýšení objemu produkcie. V roku 1986 podnik síce plán odbytu splnil, resp. vysoko prekročil, ale len v dôsledku dodatočnej úpravy kukurice dovezenej z RSR. Keďže pri súčasných podmienkach nie je predpoklad plného zabezpečenia výroby tejto plodiny, doporučujeme prehodnotiť efektívnosť výroby kukurice s cieľom odkryť rezervy v znížení nákladovosti na výrobu cestou racionálneho vynakladania živej a zhmotnenej práce a uplatňovaním najnovších vedeckotechnických poznatkov pri jej pestovaní. Na základe získaných výsledkov prípadne zvážiť možnosť zvýšenia úrovne nákupnej ceny, ktorá by trvalejšie stimulovala výrobcov na výrobe spoločensky požadovaného množstva suroviny.

Aj pri plnení plánu nákupu strukovín vznikajú značné problémy. Za sledované obdobie rapídne poklesol objem nakúpených strukovín, a to z 26 tis. ton na 6,5 tis. ton, pri plnení plánu nákupu len na 93 %. I keď úlohy v odbyte jedlých strukovín boli splnené, nezabezpečenou ostáva ich sortimentná skladba. Hlavným problémom je zabezpečenie nákupu a odbytu fazule jedlej, u ktorej sa neplní spoločenská objednávka ani čo do množstva, ani čo do kvality (v roku 1986 sa nakúpilo len 55 % plánovaného objemu). Disproporcie v potrebe a výrobe dosiaľ nevyriešili ani poskytnuté príspevky z integračného fondu na technologické zariadenia vo výške 1 837 570 Kčs, a preto bude potrebné nákup riešiť v kooperácii s drobnými pesto-

vateľmi-záhradkármi, ktorí sú schopní klasickou technológiou pestovania vyrobiť surovinu zodpovedajúcu akostným požiadavkám spotrebiteľa a vyhovujúcu aj podmienkam platnej ČSN.

Na úseku nákupu olejnín sú nedostatkovými druhmi mak, horčica a niekedy sú problémy aj so zabezpečením nákupu semena repky olejnej. Nákup nedostatkových olejnín bol v roku 1986 stimulovaný príspevkami z integračného fondu, a to u maku vo výške 687 tis. Kčs na úhradu zvýšených nákladov pri pestovaní a u semena horčice vo forme príspevku k nákupnej cene vo výške 800 Kčs za tonu. Integračným fondom bola podporená aj výroba slnečnice, ktorej plán nákupu sa v roku 1986 splnil a príspevky boli vyplatené nositeľom systémov pestovania tejto olejliny.

Z analýzy plnenia plánu nákupu a odbytu PNZP u potravinárskych produktov za roky 1981 až 1985, ako aj za rok 1986 vyplynulo, že niektoré spoločensky žiaduce produkty sa nedarí v požadovanom objeme a kvalite zabezpečiť i napriek tomu, že do sústavy riadenia bol začlenený nový stimulačný nástroj — integračný fond PNZP. Z uvedeného možno dedukovať, že základným nástrojom riadenia výroby, nákupu i spotreby okrem plánu naďalej zostane sústava cenových nástrojov, ktorá môže radikálne meniť situáciu na trhu potravinových produktov a ktorá zároveň dlhodobjšie zainteresováva všetky zložky agrokomplexu na plnení úloh.

Výsledky z jednoročného pôsobenia integračného fondu však ukázali, že tento nástroj má svoje opodstatnenie, jeho účinko sa pozitívne prejavil v plnení plánovaných úloh (slnečnica, sladovnícky jačmeň), a preto s nimi treba počítať aj naďalej. Z doterajších príspevkov vyplýva, že zatiaľ viac regulujú množstvo nakupovaných výrobkov ako ich kvalitu.

U zmluvných príspevkov, ktoré tvoria temer 89 % všetkých prostriedkov vyplatených z integračného fondu, bude potrebná prísna kontrola účelového využívania. Ide o príspevky na zabezpečenie pokrokových technológií pestovania, zberu, pozberovej úpravy a skladovania plodín, vyplácané etapovite a vo vysokých peňažných čiastkach. Napr. príspevky na škrobovú kukuricu predstavujú 63,07 % zmluvných príspevkov a spolu s príspevkami vyplácanými pri nákupe bola výroba tejto plodiny podporená vo výške 14 450 089 Kčs, čo pri plánovanom nákupe 25 tis. ton znamená zvýhodnenie realizácie o 578 Kčs na tonu.

Ďalšou skupinou služieb v odvetviach rastlinnej výroby je úprava rastlinných produktov, a to sušenie a čistenie zrnín. Plnenie úloh na tomto úseku, najmä u sušenia, značne závisí od poveternostných podmienok v čase zberu a od stupňa vybavenia poľnohospodárskych podnikov potrebnými zariadeniami na tieto služby. Za celé obdobie sa vysušilo 3 170 413 ton obilia, čo predstavuje 26 380 947 tonpercent zrnín. V priemere sa z 1 tony odsušilo 8,32 % vody. Vzhľadom na potrebu budovania ďalších čistiarenských a sušiarenských zariadení je potrebné v nadväznosti na plán výstavby skladov koncepcie stanoviť rozsah zabezpečovania týchto služieb závodmi PZN a poľnohospodárskymi podnikmi a v súlade s vypracovaným zámerom realizovať investičnú výstavbu.

Na úseku výživy a ochrany rastlín podnik v podstate plnil plánované úlohy. Nebol splnený nákup doplnkových hnojív a odbyt voľne ložených a vrecovaných hnojív. Celkový odbyt hnojív bol splnený na 105 % pri jeho absolútnom poklese o 24 278 ton. Pokles odbytu priemyselných hnojív pokračoval aj v roku 1986, kedy klesol oproti roku 1985 odbyt dusíkatých a fosforečných hnojív, čo spôsobilo zníženie odbytu o 7 147 ton čistých živín NPK.

V oblasti skladovania hnojív sa závody PNZ i poľnohospodárske podniky budú musieť zaoberať intenzívnejšie otázkou výstavby alebo úpravy skladov na uskladnenie močoviny a dusičnanu amónneho (vzhľadom na zabezpečenie ochrany životného prostredia). Východiskom pri nedostatku vlastných finančných pro-

striedkov poľnohospodárskych podnikov by mohli byť príspevky z integračného fondu. Dobudovanie zodpovedajúcich skladov by uľahčilo závozom plynulosť zásobovania.

Pri koncipovaní investičnej výstavby skladov priemyselných hnojív treba komplexne posudzovať prednosť veľkokapacitných skladov so sezónnosťou v používaní hnojív. Ak závod PZN má vybudovaný veľkokapacitný sklad pre hnojivá, potom je logické, že bude sezónny odbyť. Osobitne prísne a starostlivo treba zvažovať tieto otázky vo vzťahu k agrochemickým podnikom, ktoré sa snažia regulovať odber v nadväznosti na priamu aplikáciu hnojív. Týka sa to najmä vápenatých hnojív, u ktorých ACHP sústreďujú odber do III. a IV. štvrťroku.

U agrochemikálií sa plán nákupu i odbytu prekročil pri raste dodávok do poľnohospodárstva až o 45,5 % pri celkovej hodnote odbytu 149,4 mil. Kčs. Zvyšovanie nákupu a odbytu postupuje aj v roku 1986, v ktorom vzrástol predaj agrochemikálií o 5,2 % oproti roku 1985. Ani na tomto úseku sa nezabezpečujú úlohy bezproblémovo. Najväčšie starosti podniku robia oneskorené, resp. tesne pred termínom aplikácie dodané agrochemikálie zo zahraničia, čo zvyšuje nároky na distribúciu, najmä na dopravu. Pozitívne možno vzhľadom na zahranično-obchodnú bilanciu nášho štátu hodnotiť zvyšovanie nákupu a predaja agrochemikálií z domácej výroby a pokles nákupu zo socialistických i kapitalistických štátov.

PODNIKOVÉ HĽADISKO EFEKTÍVNOSTI SLUŽIEB NA ÚSEKU RASTLINNEJ VÝROBY

Služby v odvetviach rastlinnej výroby sa podieľajú na nákladoch podniku 41 až 44 % a na finančných výkonoch až 48 %. Priaznivý pomer podielu výkonov k nákladom naznačuje, že ide z podnikového hľadiska o efektívne služby, čo potvrdzuje aj vysoký podiel na zisku, ktorý dosahuje za roky 1984–1986 68 až 72 %.

Najpodstatnejšou službou v odvetviach rastlinnej výroby z hľadiska objemu nákladov, výnosov a zisku je odbyt rastlinných výrobkov, ktorý sa na výkonoch podieľa cca 37 %, na nákladoch 31 až 33 % a na zisku 56 až 61 %. Vlastné náklady na odbyt jednej tony rastlinných výrobkov sa za sledované obdobie pozvoľne zvyšovali zo 143,72 na 147,78 Kčs, čo pri výkonoch okolo 200 Kčs prinášalo podniku 50 až 55 Kčs zisku.

Ďalšou najvýznamnejšou službou z hľadiska tvorby nákladov a výkonov je sušenie zrnín. Na vysušenie jedného tonopercenta podnik vynaložil 12 až 14 Kčs, čo vzhľadom na cenník uvedenej služby (cca 11 Kčs) prináša podniku stratu v rozpätí od 0,85 do 2,57 Kčs. Strata zo sušenia sa s rokmi prehĺbuje a za sledované tri roky sa zvýšila trojnásobne. Vzhľadom na stratovosť tejto služby sme výsledky dosahované v jednotlivých závodoch podrobili analýze a zistili sme, že i napriek všeobecnej stratovosti pri sušení dosahujú niektoré závody v tejto službe veľmi pozitívne výsledky.

Napríklad v roku 1985 závod Dunajská Streda dosiahol zisk za jedno tonopercento odsušku 0,76 Kčs, závod Trnava 1,09 Kčs, závod Komárno až 1,93 Kčs. Pri skúmaní nákladových položiek sme zistili, že rozpätie niektorých položiek v určitých závodoch je také veľké, že vznikajú pochybnosti o správnosti podkladových údajov ku kalkuláciám vlastných nákladov. Najväčšie rozdiely sme zaznamenali u miezd a odmien, odpisov, údržby a u výrobnéj a správnej réžie. Rozdiely dosahujú 4 až 21-násobok dolnej hranice rozpätia. Z uvedeného dôvodu je potrebné pristúpiť k prísnejšiemu a presnejšiemu vedeniu analytickej evidencie, ku kontrole

a prehodnoteniu kalkulácií vlastných nákladov v jednotlivých závodoch a na základe výsledkov hľadať rezervy pri zvýšení podnikovej efektívnosti tejto služby.

Dalšia služba spojená s úpravou zrnín — čistenie — je pre podnik vysoko efektívna, pretože vyčistením jednej tony zrna vzniká podniku náklad 10—11 Kčs, čo pri výkonoch 25 až 27 Kčs znamená zisk 15,44 až 16,85 Kčs. Ziskovosť u tohto odvetvia je síce vysoká (nákladová rentabilita dosahuje 148 až 161 %), ale má klesajúcu tendenciu.

Ešte stále vysoký ekonomický efekt dosahujú závody a tým aj podnik z odbytu agrochemikálií, ktoré sa síce na výkonoch a nákladoch podieľajú nepatrnou čiastkou, zato na zisku predstavujú významný podiel. Zrušené intervencie k cenám chemikálií (od roku 1986) síce znížili masu zisku z 31 339 tis. Kčs na 12 055 tis. Kčs, t. j. o 61,5 %, ale aj tak podnik dosahuje pri tejto činnosti nadpriemerné ekonomické výsledky, ktoré možno charakterizovať výnosnosťou výkonov vo výške 90 Kčs zisku na 100 Kčs celkových výkonov.

Z odbytu jednej tony obchodných hnojív podnik získal v prvých skúmaných rokoch 100 až 200 Kčs zisku, v roku 1986 bola táto služba stratová.

Ekonomické výsledky jednotlivých služieb plne nevystihujú skutočné hodnoty v nákladovosti a ziskovosti, nakoľko ich sumarizáciou nezískavame ani približne so skutočnosťou zhodný výsledok za podnik. Vzhľadom na zaužívanú a platnú metódu kalkulácií vlastných nákladov sa do nákladov nezapočítava časť finančných nákladov, ktoré v konečnom dôsledku znižujú zisk podniku o 60—70 mil. Kčs.

Jednou z nákladových položiek podniku, ktorá nie je súčasťou kalkulovateľných nákladov jednotlivých výkonov, sú úroky z úveru. Nakoľko podnik je (a vzhľadom na charakter služieb aj vždy bude), závislý na úveroch, úroky sú a budú neodmysliteľnou položkou nákladov. Z tohto dôvodu sme skúmali výšku úrokového zaťaženia upravených vlastných výkonov, ktoré je nasledovné:

	1981	1982	1983	1984	1985
výška úrokov z prevádzkového úveru na 1 000 Kčs UVV	9,74	12,57	14,69	12,08	15,64
výška úrokov z celkových úverov na 1 000 Kčs UVV	12,73	15,63	17,90	15,81	19,59

Výsledky ukazujú, že úrokové zaťaženie upravených vlastných výkonov z prevádzkových úverov sa za sledované päťročné obdobie zvýšilo o 60 % a z celkových úrokov o 54 %. Zvyšovanie úverovej závislosti podniku pokračuje aj v roku 1986, keď sa percento krytia obežných prostriedkov prevádzkovým úverom zvýšilo na 88 %.

Odporúčame preto prehodnotiť metodiku kalkulácií nákladov jednotlivých výkonov tak, aby sa dosiahlo čo najreálnejšie vyčíslenie efektívnosti každej služby podniku a tým i lepšieho prepojenia ich ekonomiky s celopodnikovými ekonomickými výsledkami. V prípade, že niektoré náklady nebudú súčasťou cenových kalkulácií výkonov a ani súčasťou ich vlastných nákladov, nebude možné hovoriť o výkonovej, ale len o podnikovej rentabilite a efektívnosti.

Z analýzy hodnotenia činnosti Poľnohospodárskeho nákupného a zásobovacieho podniku Bratislava vyplynulo, že úlohy na úseku služieb poskytovaných v odvetviach rastlinnej výroby plní podnik diferencovane, spravidla v nadväznosti na výsledky poľnohospodárskej prvovýroby. Pozitívne možno hodnotiť úsilie podniku zlepšovať zásobovanie trvale nedostatkovými potravinárskymi surovinami poskytovaním príspevkov z integračného fondu alebo racionálnym využitím náhradných produktov cestou ich dodatočnej úpravy. Z hľadiska hodnotenia podnikovej ekonomiky prínosom je hľadanie rezerv v zlepšení ekonomických výsledkov organizovaním nových výrob (výroba šampiňónov) a rozširovaním sortimentu služieb.

Overovanie integračného fondu i napriek krátkodobému pôsobeniu tohto nástroja riadenia ukázalo, že prispel k plneniu niektorých plánom stanovených úloh (nákup slnečnice, sladovníckeho jačmeňa) a jeho uplatnenie sa javí ako opodstatnené aj v ďalšom období. U sústavne neplnených, spoločensky požadovaných výrobkov, surovín a služieb, výrazne podporovaných príspevkami z integračného fondu, doporučujeme prehodnotiť ekonomické podmienky výroby, najmä ich nákladovosť, a na základe dosiahnutých výsledkov prikrčiť prípadne i k úprave cien týchto výkonov. Vplyv integračného fondu sa zatiaľ neprejavil najmä v zabezpečení nákupu škrobovej kukurice a fazule jedlej.

Nové, na kvalitu a rozsah služieb náročnejšie požiadavky budú v podmienkach úplného chozrasčotu na všetkých úrovniach vertikály agrokomplexu vyžadovať podrobnejšie prehodnotenie každej činnosti podniku, čo sa môže uskutočniť len pri presnom a správnom zaznamenávaní ekonomických informácií, ktoré umožnia odkryť a mobilizovať prípadné rezervy v efektívnosti poskytovaných služieb. Dôsledné uplatnenie vnútropodnikového chozrasčotu zasa vyžaduje čo najtesnejšie väzby medzi výsledkami jednotlivých výkonov podniku a výsledkom celého podniku. Tesnému prepojeniu výrobkovej, resp. výkonovej ekonomiky s podnikovou ekonomikou musí zodpovedať aj systém vedenia účtovnej evidencie a metodika kalkulácií vlastných nákladov.

Literatúra

- HUTNÍK, F. – ZOBORSKÝ, I.: Služby pre poľnohospodárstvo. Bratislava, Príroda 1983.
 PÁLKA, T. – ZOBORSKÝ, I.: Služby v agrokomplexe. Nitra, Inštitút výchovy a vzdelávania MPVŽ SSR 1986.
 ZOBORSKÝ, I. a kol.: Rezervy vo funkcii služieb v procesoch výroby potravinárskych surovín rastlinného pôvodu. [Priebežná správa]. Nitra, VŠP 1987.

Došlo 8. 2. 1988

BOREKOVÁ B., Vysoká škola poľnohospodárska, Nitra

Efektívnosť služieb poskytovaných PNZP Bratislava na úseku rastlinnej výroby

Zeměd. Ekon., 34, 1988, č. 7, s. 495–504. — 1 tab., lit. 3, res. slov., rus., angl., něm.

SSR, rostlinná výroba, služby, zemědělské zásobování a nákup, ukazatele, vlastní náklady, integrační fond, analýza ekonomická

PNZP Bratislava plní úlohy na úseku služieb v rastlinnej výrobe diferencovane, a to v závislosti od druhu a od času poskytovanej služby. Disproporcie v plnení úloh rieši podnik poskytovaním príspevkov z integračného fondu. Pôsobenie tohto nástroja riadenia sa ukazuje opodstatnené aj v ďalšom období.

БОРЕКОВА Б., Сельскохозяйственный институт, Нитра

Эффективность предоставляемых услуг Предприятием по сельскохозяйственным закупкам и снабжению Братислава в области растениеводства

Zeměd. Ekon., 34, 1988, № 7, с. 495–504. — 1 табл., лит. 3, рез. слов., русск., англ., нем.

ССР, растениеводство, услуги, сельскохозяйственные закупки и снабжение, экономические показатели, себестоимость, фонд интеграции, экономический анализ

Предприятие по сельскохозяйственным закупкам и снабжению в Братиславе обеспечивает дифференцированное обслуживание растениеводства в зависимости от вида и срока предоставления услуг. Диспропорции в выполнении заданий решаются предприятием путем выделения средств из фонда интеграции. Применение данного инструмента представляется обоснованным и в будущем.

BOREKOVÁ B., University of Agriculture, Nitra

Effectiveness of Services Rendered by the Agricultural Supplying and Purchasing Enterprise, Bratislava, in the Field of Agricultural Production

Zeměd. Ekon., 34, 1988, No. 7, pp. 495–504. — 1 tab., refs 3, summaries in sl, ru, en, de

Slovak Socialist Republic, crop production, services, agricultural marketing, parameters, prime costs, integration fund, economic analysis

The tasks of the Bratislava Agricultural Supplying and Purchasing Enterprise in the field of services are fulfilled in a differentiated way, depending on the kind and time of the service rendered. The problems of disproportions in fulfilling the tasks are solved by grants from the integration fund. The use of this economic tool of management appears to remain justified at present and in the future period.

Die Effektivität der von dem PNZP-Bratislava auf dem Gebiet der Pflanzenproduktion gewährten Dienstleistungen

Zeměd. Ekon., 34, 1988, Nr. 7, S. 495–504. — 1 Tab., Lit. 3, Zus. in Slowak., Russ., Engl., Dtech.

SSR, Pflanzenproduktion, Dienstleistungen, landw. Versorgung und Aufkauf, Kennziffern, Selbstkosten, Integrationsfonds, ökonom. Analyse

Der PNZP-Bratislava erfüllt die Aufgaben auf dem Gebiet der Dienstleistungen für die pflanzliche Produktion, und zwar in Abhängigkeit von der Art und der Zeit der gewährten Dienste. Disproportionen bei der Erfüllung der Aufgaben löst der Betrieb durch Beiträge aus den sog. Integrationsfonds. Die Wirkungsweise dieses Leitungsinstruments zeigt sich als wesentlich und begründet auch für einen längeren Zeitraum.

Adresa autorky:

Ing. Božena Boreková, CSc., Vysoká škola poľnohospodárska, Lomonosovova 2,
949 67 Nitra

Mezipodniková spolupráce družstevních a státních organizací výrobní základny ZPoK v různých organizačních formách kooperace se uplatňuje jako progresivní forma procesu koncentrace a specializace v zemědělství. Při intenzifikaci výroby a rozvoji služeb vytváří potřebný prostor pro účelnou dělbu a racionalizaci společenské práce. Ve svém vývojovém procesu procházela širokým spektrem kooperačních vztahů, které v jednotlivých časových etapách ukazují složitost vývoje a variabilitu kooperačních forem jako výraz rozvoje výrobních sil, hospodářské úrovně a aktivity podniků, ekonomických podmínek a strategie směřování jejího rozvoje.

V horizontální kooperaci organizací s právní subjektivitou bylo do roku 1970 uvedeno do provozu celkem 338 společných družstevních podniků (SDP), z toho 245 v ČSR a 93 v SSR. Z tohoto počtu bylo kolem 100 SDP zaměřeno na vlastní zemědělskou výrobu, převážně na výrobu vajec a drůbežího, vepřového a telecího masa. Větší část SDP se specializovala na služby a pomocné činnosti — meliorační, stavební, skladování ovoce, výrobu úsušků a jiné.

Další etapu charakterizuje cílevědomé usměrňování celého procesu s rozvíjením kooperace jako plánovitě spolupráce především výrobní sféry jednotlivých zemědělských podniků na základě okresních studií rozvoje, které vytvořily předpoklady pro koordinované využití zdrojů zemědělských podniků a státních prostředků ve prospěch společného účelového využití.

Ve svém vývoji dosáhly ustavované SZP vrcholného počtu ve druhé polovině 6. pětiletky. K 1. 1. 1978 bylo v ČSSR celkem 357 SZP, z toho 240 v ČSR a 117 v SSR, kde pokračoval jejich růst až na 125 SZP v roce 1982. Koncem 6. pětiletky bylo zapojeno do horizontální kooperace (včetně sdružení bez právní subjektivity) 99 % JZD v ČSSR a všechny státní statky kromě oborových podniků.

V průběhu rozvoje kooperačních vztahů dochází postupně v souladu se snahou o docilování nejvýhodnějších podmínek pro společnou činnost k přesunutím některých činností mezi základními formami kooperace a ke strukturálním změnám jak v SZP, tak v kooperačních sdruženích.

V organizační struktuře SZP se projevuje zejména v ČSR pohyb směřující ke slučování SZP stejného specializačního zaměření, k růstu počtu SZP s více činnostmi a ke zvyšování počtu SZP s celookresní působností. V této tendenci vykazuje k 1. 1. 1987 v ČSSR z celkového počtu 326 SZP většinou se specializovaným zaměřením 40 SZP širší rozsah činností v celookresní působnosti.

Organizace mezipodnikové kooperace v širší struktuře činností má především ekonomické důvody podnikové rentability a vzájemné výhodnosti spolupráce členské základny.

ORGANIZACE A INTENZITA ČINNOSTI V AGROPODNICÍCH

Skupinu společných zemědělských podniků s celookresním rozsahem působnosti, která v rámci organizace své mezipodnikové spolupráce soustřeďuje širší strukturu činností příbuzného i různorodého charakteru, vhodných pro začlenění do horizontální mezipodnikové kooperace s právní subjektivitou, představují SZP typu agropodniku a zemědělského výrobního sdružení. Vznikaly postupně přestavbou organizačních a strukturálních forem mezipodnikové spolupráce, z větší části sloučením specializovaných společných podniků.

V ČSSR provozovalo k 1. 1. 1987 činnost sedm agropodníků a dvě zemědělská výrobní sdružení (Uherské Hradiště, Vracov nad Toplem). Dosavadní působnost agropodníků se uplatňuje pouze na území ČSR.

SZP typu agropodníků zahrnovaly v roce 1986 celkem 158 členských podniků z celkového počtu 171 zemědělských podniků v příslušných devíti okresech a další členské podniky (kooperující při skladování a zpracování ovoce) mimo rámec těchto okresů. Celková výměra členské základny dosahuje 464 913 ha zemědělské půdy, z toho 372 336 ha orné půdy.

Agropodniky mají vzhledem k svému odlišnému vývoji značně rozdílnou strukturu, počet a rozsah činností (Štěpán a kol. 1986).

Koncentrace jejich činností zvyšuje intenzitu celkové činnosti, výkony mají stále vzrůstající trend. Průměrné výkony 2 931 Kčs na 1 ha členské zemědělské půdy za rok 1986 ukazují v porovnání s ostatními specializovanými SZP značnou intenzitu kooperační činnosti. V jednotlivých agropodnicích se však dosažené výkony pohybovaly v širokém rozpětí od 717 do 6 575 Kčs na 1 ha z. p. (tab. I) v závislosti na struktuře a rozsahu činností, které ovlivňují i celkovou produktivitu práce a výsledky hospodaření. Produktivita práce v SZP provozujících více činností je v jednotlivých činnostech prokazatelně vyšší než v jednotlivě specializovaných SZP.

I. Intenzita činnosti a hospodářské výsledky SZP typu agropodníků za rok 1986

SZP	Výkony na 1 ha z. p. v Kčs	Zisk celkem v tis. Kčs	Míra rentability	Produktivita práce na 1 přepočt. prac. v Kčs
Praha – západ	3 179	7 056	6,94	183 054
Beroun	6 575	11 818	5,87	291 206
Kutná Hora	3 237	10 920	6,10	211 416
Jindřichův Hradec	941	9 564	12,87	171 212
Gottwaldov	5 721	21 141	10,60	207 014
Hodonín	3 166	21 125	11,41	332 690
Uherské Hradiště	5 130	13 073	6,63	207 236
Znojmo	1 540	13 564	15,42	481 275
Vranov nad Toplem	717	-3 804	-11,74	140 818
Průměr	2 931	11 606	8,30	233 847

Organizační propojení jednotlivých činností v rámci agropodniku dává předpoklady pro vyšší využití základních prostředků a pracovních sil. Zachování organizační a provozní samostatnosti jednotlivých činností v rámci organizační struktury agropodniku a uplatnění chozrasčotních principů jejich hospodaření umožňuje účelné uplatnění specializovaných činností a docilování efektivních výsledků hospodaření.

HOSPODÁŘSKÉ VÝSLEDKY A PODÍLY ČINNOSTÍ NA ZISKU

Míra rentability docílená v souhrnném hospodářském výsledku agropodníků za rok 1986 odpovídá úrovni dosahované v sektoru JZD. Vzestupný trend míry rentability v agropodnicích kontrastuje s výsledky docílenými v socialistickém sektoru zemědělství i v SZP se zemědělskou činností, které vykazují pokles zisku a míry rentability souběžně se snížením zdrojů k rozdělení (Štěpán a kol. 1987) – tab. II.

Vyšší masa zisku z hospodářského výsledku zajišťuje po rozdělení zdrojů hospodářskou stabilitu agropodniku s potřebnou tvorbou zdrojů pro rozšířenou reprodukci. V roce 1986 bylo dosaženo v agropodnicích v průměru 11,6 mil. Kčs zisku, který spolu s dotacemi, subvencemi a s ostatním doplněním zdrojů činil 12,6 mil. Kčs použitelného zisku k rozdělení, z toho bylo 3,2 mil. Kčs rozděleno členským organizacím. Možnost případného přerozdělování peněžních prostředků z rentabilních činností ve prospěch nezáiskových činností a služeb zabezpečuje při nestejné rentabilitě odvětví pohotovost zdrojů pro rozšířenou reprodukci.

Rozdílný hospodářský výsledek v agropodnicích ovlivňuje zastoupení a rozsah činnosti v organizační struktuře podniku. Nejvyšší míry rentability je docilováno ve výkrmu prasat, ve výrobě vajec, v ojedinělých případech v odchovu jalovic a ve výkrmu býčků, při skladování a úpravě ovoce a zeleniny, v nezemědělské činnosti (tab. III).

Rozsah a charakter činnosti významně ovlivňují její podíl na celkovém zisku. Z inženýrských služeb v projektové činnosti je docilována vysoká míra rentability, ale relativně nízký podíl na zisku. Zcela opačné relace vykazuje v nezemědělské činnosti výroba zemědělských strojů.

Rozhodující vliv v podílu jednotlivých činností na celkovém zisku mají výrobní zemědělské činnosti. Podíl zemědělské činnosti je značně rozdílný. Ostatní specializované, pomocné a servisní činnosti nejsou již zpravidla takovým hospodářským přínosem, jaký odpovídá účelnosti jejich společenského využívání. Některé z činností charakteru služeb bývají ztrátové (střediska řízení výživy skotu, zemědělské oblastní laboratoře) – Štěpán a kol. 1986.

Specializované činnosti charakteru služeb a pomocných činností dosahují v rámci agropodniku lepších hospodářských výsledků než v SZP se specializovanou činností. Agrochemické podniky v celostátním průměru dosahují míry rentability 5,31, kdežto agrochemická činnost v průměru agropodníků 10,15. V jediném případě sdružené stavební a meliorační činnosti v agropodniku byla míra rentability 25,77, zatímco v SZP se stavební činností i v melioračních družstvech je průměrná míra rentability 7,60. Agrochemická činnost oproštěná od jiných činností provozovaných v ACHP a vyšší využití strojových a pracovních kapacit v rámci agropodniku přináší lepší výsledky.

II. Vývoj hospodářských výsledků socialistického sektoru ČSSR s přepočtem na 1 podnik

Ukazatele		JZD		Státní statky		SZP se zemědělskou činností		Z toho agropodniky	
		celkem v mld Kčs	na 1 podnik v mil. Kčs	celkem v mld Kčs	na 1 podnik*) v mil. Kčs	celkem v mld Kčs	na 1 podnik v mil. Kčs	celkem v mld Kčs	na 1 podnik v mil. Kčs
Zisk	1984	10,9	6,5	2,2	9,9	0,4	3,1	0,07	9,4
	1985	10,1	6,0	2,0	8,9	0,5	3,7	0,08	11,5
	1986	8,5	5,1	1,5	6,6	0,4	3,2	0,1	11,6
Zdroje k rozdělení	1984	12,2	7,2	3,1	13,9	0,5	3,7	0,07	10,1
	1985	11,6	6,9	3,1	13,7	0,5	4,3	0,08	11,9
	1986	10,8	6,5	2,8	12,4	0,5	3,8	0,1	12,6
Míra rentability	1984	12,6		8,8		7,9		7,1	
	1985	11,0		8,0		8,7		8,1	
	1986	8,7		5,7		7,3		8,3	

*) včetně odštěpných závodů oborových podniků

III. Míra rentability a podíl na zisku jednotlivých činností v agropodnicích (AGP) v průměru let 1985 a 1986

Činnost	Počet AGP	Míra rentability	Podíl na zisku v %
Výkrm prasat	6	23,26	36,9
Výroba vajec	6	13,70	12,3
Odchov telat	3	5,70	9,7
Odchov jalovic a výkrm býčků	1	121,86	17,1
Skladování a úprava ovoce a zeleniny	3	112,55	10,4
Agrochemická činnost	4	10,15	9,7
Meliorační činnost	4	5,17	9,0
Stavební činnost	5	4,19	15,5
Výroba úsušků a tvarovaných krmiv	3	5,74	2,1
Doprava	5	6,08	3,6
Těžká mechanizace	2	1,28	1,2
Materiálně technické zásobování	4	15,17	2,9
Projekce	5	50,84	7,5
Výroba zemědělských strojů	1	9,74	48,5

ROZVOJ SLUŽEB V AGROPODNICÍCH

Vyšší efektivnost rentabilních činností umožňuje širší uplatnění činností charakteru služeb, které vykazují nižší míru rentability, resp. hospodaří bez zisku.

V rámci agropodníků se uplatňují vedle služeb výrobního charakteru:

- inženýrské služby (projektová činnost stavební, meliorační, HTÚP),
- laboratorní činnost (ZOL),
- automatizovaný systém řízení (ASŘ),
- doprava a těžká mechanizace,
- opravárenství,
- materiálně technické zásobování,
- obchodní činnost,
- ojedinele střediska řízení výživy skotu.

Ukazuje se účelnost společného využívání služeb v rámci agropodniku z pověření členských organizací v oblasti vědeckotechnického rozvoje, právních služeb, dále v zapojení služeb, které nemají dosud pevné organizační začlenění — středisek vědeckotechnických a ekonomických informací (VTEI), středisek řízení výživy skotu (SRVS).

Urychlení vědeckotechnického rozvoje v zemědělské výrobě na potřebné úrovni vyžaduje ucelený systém vědeckotechnických a ekonomických informací pro zavádění vědeckovýzkumných poznatků do praxe. Tuto úlohu splňují nově zřizovaná střediska VTEI pod metodickým vedením ÚVTIZ jako kooperační praco-

viště se službami pro všechny zemědělské podniky v okrese v rámci činnosti agropodniku.

Úkolem těchto služeb je poskytování aktuálních, roztríděných a komplexních informací, rešerš a podkladů v předstihu k zabezpečení VTR v okrese. Terminálovou stanicí umožňuje propojení na čs. soubor zemědělských informací AGROINDEX i na mezinárodní systém zemědělské dokumentace AGRIS (FAO ve Vídni), resp. prostřednictvím čs. střediska získávání další automatizované výměny informací z dalších zahraničních databází – AGRICOLA (USA), CAB (Velká Británie), AGROINFORM (připravuje se pro státy RVHP).

Hospodaření zemědělských podniků a zejména složitost provozu agropodniku jsou náročné na znalost a dodržování obecně závazných právních předpisů a norem uvnitř podniku a především ve styku s jinými organizacemi, na uzavírání a dodržování hospodářských smluv v rámci dodavatelsko-odběratelských vztahů, řešení právních následků jejich nedodržování a provádění jiných právních úkonů. Zavedení právní služby agropodniku předpokládá její využití pro vlastní potřebu agropodniku i jako služby členským organizacím. Soustředění právní činnosti v agropodniku umožňuje specializaci pracovníků a zkvalitnění této služby.

Všechny druhy služeb poskytovaných agropodnikem mají být založeny na principu samostatného hospodaření a mají být rentabilní.

ÚČELOVĚ EFEKTIVNÍ USPOŘÁDÁNÍ STRUKTURY ORGANIZAČNÍ ZÁKLADNY

V procesu koncentrace a specializace spolu se vzrůstem hospodářské výměry členských podniků se mezipodniková spolupráce v SZP u některých činností a odvětví zemědělské výroby (chov dojníc, sušárenství) ukázala jako neúčelná. Tento stav dokládá jejich současné nepatrné zastoupení v SZP.

Naproti tomu dochází v agropodnicích k osamostatňování některých činností především k uzavírání obratu stáda v chovu prasat, k zajišťování vyššího stupně opravárenské činnosti, k soustřeďování meliorační činnosti. Některé strukturální změny v činnostech vedly postupně k odklonění od původní orientace a přenesení těžiště na nové činnosti změnilo zaměření některých agropodníků. V organizační struktuře agropodniku se začleňováním činností vhodných pro vzájemně ekonomicky výhodnou spolupráci členských organizací vytváří strukturálně ucelený kooperační celek (Štěpán a kol. 1987).

Strukturální rozvoj činností v agropodnicích by měl směřovat k organizačnímu uspořádání ekonomicky vyváženého, hospodářsky a účelově sladěného systému, který zajišťuje stabilitu agropodniku a vysokou efektivnost celkové činnosti. Při zakládání a rozvíjení organizační formy agropodniku by mělo přinést naplnění horizontální mezipodnikové spolupráce v uvedeném směru tuto ucelenou strukturu činností:

1. Nosné činnosti – zpravidla výrobního charakteru, s očekávaným přínosem maximálního zisku. Náleží k nim živočišná výroba, zabezpečovaná ve velkokapacitních objektech s vymezenou optimální koncentrací hospodářských zvířat, a specializovaná rostlinná výroba. Při průmyslovém charakteru výroby je to zaměření na:

- chov prasat s hlavním tržním zaměřením na výkrm jatečných prasat,
- chov drůbeže s hlavním tržním zaměřením na výrobu vajec,
- odchov telat ve velkokapacitních teletnicích v oblastech s nižší stájovou koncentrací skotu,

— pěstování, klimatizované skladování a úprava ovoce a zeleniny ve specializovaných oblastech.

2. Specializované činnosti charakteru služeb a pomocné činnosti, jejichž přínos se zhodnocuje v následných letech:

- agrochemická činnost se zabezpečováním komplexní výživy rostlin, ochrany rostlin a zúrodnovacích opatření,
- meliorační činnost,
- stavební činnost.

3. Služby vědeckotechnického rozvoje:

- střediska VTEI,
- transfer vědy a výzkumu do praxe.

4. Inženýrské a ostatní služby:

- plánovací činnost (rozvoj odvětví živočišné a rostlinné výroby v okrese),
- projektová činnost (stavební, meliorační, HTÚP),
- laboratorní činnost (ZOL),
- ASŘ,
- právní služby,
- středisko řízení výživy skotu.

5. Pomocné činnosti s poskytováním služeb:

- doprava, těžká mechanizace,
- opravárenství,
- materiálně technické zásobování,
- obchodní činnost.

6. Jiné hospodářské (nezemědělské) činnosti.

Naplnění organizační struktury agropodniků dává široké možnosti k propojení specializovaných činností ve vertikální kooperaci ve vazbě na organizace potravinářského průmyslu a ve finalizaci zemědělských výrobků do fáze odbytu.

Řešení organizačního uspořádání činností v agropodniku úzce souvisí a má probíhat souběžně s tvorbou ekonomické struktury podniku, s účelným vymezením chozrasčotních útvarů v rámci podniku. Rozpracování vnitropodnikového chozrasčotu přenáší odpovědnost za výsledky na jednotlivé vnitropodnikové úseky, pracovní kolektivy a jednotlivce. Chozrasčotní principy hospodaření závodů, středisek, provozů, útvarů a pracovišť v rámci agropodniku a jejich účelné organizační uspořádání a řízení vytváří předpoklady pro plné využití jeho kapacit při vzájemné spolupráci a pro docilování efektivních výsledků.

Soustředění činností mezipodnikové spolupráce v SZP typu agropodniku zachovává právní a ekonomickou samostatnost členských organizací a ponechává prostor pro další mezipodnikovou kooperaci, především forem bez právní subjektivity.

Koncentrace mezipodnikové spolupráce v agropodniku vnáší složitější poměry do jeho organizační a řídicí struktury a klade vyšší nároky na řídicí sféru. Na druhé straně přináší úsporu administrativního aparátu a funkcí hospodářsko-správního dozoru a umožňuje uplatnění jediného nejvyššího orgánu řízení členskými organizacemi.

Nové podmínky v rámci působení hospodářského mechanismu a působnost agropodniku jako zařízení členských organizací v komplexním pojetí zajišťování

specializovaných činností a služeb v rámci okresu otevírají možnosti racionalizace dosavadní organizace a zefektivnění další oblasti služeb a dodavatelsko-odběratelských vztahů, zejména v oblasti opravárenské činnosti a u obchodních služeb při racionalizaci nákupu, skladování a výroby krmných směsí omezením zpětných dopravních toků. Systém opravárenství úzce souvisí s materiálně technickým zásobováním a problematikou dodávek a skladování náhradních dílů, kde se již přikročilo k zavádění centralizované evidence s propojením na síť skladů, která by měla být řešena v okresním projektu návazně na racionální síť opravárenské činnosti.

SOUHRN

V dlouhodobém vývoji mezipodnikové spolupráce je patrný proces slučování společných zemědělských podniků s více činnostmi a narůstající trend počtu SZP s celookresní působností. SZP typu agropodniku s širokou kooperační činností v celookresní působnosti při vysoké intenzitě činnosti a vyšším kapacitním využití docilují vzestupné míry rentability na rozdíl od celého socialistického sektoru. Vyšší podíl na zisku výrobních činností umožňuje uplatnění méně rentabilních činností a služeb vhodných pro společné využívání. Návrh účelného systému uspořádání struktury činností řeší při naplnění mezipodnikové spolupráce v rámci agropodniku jako progresivní organizační formy výhledové kooperace organizační základnu s předpoklady pro docilování efektivního celkového hospodářského výsledku.

Literatura

- ŠTĚPÁN, M. — JAMBOR, V. — FEJKOVÁ, V.: Další směry organizace a řízení agrochemických podniků a agropodníků. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVž 1986.
ŠTĚPÁN, M. — TRÁVNÍČEK, Z. — OUŘEDNÍK, J.: Perspektivní formy mezipodnikové spolupráce a organizace výrobní základny v ZPK. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVž 1987.

Došlo 21. 1. 1988

ŠTĚPÁN M., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Praha

Efektivnost rozvoje činností a služeb v agropodnicích

Zeměd. Ekon., 34, 1988, č. 7, s. 505–514. — 3 tab., lit. 2, res. čes., rus., angl., něm.

agropodnik, společný zemědělský podnik, kooperace, analýza ekonomická, výsledky výzkumu

Přestavbou organizačních a strukturálních forem mezipodnikové spolupráce vznikly v některých okresech ČSSR společné zemědělské podniky s širším rozsahem kooperačních činností — agropodniky. Tyto agropodniky docilují vzestupné míry rentability a relativně vyšší masy zisku než ostatní společné zemědělské podniky. Návrh účelného uspořádání struktury činností v agropodnicích umožňuje uplatnění méně rentabilních činností a služeb vhodných pro společné podnikání a dává předpoklady pro docilování efektivnosti jejich hospodaření.

ШТЕПАН М., Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Прага

Эффективность развития производственной деятельности и обслуживания в агропредприятиях

Zeměd. Ekon., 34, 1988, № 7, с. 505–514. — 3 табл., лит. 2, рез. чешск., русск., англ., нем.

агропредприятие, совместное сельскохозяйственное предприятие, кооперация, экономический анализ, результаты исследований

В результате перестройки организационных и структурных форм межхозяйственного сотрудничества в отдельных районах ЧССР возникли совместные сельскохозяйственные предприятия с более широкими масштабами кооперационной деятельности — агропредприятия. По сравнению с остальными совместными сельскохозяйственными предприятиями деятельность агропредприятий характеризуется ростом уровня рентабельности и относительно более высокой массой достигаемой прибыли. Проект рационального упорядочения структуры деятельности агропредприятий позволяет проводить менее рентабельные работы и обеспечивать услуги, пригодные для совместного предпринимательства, создает предпосылки для их эффективной хозяйственной деятельности.

ŠTĚPÁN M., Economic Research Institute for Agriculture and Food, Praha

Effectiveness of Developing the Activities and Services in the Agroc Corporations

Zeměd. Ekon., 34, 1988, No. 7, pp. 505–514. — 3 tabs, refs 2, summaries in cs, ru, en, de

agroc corporation, joint agricultural enterprise, co-operation, economic analysis, results of research

The reconstruction of the organizational and structural forms of inter-enterprise co-operation has given rise to joint agricultural enterprises with a wider range of activities performed on the co-operation basis — the agroc corporations — in some districts of the Czechoslovak Socialist Republic. These agroc corporations reach the higher cost effectiveness and relatively higher profit than the remaining joint agricultural enterprises. The proposed purposeful organizational structure of work in the agroc corporations enables to render the less profitable activities and services suitable for joint enterprising, and provides prerequisites for effective work of the agroc corporations.

Die Effektivität der Entwicklung der Tätigkeit und der Dienstleistungen in Agrobetrieben

Zeměd. Ekon., 34, 1988, Nr. 7, S. 505–514. — 3 Tab., Lit. 2, Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtech.

Agrobetrieb, gemeinsamer Landwirtschaftsbetrieb, Kooperation, ökonom. Analyse, Forschungsergebnisse

Die Umgestaltung der organisatorischen und der strukturellen Formen der interbetrieblichen Zusammenarbeit ließ in einigen Kreisen der ČSSR gemeinsame Landwirtschaftsbetriebe entstehen, die über einen weiten Bereich von Kooperationstätigkeiten verfügen—die Agrobetriebe. Diese verzeichnen eine steigende Rentabilität und eine relativ höhere Gewinnspanne als andere gemeinsame Landwirtschaftsbetriebe. Der Vorschlag für eine zweckmäßigere Struktur der Tätigkeit in den Agrobetrieben ermöglicht die Wahrnehmung weniger rentabler Tätigkeiten und Dienste beim gemeinsamen Unternehmen und bietet die Voraussetzungen, deren Wirtschaftstätigkeit effektiv zu gestalten.

Adresa autora:

Ing. Miloslav Štěpán, Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

Rozsah činností, které mají charakter služeb a na tvorbě finálního výrobku se podílejí pouze určitými vstupy do výroby ve vlastním zemědělském podniku, je závislý na požadavcích finálního výrobce. Konkretizuje se v hospodářské smlouvě v kvantitě, kvalitě a čase. Zároveň by měl umožňovat i racionální organizaci provozované činnosti v podniku služeb.

Od tohoto požadavku, který by měl být z hlediska koncepce jasný svým konečným rozsahem, se musí odvíjet rozvoj materiálně technické základny agrochemického podniku (ACHP) a potřeba pracovních sil k zabezpečení nosných činností, ke kterým patří především řízení výživy a ochrany rostlin, skladování průmyslových hnojiv, aplikace hnojiv všeho druhu a ochrana rostlin pozemní i letecká.

Náklady na hnojiva představují z celkových nákladů rostlinné výroby vynaložených na 1 ha zemědělské půdy v roce 1986 20,4 %, z toho průmyslová hnojiva 15 % (bez nákladů spojených s jejich distribucí a aplikací). Vezmeme-li v úvahu, že jde o intenzifikační faktor s limitovaným zdrojem, závislým z velké části na dovozu, je nutné ho hospodárně využívat, úroveň hospodaření s ním sledovat a hodnotit. Tato činnost by se měla stát základem práce ACHP při řízení výživy rostlin v zemědělských podnicích, neboť z jejich běžného výkaznictví podkladové údaje pro toto hodnocení nelze zjistit.

Rozsah materiálně technické základny spolu s organizací práce rozhoduje o včasnosti a pohotovosti poskytovaných služeb, její úroveň a kvalita práce lidí o kvalitě poskytovaných služeb. Všechny tyto faktory v komplexu potom podstatně ovlivňují účinnost používaných hnojiv.

Činnosti zabezpečované agrochemickými podniky mají vysokou sezónnost a jsou zabezpečovány ve značné míře jednoúčelovými stroji a zařízeními. O výši nákladů spojených s jejich provozem rozhoduje proto významně délka nasazení v sezóně. V tomto směru má řada ACHP výhodu v tom, že rozsah a členitost zájmového území umožňuje rozložit nástup do začátku sezónních prací na týden až 14 dní, tím se prodlouží sezóna a při řádné organizaci práce je možné snížit potřebu mechanizačních prostředků na provedení potřebných operací.

Zanedbatelnou (s ohledem na dosavadní poruchovost) není ani otázka nutné rezervy náhradní mechanizace. Lze říci, že ACHP mají vytvořeny předpoklady k tomu, aby dokázaly přednosti koncentrace výroby a aby tyto činnosti zabezpečovaly minimálně stejně efektivně nebo lépe, než je mohou zabezpečit vlastní zemědělské podniky. Vlastní provozování činností nemůže být ale samoúčelné.

Cílem snažení ACHP musí být přispět svou prací k rozvoji rostlinné výroby v zájmovém území, cestou její efektivní intenzifikace zabezpečit úroveň intenzity, která odpovídá daným výrobním podmínkám. Tento cíl, má-li ho být dosaženo, musí být zohledněn i v ukazatelích, kterými je činnost ACHP usměrňována a hodnocena.

CÍL PRÁCE, MATERIÁL A METODIKA

Cílem předložené práce je přispět k prohloubení metod analýzy a hodnocení činnosti ACHP na úseku výživy rostlin, které by bylo v souladu s jeho posláním a vytvářelo tlak na hospodárné využití jak nákladného intenzifikačního faktoru jakým jsou hnojiva, tak i rozsáhlé materiálně technické základny, kterou ACHP disponují.

Neklade si za cíl posuzovat ekonomickou efektivnost služeb ACHP v celém jejím komplexu, tj. z hlediska národohospodářského a podnikového, ale omezuje ji na výrobní efektivnost, tj. na hodnocení vztahu dynamiky ukazatele hrubé produkce rostlinné výroby na hektar a nákladů spojených s hnojením včetně ceny hnojiv.

Podnětem ke zpracování návrhu byly problémy, které vyplynuly z rozboru údajů o činnosti ACHP v ČSR uvedených ve výkaze ACHP MZVŽ ČSR 2-01 a ukázaly na skutečnost, že systém hodnocení založený na ukazatelích tvorby zisku a objemu finančních výkonů není příliš vhodný, neboť nezaručuje mezipodnikovou srovnatelnost a nezajímá ACHP na hospodárném využívání hnojiv.

Vlastní příspěvek se snaží aplikovat zásady teorie ekonomické efektivnosti na podmínky ACHP.

VÝSLEDKY A DISKUSE

Jedním z hlavních úkolů ACHP je zabezpečování služeb na úseku výživy rostlin na úrovni a za náklady, které by přesvědčivě dokázaly přednosti koncentrace tohoto úseku činnosti. Ke stejnému cíli musí směřovat i systém hodnocení jejich činnosti. Podniky nemohou být hodnoceny pouze podle objemových ukazatelů, neboť jejich úkolem je vedle vlastního zajištění činnosti i zabezpečení přenosu vědeckotechnických poznatků z výživy a ochrany rostlin do praxe zemědělských podniků.

Navrhaný ukazatel vychází z toho, že ACHP musí nést část odpovědnosti za výsledky rostlinné výroby v zájmovém území, neboť jeho podíl na vstupech do výrobního procesu rostlinné výroby je vysoký a jak hnojiva, tak chemické ochranné prostředky jsou faktory, kterými lze výsledek rostlinné výroby ovlivnit značně i v průběhu vegetace, přičemž toto ovlivnění může mít podle kvalifikovanosti zásahu charakter buď vysoce účinný, nebo se stává pouze vícenákladem na výrobu, bez příslušného efektu. K objektivnímu posouzení kvality jejich práce je třeba posoudit ekonomickou účinnost celého systému hnojení v daném zájmovém území.

Rozdílnost podmínek výroby a rozdílnost v cenách za provedené výkony v jednotlivých ACHP způsobuje, že srovnávání dosažených výsledků v absolutních hodnotách a podniků mezi sebou tímto způsobem není objektivní. Objektivního porovnání lze dosáhnout jen srovnáním dosažených výsledků s předem stanoveným normativem a stupněm jeho plnění resp. neplnění posuzovat jako schopnost ACHP vyrovnat se s úkoly v konkrétních výrobních podmínkách.

Navrhaný ukazatel, nazvaný koeficient úrovně efektivnosti hnojení (K_{eh}), má následující konstrukci:

$$K_{eh} = \frac{E_h}{E'_h} = \frac{\frac{Q}{N}}{\frac{Q'}{N'}} = \frac{\frac{Q}{N_h + N_s + N_a}}{\frac{Q'}{N'_h + N'_s + N'_a}} \quad (1)$$

$$K_{eh} = \frac{\frac{\sum_{i=1}^n L_i \cdot q_i \cdot c_{q,i}}{\sum_{i=1}^n L_i \cdot h_{i,j} (c_{h,j} + c_{s,j} + c_{a,j})}}{\frac{\sum_{i=1}^n L_i \cdot q'_i \cdot c_{q,i}}{\sum_{i=1}^n L_i \cdot h'_{i,j} (c_{h,j} + c'_{s,j} + c'_{a,j})}} \quad (2)$$

$$K_{eh} = \frac{\frac{\sum_{i=1}^n L_i \cdot q_i \cdot c_{q,i}}{\sum_{i=1}^n L_i \cdot c_{L,i,j}}}{\frac{\sum_{i=1}^n L_i \cdot q'_i \cdot c_{q,i}}{\sum_{i=1}^n L_i \cdot c'_{L,i,j}}} \quad (3)$$

- kde: K_{eh} — koeficient úrovně efektivnosti hnojení
 E_h, E'_h — skutečná a normativní efektivnost hnojení
 Q — hrubá produkce rostlinná ve stálých cenách
 N, N' — skutečné a normativní náklady na hnojení celkem
 N_h, N'_h — skutečná a normativní spotřeba hnojiv v peněžním vyjádření
 N_s, N'_s — skutečné a normativní náklady na skladování spotřebovaných hnojiv
 N_a, N'_a — skutečné a normativní náklady na aplikaci spotřebovaných hnojiv
 L_i — plocha i -té plodiny
 q_i, q'_i — skutečná a normativní sklizeň (produkce) i -tého výrobku na 1 ha
 $c_{q,i}$ — stálá cena i -tého výrobku zohledňující jeho kvalitu
 $h_{i,j}, h'_{i,j}$ — skutečná a normativní dávka j -tého hnojiva k i -té plodině na 1 ha plochy i -té plodiny
 $c_{h,j}$ — cena za jednotku množství j -tého hnojiva
 $c_{s,j}, c'_{s,j}$ — skutečné a normativní náklady na skladování jednotky množství j -tého hnojiva
 $c_{a,j}, c'_{a,j}$ — skutečné a normativní náklady na aplikaci jednotky množství j -tého hnojiva
 $c_{L,i,j}, c'_{L,i,j}$ — skutečné a normativní náklady na aplikaci hnojiva j -tého druhu na jednotku plochy i -té plodiny, zahrnující cenu hnojiva, náklady na skladování i vlastní aplikaci
(2) — výpočet při fakturaci služeb ACHP podle množství aplikovaných hnojiv
(3) — výpočet při fakturaci za 1 ha aplikace

Konstrukce ukazatele vychází z toho, že zájmové území ACHP je tvořeno sumou základních jednotek sledování, kterými jsou pozemky o určité bonitě. Každý z nich má vlastní označení a určitou výměru. Na každém byla vytvořena produkce hlavního a vedlejšího výrobku a každá jednotka této produkce má vlastní cenu. Na uvedenou produkci byly (mimo jiné) vynaloženy náklady na hnojení, složené z ceny použitých hnojiv, nákladů na skladování a nákladů na aplikaci.

Koeficient úrovně efektivnosti hnojení má povahu složeného indexu úrovně při základu jedna. Hodnota ukazatele vyšší než jedna charakterizuje podniky s vyšší než normativní efektivností a naopak. Z výpočtu ukazatele (1), (2) zároveň vyplývají možnosti podrobnější analýzy faktorů, jež vedou k odchylkám od normativních parametrů efektivnosti.

Do čítele ukazatele jsou dosazeny hodnoty skutečnosti, tj. dosažená hrubá produkce, kterou ACHP zjistí z podkladů evidence zemědělského podniku. Dalším údajem jsou vlastní náklady na poskytované výkony skladování a aplikace dosažené v ACHP, vyčíslené jako výsledná kalkulace podle jednotné metodiky, po dotaci fondů, zaplacení odvodů, resp. případné slevy z ceny výkonů vrácené členským organizacím. Poslední údaj představuje skutečně aplikované množství hnojiva na jednotlivé pozemky. Zde je třeba zajistit, aby se do hodnocení dostala všechna hnojiva, tedy i ta, která ACHP ani neskladoval, ani neaplikoval, aby nedošlo ke zkreslení výsledků ve směru zvýhodnění těch ACHP, které dělají menší rozsah potřebných výkonů ve výživě rostlin.

Při stanovení normativních kritérií se vychází:

- ze systému bonitních půdně ekologických jednotek, který dává možnost stanovit úroveň produkce v závislosti na půdních a klimatických podmínkách jednotně pro celou ČSSR;

- ze soustavy hnojení jako celku, která zahrnuje všechny druhy použitých hnojiv průmyslových i organických, je promítnuta do plánu hnojení a respektuje Komplexní metodiku výživy rostlin a Instrukce MZVŽ pro plánování potřeby a rozdělování hnojiv;

- z kalkulací ACHP pro nosné činnosti, tj. stanovených nákladů na skladování a aplikaci hnojiv zjištěných podle jednotné metodiky, případně ze státního ceníku VC 18/2 pro tyto činnosti.

Výsledek ukazatele může značně ovlivnit přesnost stanovení normativu ve jmenovateli ukazatele.

Strukturu výroby určuje zemědělský podnik. Měla by odpovídat rajonizaci a potřebám, které vyplývají z dodavatelsko-odběratelských vztahů.

Výpočet normativní úrovně hrubé produkce vychází z normativního výnosu pěstovaných plodin (Klečka 1984). Je třeba vzít v úvahu, že výnosy jsou stanoveny pro období celé pětiletky a nárůst je třeba rovnoměrně rozložit. U plodin, které pro příslušnou oblast nemají stanovený parametrizovaný výnos, je třeba vyjít z výnosu, který v plánu uvádí zemědělský podnik. Stejně se postupuje tam, kde podnik plánuje výnos vyšší než je výnos normativní, aby se zájmy ACHP a členských organizací nedostávaly do rozporu.

Dávky hnojiv v tunách na hektar vycházejí v normativu z normativních výnosů plodin a jim odpovídající spotřeby živin, vypočtené podle Komplexní metodiky výživy rostlin a promítnuté do plánu hnojení, případně korigované výsledky dodavatelsko-odběratelských vztahů.

Normativní náklady na hnojení musí zajistit, aby ACHP používal hnojiva v míře odpovídající úrovni plánované produkce a poskytoval služby za ceny, které ve svém maximu odpovídají cenám uvedeným ve státním ceníku VC 18/2, nebo za

ceny nižší, stanovené vlastním ceníkem, které mu zaručují dosahování zisku potřebného pro zajištění rozšířené reprodukce vlastní materiálně technické základny.

Ukazatel vychází z toho, že práce na úseku výživy rostlin byly zajištěny ACHP, resp. s úrovní nákladů, kterou vykazuje ACHP za předpokladu, že část prací si provedla členská organizace sama. Má proto smysl ho počítat tam, kde ACHP dělá převážný podíl prací a je možné ho podle výsledků rostlinné výroby i hodnotit.

O nutnosti použít pro konstrukci ukazatele normativní základny rozhodly především propočty uvedených vztahů, v nichž se jako vysoce významný faktor projevil vliv struktury produkce a struktury použitých hnojiv (Kunzeová 1987).

Pro jednotlivé plodiny se vztah mezi úrovní hrubé produkce rostlinné výroby na hektar a nákladů na hnojení (obojí vyjádřeno v Kčs) pohybuje v rozmezí od 0,83 pro pastviny až do 34,50 Kčs pro len. Pro samotné obiloviny má tento údaj rozmezí od 6,45 u ovsa do 7,25 Kčs u žita. Vezmeme-li za základ obiloviny jako skupinu v podstatě nejvíce vyrovnanou, potom pod jejich úrovní jsou všechny technické plodiny.

Dále jsme zkoumali vztah mezi normativní spotřebou hnojiv odpovídající úrovni výnosu a skutečně vynaloženými náklady na hnojiva podle jednotlivých plodin. Takto vypočítaný koeficient blízky jedné mají opět pouze obiloviny. K plodinám, které jsou značně přehnojovány, patří především kukuřice na zrno s koeficientem 0,56, brambory, kukuřice na zeleno a cukrovka s koeficientem 0,78. Největší deficit ve hnojení vykazují louky a po nich pastviny s koeficientem 5,11. Obecněji lze toto tvrdit o všech pícninách.

Vliv struktury hnojiv se projevuje v tom, že např. cena 1 kg č. ž. se u dusíkatých hnojiv pohybuje od 4 Kčs u síranu amonného až po 5,70 Kčs u ledku amonnovo-vápenatého, u fosforečných hnojiv od 5,90 do 6,80 Kčs u granulovaného superfosfátu a u draselných hnojiv od 1,60 Kčs u draselné soli do 2,30 Kčs u síranu draselného.

Z těchto důvodů je při zpracování plánu hnojení a výpočtu normativu ceny hnojiv nutno zohledňovat výsledky dodavatelsko-odběratelských vztahů, tj. vzít v úvahu skutečnost, že sortiment hnojiv je v některých druzích silně limitovaný a ACHP nemá možnost dodat vždy do půdy živiny v tom druhu, který by byl z hlediska potřeby rostlin a zároveň i z hlediska ceny kg č. ž. optimální.

ZÁVĚR

Při řádném zjišťování podkladových údajů může být ukazatel podkladem pro:

- rozhodování ACHP ve vztahu k členských organizacím, je-li úkolem řešit efektivní využití zatím limitovaných hnojiv běžně používaných, především však hnojiv vysloveně nedostatkových, ale prokazatelně vysoce účinných;

- vypracování systému hmotné zainteresovanosti pracovníků ACHP na výsledcích výroby členských organizací;

- vzájemné hodnocení výsledků mezi ACHP poskytujícími své služby v různých výrobních podmínkách a k usměrnění jejich dalšího rozvoje.

Záměrně vybraným seskupením pozemků lze provádět analýzu za skupinu pozemků stejné bonity, za skupinu pozemků osetých určitou plodinou, za skupinu pozemků jednoho zemědělského podniku a za ACHP jako celek.

Rozsáhlost podkladových údajů si zřejmě vyžádá vedení evidence o půdě, jejím využití a výsledcích na ní dosahovaných, stejně jako o nákladech spojených s aplikací hnojiv v ACHP pomocí výpočetní techniky. Technické možnosti dávají předpoklady k propojení obou systémů evidence, aby nebylo nutné údaje pořizovat dvakrát.

- KLEČKA, M.: Prohloubení bonitačního informačního systému. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVŽ, Bratislava, VÚEPP 1984.
- KRILEK, J.: Ekonomická efektivnost zemědělství. Praha, Svoboda 1979.
- KUNZEOVÁ, I.: Ekonomické hodnocení účinnosti hnojiv. [Práce SVOČ.] Praha, PEF VŠZ 1987.
- Kolektiv: Zdokonalení soustavy plánovitého řízení a ekonomické stimulace výrobních služeb. [Závěrečná zpráva.] Praha, PEF VŠZ 1987.

Došlo 5. 1. 1988

PETEROVÁ J., Vysoká škola zemědělská, Praha

Hodnocení ekonomické efektivnosti práce agrochemických podniků

Zeměd. Ekon., 34, 1988, č. 7, s. 515–522. — lit. 4, res. čes., rus., angl., něm.

agrochemický podnik, hnojení, efektivnost ekonomická, bonitní půdně ekologické jednotky, zainteresovanost, výsledky výzkumu

Příspěvek se zabývá problematikou hodnocení činnosti agrochemických podniků. Analýzy založené na sledování objemu výkonů a zisku nevedou ke snaze o hospodárnost v této oblasti. Úkolem ACHP je vedle vlastních výkonů ve výživě a ochraně rostlin řešit i problematiku hospodárného využití nákladného intenzifikačního faktoru, tj. řídit výživu rostlin. Je tedy třeba v tomto směru prohloubit i metody hodnocení ACHP. Navrhovaný ukazatel výrobní efektivnosti hnojení dává možnosti pro rozsáhlý rozbor od úrovně ACHP jako celku až po jednotlivé hony v členských organizacích. Pro srovnatelnost bylo pro konstrukci použito normativních údajů, vycházejících ze systému bonitních půdně ekologických jednotek. Ukazatel může být podkladem pro prohloubení hmotné zainteresovanosti pracovníků ACHP i pro posouzení úrovně hospodaření s hnojivem.

Оценка экономической эффективности деятельности агрохимических предприятий

Zeměd. Ekon., 34, 1988, № 7, с. 515–522. — лит. 4, рез. чешск., русск., англ., нем.

агрохимическое предприятие, внесение удобрений, экономическая эффективность, бонитированные почвенно-экологические единицы, заинтересованность, результаты исследований

Рассматривается проблематика оценки деятельности агрохимических предприятий. Установлено, что анализ, основанный на определении объема работ и прибыли, не ведет к стремлению повышать нормативно-чистую продукцию в области питания и защиты растений, агрохимические предприятия должны решать вопросы экономного использования дорогостоящего интенсификационного фактора, т. е. руководить работами, связанными с рациональным питанием растений. Поэтому в данном направлении необходимо также углубить методы оценки деятельности агрохимических предприятий. Рекомендуемый показатель производственной эффективности внесения удобрений позволяет проводить широкую оценку не только по агрохимическому предприятию в целом, но и по отдельным земельным участкам в организациях-членах. С целью создания возможности сопоставления при его разработке были использованы нормативные показатели, вытекающие из системы бонитированных почвенно-экологических единиц. Данный показатель может служить в качестве ориентира при повышении материальной заинтересованности работников агрохимических предприятий, а также оценке уровня рационального использования удобрений.

PETEROVÁ J., University of Agriculture, Praha

Evaluation of the Economic Effectiveness of the Work of Agrochemical Enterprises

Zeměd. Ekon., 34, 1988, No. 7, pp. 515–522. — refs 4, summaries in cs, ru, en, de

agrochemical enterprise, fertilization, economic effectiveness, ecological units of soil quality, material interest, results of research

The problems associated with the evaluation of the work of agrochemical enterprises are investigated. Analyses based on work output and profit do not lead to efforts for thrifty management. It is the task of the Agrochemical Enterprises, besides the work itself in the field of plant nutrition and protection, to solve the problems of the economical use of the intensification factor requiring high expenditures, i. e. to manage plant nutrition. Hence, it is necessary to enhance the methods of evaluation of the Agrochemical Enterprises in this respect. The proposed parameter of the production efficiency of fertilization promises to enable a thorough analysis from the level of the Agrochemical Enterprise as a whole down through to the individual fields on the member farms. Prescriptive data based on the system of the ecological soil quality units were used in the construction for the sake of comparability. The parameter can serve as a basis for enhancing the material interest of Agrochemical Enterprises' workers and for evaluating the thrift of fertilizer management.

Bewertung der ökonomischen Effektivität der Arbeit agrochemischer Betriebe

Zeměd. Ekon., 34, 1988, Nr. 7, S. 515–522. — Lit. 4, Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtech.

Agrochem. Betrieb, Düngung, ökon. Effektivität, ökolog. Bodenqualitätseinheiten, Interessiertheit, Forschungsergebnisse

Behandelt wird die Problematik der Bewertung der Tätigkeit der agrochemischen Betriebe. Ausgehend von der Verfolgung des Umfangs der Leistungen und des Gewinns angelegte Analysen führen nicht zu verstärkten Anstrengungen um höhere Wirtschaftlichkeit auf diesem Gebiet. Aufgabe der ACHB ist es, neben der eigenen Leistung bei der Pflanzenernährung und deren Schutz, auch die Probleme der wirtschaftlichen Nutzung des aufwendigen Intensivierungsfaktors zu lösen, d.h. die Pflanzenernährung zu leiten. In dieser Richtung müssen die ACHB-Bewertungsmethoden verbessert werden. Die vorgeschlagene Effektivitätskennziffer auf dem Gebiet der Düngung bietet die Möglichkeit für eine umfassende Analyse des Niveaus der ACHB insgesamt als auch der einzelnen Schläge in den Mitgliedsorganisationen. Zum Vergleich wurden bei der Konstruktion Normativangaben genutzt, die von einem System von ökologischen Bodenqualitätseinheiten ausgehen. Diese Kennziffer kann als Grundlage für die Verbesserung der materiellen Interessiertheit der Mitarbeiter von ACHB dienen und auch zur Beurteilung des Niveaus des Wirtschaftens mit Düngemitteln.

Adresa autorky:

Ing. Jarmila Peterová, CSc., Vysoká škola zemědělská, katedra ekonomiky podniků,
165 00 Praha 6 — Suchbát

Vysokovýkonná poľnohospodárska technika popri substitúcii živej práce a zvyšovaní jej produktivity sa stále viac stáva aj intenzifikačným faktorom. V súčasnosti pripadá hodnota strojno-traktorového parku v československom poľnohospodárstve v priemere za viac ako 11,5 tis. Kčs a ročné náklady na jej prevádzku dosahujú cca 5,5 tis. Kčs na každý hektár poľnohospodárskej pôdy. Odhaduje sa, že iba náklady na opravy poľnohospodárskej techniky dosahujú v ČSSR 25–34 % z ich nadobúdacej hodnoty. V podmienkach uplatňovania smerníc komplexnej prestavby hospodárskeho mechanizmu je potrebné venovať mimoriadnu pozornosť problémom zefektívňovania starostlivosti o poľnohospodársku techniku a jej racionálneho využívania pri vysokej prevádzkovej spoľahlivosti.

CIEĽ PRÁCE, METODIKA A MATERIÁL

Cieľom príspevku je poukázať na aktuálne otázky zdokonaľovania plánovania posezónnych opráv mobilnej poľnohospodárskej techniky.

Príspevok je čiastkovým nehmotným realizačným výstupom vedeckovýskumnej úlohy Návrh zdokonalenia plánovitého riadenia a ekonomických nástrojov starostlivosti o poľnohospodársku techniku v službách, ktorú v rámci vedľajšej hospodárskej činnosti rieši tím pracovníkov Prevádzkovo-ekonomickej fakulty Vysokej školy poľnohospodárskej v Nitre pre Výskumný a vývojový ústav STS a OPS v Prahe.

Objektom výskumu je predovšetkým sieť STS v Stredočeskom kraji, pričom poznatky sú z I. a II. kontrolovanej etapy riešenia výskumnej úlohy a obsahujú aj zovšeobecnenia z analýzy v ČSSR.

Z metodologického hľadiska sa pri riešení uplatňuje základná materialisticko-dialektická metóda s postupmi analýzy, syntézy, abstrakcie a konkretizácie. Ďalej sa používa metóda komparácie, a to najmä analogická komparácia a indexy.

TEORETICKÉ PRÍSTUPY K DANEJ PROBLEMATIKE

XVII. zjazd KSČ (1986) vytýčil pre poľnohospodársko-priemyselný komplex na 8. päťročnicu úlohu, aby v záujme plnšieho uspokojovania potrieb vo výžive ľudu bola dôslednejšie presadzovaná všestranná intenzifikácia, efektívnosť a rast kvality celého reprodukčného procesu. Súbežne s tým je potrebné zvyšovať spoločnen-

skú produktivitu práce. Účinnejšie treba využívať výrobné zdroje, znižovať výrobné náklady a straty. Tieto úlohy sa dotýkajú aj komplexnej starostlivosti a využívania poľnohospodárskej techniky.

Zdokonaľovaním plánovitého riadenia starostlivosti o poľnohospodársku techniku sa zaoberajú Špyrka a kol. (1986, 1987), ktorí poukazujú na problémy pri zabezpečovaní posezónnych opráv mobilnej poľnohospodárskej techniky. Murgaš a Bezák (1987) konštatujú nejednotnosť najmä pri zabezpečovaní opráv v 2. stupni komplexného integrovaného systému starostlivosti o poľnohospodársku techniku. Pri zabezpečovaní posezónnych opráv podľa Murgaša (1987) sa služby nízkou mierou podieľajú na opravách, dvojkoľajne sa budujú kapacity v poľnohospodárskych podnikoch a aj v sieti služieb. Na túto skutočnosť upriamili pozornosť aj Opatrenia na rozvoj sústavy plánovitého riadenia . . . (1985) a v rámci prípravy podnikov na prestavbu hospodárskeho mechanizmu je nutné aj v tejto oblasti postupovať v zmysle direktív XVII. zjazdu KSČ (1986) tak, aby bola zabezpečená efektívnosť spoločenskej práce v súlade s dokumentami prestavby hospodárskeho mechanizmu (1987, 1988).

VÝSLEDKY A DISKUSIA

Od roku 1975 sa u nás presadzujú opatrenia zamerané na lepšie využívanie a zefektívnenie prevádzky poľnohospodárskej techniky, zvýšenie úrovne riadenia a racionalizáciu systému údržby a opráv strojov. Garantom štátnej technickej politiky v poľnohospodárstve sa stali VHJ STS a OPS a pod ich vedením sa postupne budoval trojstupňový komplexný integrovaný systém starostlivosti o poľnohospodársku techniku.

Rozvoj jednotlivých činností VHJ STS a OPS v Prahe bol riadený plánovite. Za celú 7. päťročnicu dosiahol podiel opravárenstva 34,28 % z celkového objemu výkonov a podľa tohoto kritéria je rozhodujúcou činnosťou. To treba považovať za pozitívny trend. Podľa dynamiky vývoja bolo za 7. päťročnicu opravárenstvo na 4. poradí s priemerným ročným prírastkom objemu výkonov 2,68 %. Rýchlejší rozvoj sme zaznamenali u ostatných činností, renovácii náhradných dielov, mechanizácii ŽV. Treba poznamenať, že dynamiku vývoja hlavných činností VHJ STS a OPS v ČSR a SSR za 7. päťročnicu posúdili Murgaš a Bezák (1987), pričom konštatovali, že v SSR bol podstatne nižší podiel opravárenstva na celkových výkonoch ako v ČSR.

Nadväzne na to bol analyzovaný podiel opravárenstva na celkových výkonoch v STS Stredočeského kraja (tab. I). Tento je v jednotlivých podnikoch veľmi nerovnomerný. Pohyboval sa v rozpätí od 2,15 % v STS Říčany do 72,54 % v STS Příbram na celkovom objeme výkonov z opravárenskej činnosti za 7. päťročnicu. Ak by sa tento podiel upravil odpočtom výkonov opravárenstva pre iné organizácie, ktoré nepatria do rezortu poľnohospodárstva a výživy v zmysle Opatrení na rozvoj sústavy . . . (1985), tak tento podiel ešte čiastočne zníži.

Pri budovaní trojstupňového komplexného integrovaného systému starostlivosti o poľnohospodársku techniku sa v prevažnej časti literárnych prameňov konštatuje celková priaznivá situácia pri zabezpečovaní 3. stupňa a problémy pri 2. stupni. Objem výkonov ostatných opráv, kde patria aj posezónne opravy mobilnej poľnohospodárskej techniky, sa v rámci VHJ STS a OPS Praha zvýšil zo 135,7 mil. Kčs v roku 1980 na 225,1 mil. Kčs v roku 1985. Hoci nárast reprezentuje 65,88 %, nie je adekvátny požiadavkám. Je to dané aj tým, že podiel týchto opráv činil v roku 1980 iba 6,88 % z objemu výkonov opravárenstva a v roku 1985 dosiahol 9,58 %. Objem výkonov opravárenskej činnosti sa v rokoch 7. päťročnici

I. Podiel výkonov z opravárenstva (v %) na celkových výkonoch STS Stredočeského kraja za roky 7. päťročné

STS		1981	1982	1983	1984	1985	Priemer
Říčany		2,68	2,43	1,79	1,96	1,89	2,15
Uhlířské Janovice		56,58	56,73	55,89	54,52	—	55,90
Slaný		39,61	41,79	40,74	41,52	40,63	40,86
Knežmost		37,39	—	34,59	34,33	35,91	35,55
Beroun		17,32	13,84	17,11	17,69	—	16,49
Olbramovice		25,99	17,16	14,00	16,16	—	18,32
Český Brod		12,86	13,75	13,73	14,63	16,70	14,33
Okřínek		—	31,51	26,60	28,91	—	29,01
Mělník		51,54	—	49,33	49,54	46,82	49,30
Hostivice		11,47	11,69	10,84	—	—	11,33
Příbram		72,83	72,26	73,58	71,48	—	72,54
Olešná		26,29	23,84	26,34	27,65	27,32	26,29
VHJ STS a OPS	1.	33,62	34,43	34,47	34,55	34,49	34,31
Praha-Vinoř							
spolu	2.	37,28	38,38	38,46	38,41	38,58	38,22

1. bez renovácie náhradných dielov

2. s renováciou náhradných dielov

zvýšil o 380 mil. Kčs (19,28 %), zatiaľ čo objem posezónnych opráv vzrástol o 89,4 mil. Kčs. To znamená, že prírastok objemu výkonov z ostatných opráv dosahuje 23,5 % z celkového prírastku objemu výkonov opravárenstva.

Ešte horšia situácia sa načrtáva, ak by sme sledovali rozvoj posezónnych opráv podľa jednotlivých druhov strojov. Napríklad v rámci celej VHJ STS a OPS Praha bolo v roku 1985 vykonaných 2 604 posezónnych opráv z 12 922 obilných kombajnov, čo činí iba 20,15 %. Pritom u obilných kombajnov sú posezónne opravy najviac zabezpečované v organizáciách služieb. (V SSR to bolo 509 kombajnov z celkového počtu 5 747, čo reprezentuje 8,85 %).

Plnšiemu rozvoju posezónnych opráv mobilnej poľnohospodárskej techniky v službách bráni aj doterajší hospodársky mechanizmus (plánovanie, kvalita opráv, ceny, garancie a pod.), pričom poľnohospodárske podniky sú často nútené zabezpečovať si uvedené opravy vo svojich kapacitách.

Vzhľadom na požiadavku efektívnosti spoločenskej práce a prípravu podnikov na prestavbu hospodárskeho mechanizmu sa ukazuje potreba pasportizovať existujúce opravárenské kapacity v poľnohospodárskych podnikoch a organizáciách služieb a plánovite zladíť ich ďalšie budovanie a využívanie. Zároveň s tým je potrebné usmerňovať opravárenstvo v službách na základe zmluvných vzťahov medzi poľnohospodárskymi podnikmi a STS.

Plánovanie objemu opravárenstva a zisku v organizáciách STS sa zásadne nemá uskutočňovať rozpisom ukazovateľov plánu, ale naopak má vychádzať z reálnych požiadaviek poľnohospodárskych podnikov, podopretých uzatvorenými hos-

II. Plánovité riadenie hlavných činností VHJ STS a OPS Praha-Vinoř v 8. pětiročnici

Ukazovatel	1986		1987		1988		1989		1990		Koefi- cient roč. rastu v %
	mil. Kčs	%	mil. Kčs	%	mil. Kčs	%	mil. Kčs	%	mil. Kčs	%	
Výkony spolu	5 673,3	100	5 820,7	100	5 971,2	100	6 118,8	100	6 267,3	100	2,52
Z toho:											
– opravárenská činnost a renovácia náhradných dielov	2 065,7	36,41	2 140,0	36,76	2 220,0	37,18	2 304,8	37,67	2 394,3	38,20	3,78
– mechanizácia ŽV	890,0	15,69	906,0	15,57	922,0	15,44	938,0	15,33	954,0	15,22	1,75
– strojárensko-výrobná činnost	1 676,8	29,56	1 669,0	28,67	1 661,0	27,82	1 650,0	26,97	1 650,0	26,33	-0,40
– poľnohospodárska výrobná činnost	720,0	12,69	695,0	11,94	670,0	11,22	647,0	10,57	620,0	9,89	-3,81
– ostatná činnost	320,8	5,65	410,7	7,06	498,2	8,24	579,0	9,46	640,0	10,36	19,26
Zisk spolu	764,1		799,2		874,8		942,3		1 010,2		7,23
Upravené vlastné výkony	1 833,7		1 904,1		1 984,8		2 064,8		2 145,5		4,00
Podiel materiálových nákladov bez odpisov na výkonoch v %	67,37		67,01		66,49		65,99		65,51		-0,46
Podiel celkových nákladov na výkonoch v %	86,97		86,75		85,81		85,05		84,32		-0,66

podárskymi zmluvami. K tomu by mali svojím podielom prispieť aj posezónne prehliadky mobilnej poľnohospodárskej techniky v poľnohospodárskych podnikoch za účasti pracovníka z STS a obsluhy príslušného stroja. Tieto sa síce vykonávajú, ale nie tak dôsledne, ako je to potrebné.

Táto alternatíva ďalšieho plánovitého rozvoja posezónnych opráv mobilnej poľnohospodárskej techniky zabezpečovanej v STS vyžaduje zvýšiť kvalitu opráv a vo väčšej miere dať do súladu ceny opráv s poskytovanou službou. Problematika cien posezónnych opráv mobilnej poľnohospodárskej techniky sa ukazuje ako ďalší najvážnejší faktor rozširovania opravárenských služieb v STS. Samozrejme, že je nutné cenu opráv chápať vo vzťahu ku kvalite opráv, k poskytovanej službe.

Prax zväčša zastáva názor, že ceny posezónnych opráv mobilnej poľnohospodárskej techniky realizovaných v STS sú vyššie ako náklady na opravy v poľnohospodárskych podnikoch. Názory pracovníkov STS sú opačné. Pre úplnosť treba uviesť, že komparácia cien opráv nie je jednoduchá a nemožno vzhľadom na odlišnú metodiku tvorby cien ich iba mechanicky porovnávať. Navyiac je tu aj faktor technického stavu strojov a niektoré ďalšie skutočnosti.

Kochan (1986) analyzoval vo výberovom súbore 724 obilných kombajnov v poľnohospodárskych podnikoch Stredočeského kraja (Typ E 512) priemerné celkové náklady na posezónne opravy v roku 1984/1985. 75 % z uvedených kombajnov bolo opravených v poľnohospodárskych podnikoch s priemerným celkovým nákladom 14 071 Kčs na posezónnu opravu 1 stroja, zatiaľ čo u zvyšných kombajnov opravených v STS reprezentovala priemerná cena opravy 41 682 Kčs. To znamená 2,96-krát viac.

Združenie opravárenstva a rozvoja pre okres Ústí nad Orlicí vykazuje priemerné náklady na posezónne opravy obilných kombajnov E 512 cca 22 200 Kčs. Naše poznatky ukazujú, že ceny posezónnych opráv v STS sú spravidla vyššie ako v poľnohospodárskych podnikoch. Od 1. 1. 1986 sa tvoria ceny bežných opráv v STS výrobnou réžiou 318 %, správnu réžiou 134 % k priamym mzdám a 16% ziskom k výrobnej a správnej réžii a priamym mzdám.

V podmienkach prestavby hospodárskeho mechanizmu, úplného chozrasčotu a samofinancovania podnikov budú musieť organizácie služieb venovať vyššiu pozornosť cenám za poskytované služby tak, aby plne zodpovedali zákonu hodnoty. Aj súčasný mechanizmus plánovitého riadenia s osobitným zreteľom na plánovanie dynamiky vývoja objemu výkonov, zisku a jednotlivých hlavných činností vedie organizácie STS k tomu, aby hľadali účelné cesty splnenia ukazovateľov, hoci potreby poľnohospodárskej praxe môžu byť odlišné.

Výsledky výskumu ukazujú, že pre ďalší rýchlejší rozvoj posezónnych opráv mobilnej poľnohospodárskej techniky v STS treba urobiť viacero opatrení. Zároveň sa presvedčivo načrtáva aj iná možnosť riešenia posezónnych opráv mobilnej poľnohospodárskej techniky.

Inou alternatívou efektívneho zabezpečovania posezónnych opráv mobilnej poľnohospodárskej techniky je budovanie opravárenských kapacít na kooperačných princípoch s diferencovanou úrovňou integračných procesov až po vytvorenie spoločných podnikov opravárenstva a technického rozvoja v okresoch či pre väčšie administratívno-správne celky. Do nich by mohli byť pri prestavbe organizačných štruktúr VHI STS a OPS na dvojstupňové riadenie začlenené niektoré STS s prevládajúcim opravárenstvom bez vyhranenej výrobnostrojárskej a vývojovej činnosti. Skúsenosti zo združenia opravárenstva a rozvoja pre okres Ústí nad Orlicí so sídlom v Libchave, ako aj z niektorých ďalších sú veľmi presvedčivým argumentom, ako riešiť niektoré aktuálne problémy efektívneho zabezpečovania posezónnych opráv mobilnej poľnohospodárskej techniky.

Pre túto alternatívu možno uviesť nasledovné argumenty:

— Ak sledujeme genézu rozvoja posezónnych opráv mobilnej poľnohospodárskej techniky v službách od vytvorenia komplexného integrovaného trojstupňového systému starostlivosti o poľnohospodársku techniku, zákonite dospejeme k neúprosnému faktu, že za viac ako tri päťročnice sa nerozvinul do potrebného rozmeru. STS zabezpečujú zhruba desatinu posezónnych opráv, pričom opravárenské kapacity sa budujú dvojkoľajne, so zjavnou neefektívnosťou spoločenskej práce. Existuje tu teda akási prirodzená tendencia, že si poľnohospodárske podniky zabezpečujú cca 90 % posezónnych opráv mobilnej poľnohospodárskej techniky vo svojich zariadeniach.

— Takto by sa vyriešili dlhoročné dilemy o tom, kto a v akom podiele má participovať na zabezpečovaní posezónnych opráv mobilnej poľnohospodárskej techniky. V ČSR reprezentuje objem výkonov z posezónnych opráv mobilnej poľnohospodárskej techniky v STS na rok cca 225 mil. Kčs, v SSR 38 mil. Kčs. V SSR v roku 1985 vykonali STS posezónne opravy iba u 509 obilných kombajnov z celkového počtu 5 747, čo znamená 8,85 %. U ďalších strojov to bolo ešte menej.

— Definitívne by sa odstránila neefektívnosť a dvojkoľajnosť pri budovaní a prevádzkovaní opravárenských kapacít pre zabezpečovanie posezónnych opráv poľnohospodárskej techniky.

— Doterajšie skúsenosti ukazujú, že vzhľadom na existujúce nedostatky a problémy v dodávateľsko-odberateľských vzťahoch je potrebné uzatvárať výrobo-technologické procesy a netriešťať ich medzi viaceré subjekty. I keď možno predpokladať, že prestavba hospodárskeho mechanizmu svojou klímou pre zvýšenie disciplíny a zodpovednosti prispeje k zlepšeniu dodávateľsko-odberateľských vzťahov, v skutočnosti to nebude ani jednoduché, ani ľahké. Takto by sa vyriešili existujúce vzťahové otázky medzi STS a poľnohospodárskymi podnikmi (plánovanie, ceny, kvalita, garancie a pod.).

— V popredných poľnohospodárskych podnikoch sa už v súčasnosti prideliť poľnohospodárske stroje do socialistickej opatery s hmotnou zainteresovanosťou na úspore nákladov na prevádzku, údržby a opravy strojov. V podmienkach úplného chozrasčotu a smaofinancovania sa táto tendencia bude zákonite rozširovať a možno predpokladať jej masové uplatňovanie. Z toho aspektu nebude vhodné oddeliť obsluhu stroja od posezónnej opravy, hoci sa zúčastní posezónnej opravy. Napríklad aj poprední kombajnisti dosahujúci špičkové výsledky sa zásadne zúčastňujú posezónnych opráv. Okrem toho sa takto vytvára silnejší tlak na znižovanie nákladov na posezónne opravy a interakčný vplyv kvality obsluhy techniky s jej údržbami, opravami a spotrebou náhradných dielov.

— Značne sa obmedzí dopravná náročnosť posezónnych opráv.

V neprospech tejto alternatívy hovoria prednosti koncentrovanej a špecializovanej opravárenskej činnosti v službách, ktoré však pri posezónnych opravách doteraz nemajú žiaľ v praxi všade preukaznosť. Otvorené problémy majú sčasti svoju príčinu i v monopolnom postavení niektorých organizácií služieb v doterajšom rozvoji, administratívnych prístupoch v riadení a pod.

Poľnohospodárska technika reprezentuje v súčasnosti hodnotu cca 79 miliárd Kčs v ČSSR. Veľmi vysoké sú náklady na jej opravy, údržby, zabezpečovanie náhradných súčiastok. Veľmi vysoké sú aj straty z nedostatočnej prevádzkovej spoľahlivosti strojov. V podmienkach úplného chozrasčotu a samofinancovania podnikov je nutné hlbšie načrieť do týchto v podstate ľahko mobilizovateľných rezerv. K tomu však treba odvážnejšie pristupovať k netradičným riešeniam, budovaným na prvkoch nového myslenia.

ZÁVER

Príspevok sa zaoberá zdokonaľovaním posezónnych opráv poľnohospodárskej techniky. V STS sa zabezpečuje nízky podiel posezónnych opráv (odhadom iba 10–15 %), pričom poľnohospodárske podniky pre viaceré príčiny (plánovanie, kvalita opráv, ceny, garancie a pod.) sú nútené si opravy vykonávať vo vlastných kapacitách. Navrhuje sa pasportizácia opravárenských kapacít, ich koncepcné riadenie so zreteľom na efektívnosť spoločenskej práce. Plánovanie posezónnych opráv poľnohospodárskej techniky treba zabezpečiť v organizáciách služieb na základe reálnych požiadaviek poľnohospodárskych podnikov a uzatváraných hospodárskych zmlúv. V príspevku je načrtnutá aj alternatíva zabezpečovania posezónnych opráv v poľnohospodárskych podnikoch.

Literatúra

- KOCHAN, J.: Číselné charakteristiky a vybrané závislosti v oblasti zabezpečování posezónních oprav sklizecích mlátiček. [Dílčí zpráva.] Praha, VaVÚ STS a OZS 1986.
- MURGAŠ, J.: Nie na kolene, ale moderne a efektívne. Rozvoj služieb v posezónnych opravách poľnohospodárskych strojov. Pravda, 29. mája 1987.
- MURGAŠ, J. – BEZÁK, A.: Plánovité riadenie starostlivosti o poľnohospodársku techniku. Zeměd. Ekon., 33, 1987, č. 8, s. 651–658.
- ŠPYRKA, M. a kol.: Návrh zdokonalenia plánovitého riadenia a ekonomických nástrojov starostlivosti o poľnohospodársku techniku v službách. Nitra, VŠP 1987.
- XVII. zjazd KSČ. Dokumenty a materiály. Bratislava, Pravda 1986.
- Opatrenia na rozvoj sústavy plánovitého riadenia poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu na 8. päťročnicu. Roľnícke noviny, 5. 9. 1985.
- Směrnice k zabezpečení komplexní přestavby hospodářského mechanismu, schválené usnesením vlády ČSSR č. 29/1988. Příloha Hospodářských novin, č. 8.
- Zásady přestavby hospodářského mechanismu ČSSR. Bratislava, Pravda 1987.
- Zprávy o výsledcích rozboru hospodářské činnosti VHJ STS a OZS Praha-Vinoř a STS v Středočeském kraji za roky 1980–1986 a Návrh plánu na roky 1986–1990.

Došlo 16. 3. 1988

MURGAŠ J., Vysoká škola poľnohospodárska, Nitra

Zdokonaľovanie plánovania posezónnych opráv poľnohospodárskej techniky

Zeměd. Ekon., 34, 1988, č. 7, s. 522–530. – 2 tab., lit. 9, res. slov., rus., angl., něm.

služby, zemědělská technika, opravy posezónní, efektivnost, ceny, smlouvy hospodářské, teoretické pojednání

V príspevku sú hodnotené posezónne opravy poľnohospodárskej techniky, vykonávané v STS. Konštatuje sa dvojkoľajnosť budovania a využívania kapacít pre posezónne opravy poľnohospodárskych strojov. Sú navrhnuté opatrenia na zdokonaľovanie plánovania posezónnych opráv. Alternatívne sa uvažuje s vykonávaním posezónnych opráv v poľnohospodárskych podnikoch.

МУРГАШ Я., Сельскохозяйственный институт, Нитра

Совершенствование уровня планирования послесезонных работ по ремонту сельскохозяйственной техники

Zeměd. Ekon., 34, 1988, № 7, с. 522—530. — 2 табл., лит. 9, рез. слов., русск., англ., нем.

услуги, сельскохозяйственная техника, послесезонный ремонт, эффективность, цены, хозяйственные договора, теоретический анализ

В статье приводится оценка послесезонных работ по ремонту сельскохозяйственной техники в машинно-тракторных станциях. Указывается на двойное направление строительства и использования мощностей для послесезонного ремонта сельскохозяйственных машин. Разработаны мероприятия по совершенствованию планирования послесезонных ремонтных работ. В альтернативном порядке предусматривается проведение послесезонных ремонтных работ непосредственно в сельскохозяйственных предприятиях.

MURGAŠ J., University of Agriculture, Nitra

Improvement of Planning Out-of-Season Repairs of Agricultural Machinery

Zeměd. Ekon., 34, 1988, No. 7, pp. 522—530. — 2 tabs, refs 9, summaries in sl, ru, en, de

services, agricultural machinery, out-of-season repairs, effectiveness, prices, economic contracts, theoretical treatise

The out-of-season repairs of agricultural machinery, carried out in machine and tractor stations, are evaluated. Two levels of building and utilization of the capacities for out-of-season repairs of agricultural machines are stated. Measures for improving the planning of out-of-season repairs are proposed. Alternatively, a possibility of carrying the out-of-season repairs on farms is considered.

MURGAŠ J., Landwirtschaftliche Hochschule, Nitra

Vervollkommnung der Planung der Nachsaisonreparatur der Landtechnik

Zeměd. Ekon., 34, 1988, Nr. 7, S. 522—530. — 2 Tab., Lit. 9, Zus. in Slowak., Russ., Engl., Dtech.

Dienstleistungen, Landtechnik, Nachsaisonreparatur, Effektivität, Preise, Wirtschaftsabkommen, theoret. Aspekte

Bewertet werden die Nachsaisonreparaturen der Landtechnik in den Maschinen-Traktoren-Stationen. Festgestellt wird eine bestimmte Zweigleisigkeit bei der Installierung und Nutzung der Kapazitäten für die Nachsaisonreparatur von Landmaschinen. Vorgeschlagen werden Maßnahmen zur Vervollkommnung der Planung dieser Reparaturen. Als Alternative wird mit der Reparatur in der Nachsaison auch in den Landwirtschaftsbetrieben selbst gerechnet.

Adresa autora:

Doc. Ing. Ján Murgaš, CSc., Vysoká škola poľnohospodárska, Lomonosovova 2, 949 67 Nitra

V důsledku prohlubování dělby práce na úseku zemědělské výroby dochází zákonitě k vyčleňování takových výrobních činností, které je výhodnější vyloučit ze zemědělské prvovýroby a jejich zabezpečení svěřit specializovaným organizacím zemědělských služeb. V rámci těchto vztahů zajišťují organizace zemědělských služeb hmotné vstupy a výstupy v úzké vazbě se zemědělskou prvovýrobou a vykonávají některé činnosti, které původně byly v náplni činnosti vlastního zemědělského podniku.

Vzhledem k charakteru zemědělské výroby a její závislosti na přírodních podmínkách stoupají nároky na operativní a vzájemnou návaznost vykonávaných činností v rámci mezipodnikové kooperace. Snaha obou zúčastněných organizací má vést k jedinému cíli – k efektivní zemědělské produkci. Proto je třeba hledat možnosti prohloubení hmotné zainteresovanosti organizací zemědělských služeb na výsledcích zemědělské prvovýroby pomocí některých účinných ukazatelů. Jestliže se tato otázka jeví jako aktuální s požadavkem na seriózní a konkrétní odpověď, je nutno především určit míru možného ovlivnění výsledků v zemědělské prvovýrobě pracovníky organizací služeb a na tomto základě stanovit ukazatele pro jejich hmotnou zainteresovanost.

Je nesporné, že podniky zemědělských služeb jsou a budou vždy závislé na zemědělské prvovýrobě, proto se jejich hmotná zainteresovanost bude vázat na její výsledky, jde však o to, že za současného stavu vlastního postavení organizací zemědělských služeb z hlediska jejich organizační struktury a kompetence je možnost námětů, jak dovést hmotnou zainteresovanost až k výsledkům v zemědělské činnosti, značně omezená.

Specifické zaměření jednotlivých organizací zemědělských služeb předurčuje i možné směry v oblasti hmotné zainteresovanosti.

Organizace zajišťující potřeby v dodávkách osiv, sadby a semen pro zemědělské podniky, tzn. organizace zemědělských služeb dodávajících potřebný vyšlechtěný materiál, jsou závislé na zemědělských podnicích a jejich hmotná zainteresovanost představuje bezprostředně nejúžší vazbu na produkci co nejkvalitnějšího dodávaného materiálu. Pro vyjádření podnikové hmotné zainteresovanosti těchto organizací slouží ukazatel charakterizující povinnost vyprodukovat osiva, sadbu a semena v požadované kvalitě, objemu a termínu. Výrobky současně podléhají kontrole státních orgánů, které rovněž stanoví potřebné odrůdové parametry. Organizace tedy nesou plnou garanci za všechny rozhodující požadavky až do momentu předání vyšlechtěného materiálu, a to v rámci plnění hospodářských smluv svému smluvnímu odběrateli.

Od tohoto okamžiku je však realizace přímé vazby hmotné zainteresovanosti na výsledcích zemědělské prvovýroby (rostlinné výroby) přinejmenším značně problematická. Záleží na vlastním zemědělském podniku, který převezme stoprocentní materiál, aby také sám vhodně hmotně zainteresoval své pracovníky na maximálních výnosech. Plnění hlavních povinností organizací zemědělských služeb je promítnuto do zainteresování pracovníků organizace na ekonomických výsledcích hospodářské činnosti — ukazatel přepočtu použitelného objemu mzdových prostředků na kvalitě produkce.

Hmotná zainteresovanost pracovníků, kteří provádějí agrotechnickou poradenskou službu ve stanovených obvodech v rámci okresní zemědělské správy, je plně vázána na plnění stanovených úkolů a zajištění vlastní výrobní činnosti organizace (zabezpečení plánu rozsahu užitkových ploch, přísun přírodního osiva ve stanovených termínech, splnění plánu rozsahu výroby osiv, expedice uznaných osiv a sádí ve stanovených termínech).

Avšak zcela konkrétní vazba osobní hmotné zainteresovanosti těchto pracovníků na výnosech je technicky obtížně realizovatelná, protože v takovém případě by byla nutná instalace agrotechnického pracovníka služeb u každého zemědělského podniku s možností kontroly a hlavně přímého rozhodování o pokračování prací na svěřených plochách. To by nesporně kolidovalo s kompetencí agrotechnika zemědělského podniku.

Dokud vlastní výsledek rostlinné výroby závisí na hospodaření s odrůdou a nelze vždy využít vlastních potenciálních možností organizací dodávajících materiál, dotud bude podíl osobní hmotné zainteresovanosti ve vztahu k tomuto výsledku značně problematický. Nicméně je možno uvažovat o podobném způsobu, např. u produkce zeleniny, obilovin, cukrovky a brambor, ovšem za podmínek kontroly prokazatelné míry ovlivnění výnosů ze strany organizace zemědělských služeb a ze strany zemědělského podniku. Okresní zemědělská správa by v těchto případech stanovila stejná kritéria hmotné zainteresovanosti pro obě zúčastněné strany tak, aby byl zohledněn při užití použitelných mzdových prostředků prokazatelný přínos obou stran.

Organizace zajišťující výkup zemědělských výrobků se snaží řešit problematiku hmotné zainteresovanosti na výsledcích zemědělské prvovýroby u těchto organizací (ZNZZ, výkup zeleniny, Masný průmysl, Mlékárenský průmysl) především zaměřením na plnění převzatých smluvních závazků vyplývajících z dodavatelsko-odběratelských vztahů. Pracovníci těchto organizací by měli být zainteresováni na zabezpečení včasných odběrů smluvních i nesmluvních výrobků (i nestandardních) v dohodnutém plánovaném termínu. Zajištění tohoto oprávněného požadavku zemědělských podniků přímou zainteresovaností pracovníků těchto organizací je velmi obtížně realizovatelné vzhledem ke značnému rozsahu zajišťovaných služeb a počtu odběratelů v rámci stanovených obvodů.

Námětem pro řešení této problematiky je však výraznější orientace pobídkové složky mezd na plnění hospodářských smluv. V současné době mají odpovědní pracovníci uvedených organizací mimo své specifické ukazatele, které charakterizují výrobní a pracovní náplň, stanoveny také ukazatele upravené vlastní výkony a zisk na úseku prováděné činnosti.

Vzhledem k tomu, že tyto ukazatele nemusí vždy správně odrážet úroveň plnění dodavatelsko-odběratelských vztahů, ukazuje se vhodné zaměřit část pobídkové složky tak, že v případě sankcí u neplnění se její podíl bude adekvátně snižovat. Jde např. o opožděný odběr zemědělských výrobků, kdy sankce by vycházela z určeného skladného za každý den. Při nákupu zeleniny by se skladné dalo stanovit progresivně.

Protože však tyto sankce samotné by nemohly ve větší míře postihovat jak podnikovou, tak i osobní hmotnou zainteresovanost odpovědných pracovníků, lze řešit tento postih ještě postihem za tyto sankce, a to krácením pobídkové složky, tj. krácením premii o poměrnou část stanovené sankce. Toto krácení by mohlo být maximálně o $1/3 - 1/2$ plánované výše celkové pobídkové složky odpovědných vedoucích pracovníků (Stojar a Novotný 1983).

Dalším z možných řešení je odpočet výraznějšího podílu sankcí z celkového objemu použitelných mzdových prostředků pro pobídkovou složku, stanoveného na základě zásad regulace mzdových prostředků.

Dále je třeba zainteresovat pracovníky výkupních organizací na dodržení výkupního místa. Výkupní organizace zvláště při výkupu zeleniny vytvářejí mnohdy na zemědělské podniky tlak, aby dopravovaly své výrobky přímo do výkupních skladů. Důvodem v dnešní době může být i snaha výkupních organizací dosáhnout úspory a dodržení limitu pohonných hmot, avšak na úkor zemědělských podniků.

Řešením by mohla být případně opatření, která by stanovila, že u těch pracovníků výkupních organizací, kteří mají premiový ukazatel dodržení limitu PHM, je možné provést přepočet normativní potřeby PHM na provedenou přepravu zemědělským podnikem, a pokud se i v tomto případě nebude dodržovat hospodářská smlouva výkupní organizace, bylo by možno řešit tento přestupek formou sankce a následným krácením pobídkové složky pracovníků výkupní organizace jako v uvedeném předcházejícím případě.

Tento systém by mohl ovšem platit pouze v případě, kdy zemědělské podniky neprovádí přepravu svých výrobků jako trvalou činnost pro výkupní organizace.

Pro hmotnou zainteresovanost na vlastních výsledcích zemědělské výroby je možno použít ukazatele pro vedoucí pracovníky výkupních organizací ve vazbě na splnění plánu zemědělské výroby, a to podle zaměření činnosti organizace v určité vymezené oblasti (např. při výkupu zeleniny na splnění tržní produkce v rámci okresu).

Poněkud výraznější hmotnou zainteresovanost na výsledcích zemědělské prvovýroby lze realizovat u pracovníků ZNZZ při garanci produkční účinnosti krmných směsí. Jedná se především o uplatnění této garance v těch odvětvích živočišné výroby, kde jsou rozhodující složkou krmné dávky krmné směsi, tj. v chovu prasat a drůbeže. U těch pracovníků, v jejichž pracovní náplni je zajišťování výroby krmných směsí, je možno stanovit premiové ukazatele ve vazbě na spotřebu krmných směsí na jednotku produkce, a to podle kritérií, která by stanovila okresní zemědělská správa. Takovou orientaci již ZNZZ uplatňují a lze ji eventuálně rozšířit (Papež 1985).

Při dodržování garantované spotřeby krmných směsí na jednotku produkce lze poskytovat premie při dosažené úspoře proti normativní spotřebě krmných směsí. Příkladem bylo experimentální ověřování těchto smluv v okrese Kroměříž, kde byly garanční smlouvy uplatněny při výkrmu prasat a brojlerů a pracovníci ZNZZ jsou odměňováni podle vykázané úspory na základě dohodnutých zásad, platných pro obě zúčastněné strany.

Organizace zajišťující agrochemické služby mohou svůj přímý vztah k výsledkům činnosti zemědělského podniku vyjádřit rovněž problematicky. V oblasti agrochemických služeb se totiž vytvořením samostatných specializovaných ACHP bezprostřední vazba hmotné zainteresovanosti pracovníků těchto organizací na vlastních výsledcích zemědělské produkce zeslabila. Chozrasčotní hospodářský výsledek ACHP je závislý na rozsahu poskytnutých služeb (plnění plánu výkonů a ukazatele tvorby zisku), ale vlastní efekt výsledků zemědělské prvovýroby v něm již není přímo obsažen.

Problém spočívá v tom, že pokud agrochemické služby zabezpečuje zemědělský podnik sám, vynakládá všechna nutná opatření vždy v optimálním časovém období i rozsahu. Dodavatel však má především zájem na úspoře pracovních sil i výrobních prostředků, na rovnoměrném vyřízení. Z tohoto pohledu se jeví nutné orientovat hmotnou zainteresovanost ACHP bezprostředně na takové parametry jejich činnosti, které budou zcela operativně reagovat na bezprostřední potřeby vyplývající z vlastního zemědělského procesu.

Vzhledem k uvedeným souvislostem je třeba zvážit vhodnost použití ukazatelů hmotné zainteresovanosti, které by byly ve formě modifikovaných objemových ukazatelů profilových služeb, např. zabezpečení hnojení chlévskou mrvou ve stanoveném rozsahu a podle hospodářských smluv tak, aby nejméně 70 % prací bylo provedeno v termínu, který stanoví příslušná okresní zemědělská správa, případně sám zemědělský podnik, a provést chemickou ochranu rostlin ve stanoveném rozsahu a termínu podle hospodářských smluv tak, aby plánované náklady na chemické ošetření porostů nebyly překročeny.

V návaznosti na tyto ukazatele je však nutno doplnit a upřesnit sankční podmínky tak, aby případné neplnění požadovaných služeb se promítlo v krácení pobídkové složky mezd.

Vedle této nepřímé zainteresovanosti na efektivnosti zemědělské výroby by bylo vhodné zainteresovat ACHP i přímo na dosažené zemědělské produkci, resp. na výsledcích rostlinné výroby, např. u hlavních plodin, nebo u těch plodin, u nichž chemické ošetření rozhodujícím způsobem ovlivňuje výsledek výroby — např. splnění plánovaného objemu obilovin a cukrovky, splnění plánované produkce cibule, kmínu nebo jiných speciálních plodin.

Pracovníci plemenářských podniků jsou ve srovnání s ostatními zemědělskými službami relativně dostatečně zainteresováni na výsledcích zemědělské výroby. Jde o splnění plánu připouštěných jalovic, což je ukazatel státního plánu, a dále o plánovaný ukazatel počtu zabřezlých jalovic.

Pracovníci krajských plemenářských podniků jsou osobně zainteresováni na plnění těchto ukazatelů a praxe potvrzuje, že jejich kritéria charakterizují maximální motivaci pro efektivní výsledky v živočišné výrobě a jsou prozatím patrně jediná, která lze v dané organizační struktuře odběratelsko-dodavatelských vztahů ze strany plemenářských organizací ovlivnit. Naskytá se otázka, zda by se mezi ukazatele osobní zainteresovanosti měl v zájmu zvýšení výroby telecího masa zahrnout i počet narozených telat (dříve užívaný ukazatel, od kterého se později upustilo).

Na vlastní užití garantovaného plemenného materiálu v zemědělské organizaci nemají pracovníci krajských plemenářských podniků již další bezprostřední vliv (jde o vhodné krmení, ošetření, hygienická opatření apod.), proto je i hmotná zainteresovanost na dalších výsledcích těžko realizovatelná a značně problematická.

Pracovníci veterinárních zařízení jsou hmotně zainteresováni formou pobídkové složky mezd na výsledcích živočišné výroby (výrobní ukazatel), ale tento ukazatel by měl být výrazněji stimulační a měl by se zásadněji promítnout v celkové výši pobídkové složky. Podle konkrétních podmínek a specifických potřeb zemědělských organizací lze orientovat osobní zainteresovanost veterinárních lékařů především na snížení úhynu mláďat, na zvýšení natality, snížení počtu mastitidních krav apod. Kritéria by měla být konkretizována pro jednotlivé svěřené obvody, přičemž jako další prémiový ukazatel by mohla sloužit vykázaná hospodárnost v oblasti používání léků, ovšem bez újmy na vlastní kvalitě poskytované veterinární péče.

Otázka garancí služeb poskytovaných zemědělským organizacím a vázaných bezprostředně na výsledky jejich hospodářské činnosti prostřednictvím soustavy hmotné zainteresovanosti je již dlouho předmětem odborné diskuse zemědělských ekonomů. Největším problémem je vyjasnění míry ovlivnění dalšího zefektivnění zemědělské výroby prostřednictvím poskytovaných služeb a na základě toho i adekvátní určení míry zodpovědnosti za dodaný materiál nebo službu na straně jednoho partnera i za další hospodaření zemědělské organizace na straně druhé.

Proto dokud nebude možno naprosto přesně stanovit míru odpovědnosti pracovníků organizací služeb za výsledky zemědělské činnosti a vymezit i míru možné kontroly ze strany organizací služeb, dotud ani soustava hmotné zainteresovanosti nebude moci stanovit pro potřebné garance svoje kritéria.

Literatura

- PAPEŽ, L.: Návrh na úpravu ekonomických nástrojů v účelové činnosti VHJ Zemědělského zásobování a nákupu pro období 8. PLP. [Závěrečná zpráva.] Praha, VÚEZVŽ 1985.
STOJAR, B. – NOVOTNÝ, J.: K hmotné zainteresovanosti v organizacích zemědělských služeb. [Podkladová studie.] Praha, ÚRŘP 1983.
Příručka pro uplatnění ekonomických nástrojů řízení v zemědělství ČSR. Praha, MZVŽ ČSR 1985.

Došlo 18. 2. 1988

KLAPKOVÁ H., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Praha

Hmotná zainteresovanost pracovníků organizací služeb na výsledcích činnosti zemědělských podniků

Zeměd. Ekon., 34, 1988, č. 7, s. 531–536. — res. čes., rus., angl., něm.

služby, zemědělský podnik, výsledky hospodářské, zainteresovanost hmotná, výsledky výzkumu

Článek si klade za cíl poskytnout orientačně některé obecné náměty k prohlubování účinnosti soustavy hmotné zainteresovanosti při uplatňování jednotlivých druhů poskytovaných služeb zemědělským organizacím. Jde o oblast prozatím nedokonale řešenou, s řadou problémů při vymezování míry odpovědnosti za dodané služby, především při vyčíslení vlivu organizací služeb na dosažených výsledcích činnosti zemědělských organizací.

КЛАПКОВА Х., Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Прага

Материальная заинтересованность работников организаций в сфере обслуживания в результатах деятельности сельскохозяйственных предприятий

Zeměd. Ekon., 34, 1988, № 7, с. 531—536. — рез. чешск., русск., англ., нем.

услуги, сельскохозяйственное предприятие, хозяйственные результаты, материальная заинтересованность, результаты исследований

В статье делается попытка ориентационного определения отдельных общих мероприятий по повышению действенности системы материальной заинтересованности в рамках предоставления отдельных видов услуг сельскохозяйственным предприятиям. Речь идет о недостаточно решенной области, характеризующейся наличием ряда проблем при определении уровня ответственности за предоставляемые услуги и, в частности, при определении воздействия обслуживающих организаций на результаты деятельности сельскохозяйственных предприятий.

KLAPKOVÁ H., Economic Research Institute for Agriculture and Food, Praha

Service Workers' Material Interest in the Economic Results of the Work of Farms

Zeměd. Ekon., 34, 1988, No. 7, pp. 531—536. — summaries in cs, ru, en, de

services, farm, economic results, material interest, results of research

The objective of the present paper is to suggest certain general ways of enhancing the effectiveness of the system of material interest in the field of services rendered to agricultural organizations. These problems have not yet been explored sufficiently, many of them remaining obscure, mainly those associated with determining the extent of responsibility for the rendered services, especially when calculating the influence of service organizations on the achieved results of the work of agricultural organizations.

KLAPKOVÁ H., Forschungsinstitut für die Ökonomik der Landwirtschaft und Ernährung, Praha

Die materielle Interessiertheit der Mitarbeiter von Dienstleistungsorganisationen an den Ergebnissen der Tätigkeit von Landwirtschaftsbetrieben

Zeměd. Ekon., 34, 1988, Nr. 7, S. 531—536. — Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtech.

Dienstleistungen, Landwirtschaftsbetrieb, Wirtschaftsergebnisse, mat. Interessiertheit, Forschungsergebnisse

Im Beitrag wird das Ziel gestellt, orientierungsmäßig einige allgemeine Vorstellungen zu bieten über die Vertiefung der Wirksamkeit des Systems der materiellen Interessiertheit bei der Anwendung einzelner Arten von gewährten Dienstleistungen für landwirtschaftliche Organisationen. Es handelt sich um ein Gebiet, das bisher nur ungenügend gelöst ist, mit Problemen bei der Abgrenzung des Maßes der Verantwortung für die gewährten Leistungen, vor allem bei der Berechnung des Einflusses der Organisation, die diese Leistungen gewährt, auf die erzielten Ergebnisse der Tätigkeit der landwirtschaftlichen Organisationen.

Adresa autorky:

Ing. Hana Klápková, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 00 Praha 2

Jedním z hlavních principů v celém komplexu opatření k objektivizaci hodnotových nástrojů plánovitého řízení je postupné uplatňování dlouhodoběji stabilních a v zásadě jednotných ekonomických parametrů jako náročnější formy převodového mechanismu mezi centrem a podnikovou sférou. To znamená takových hodnotových nástrojů řízení, které v sobě obsahují společenská kritéria efektivity využívání výrobních činitelů ve výrobě či oběhu nebo vymezují pravidla pro rozdělování hmotných a finančních zdrojů.

Z hlediska podniku se jedná o vnější, objektivně vymezená kritéria, která by však měla výrazně působit ve společensky žádoucím směru na rozhodování konkrétního podniku o volbě nejeftivnějších variant jeho hospodářské činnosti.

V kontextu s tímto principem je podstatné zvýraznění funkce jednotných kritériálních odvodů z výrobních činitelů v přestavbě odvodového systému. Jejich uplatnění v praktických podmínkách velmi různorodé základny jednotlivých odvětví je však jedním z nekomplikovanějších opatření, které je třeba realizovat v systémových vazbách celé soustavy ekonomických nástrojů.

DOSAVADNÍ SYSTÉM ODVODŮ V ORGANIZACÍCH BIOLOGICKÝCH A TECHNICKÝCH SLUŽEB PRO ZEMĚDĚLSTVÍ

Vliv opatření spojených s realizací koncepce v zásadě jednotných parametrických odvodů v národním hospodářství na změny ekonomických podmínek v nákladech i úhradě plánované reprodukce organizací služeb pro zemědělství je do značné míry dán i výchozí situací, ve které budou nové principy odvodů aplikovány.

V ZPoK existují zatím v podstatě dvě odlišné soustavy ekonomických nástrojů, které v sobě zahrnují i rozdílný způsob řešení finančních vztahů hospodářských subjektů ke státnímu rozpočtu. Je to dáno především specifiky reprodukčního procesu v zemědělství, na která reagoval i relativně samostatný vývoj soustavy ekonomických nástrojů s určitými modifikacemi „zemědělské soustavy“, které si vyžádaly charakter činnosti organizací biologických služeb na jedné straně a aplikace v zásadě obecné soustavy v potravinářském průmyslu a v organizacích technických služeb na straně druhé.

V odvodovém systému zemědělské prvovýroby, uplatňovaném i v organizacích biologických služeb, dosud není (na rozdíl od systému v ostatních odvětvích) uplatněn odvod příspěvku na sociální zabezpečení jako forma příspěvku na úhradu centralizované financované společenské spotřeby.

Daň ze zisku je konstruována jako systém progresivního zdanění zisku, vázaný na dosaženou míru rentability při uplatnění nezdaňovaného minima zisku. Celková úroveň daně ze zisku v zemědělství činí v současném období 15–17 % vytvořeného bilančního zisku. To ovšem nepodává dostatečnou informaci o působení progresivního zdanění v podmínkách jednotlivých podniků, kdy v některých intervalech míry rentability dochází k odčerpání až 0,80 Kčs z 1 Kčs přírůstku zisku, při limitu zdanění zisku maximálně 55 %. Kromě toho jsou organizace biologických služeb poplatníky zemědělské daně z pozemků jimi obhospodařovaných. Sazby daně jsou v dosavadním systému stanoveny podle přírodních stanovišť, obdobně jako v celém státním a družstevním sektoru v zemědělské prvovýrobě.

Značné odlišnosti v odvodovém systému proti biologickým službám mají organizace technických služeb. Vzhledem k tomu, že nehopodaří na půdě, podléhají pouze dani ze zisku a v některých případech je u nich uplatněn odvod příspěvku na sociální zabezpečení. Konkrétní úprava odvodového systému je vázána na principy cenové tvorby v těchto organizacích, kdy na rozdíl od nákupních cen zemědělských výrobků je ve velkoobchodních cenách služeb a dalších činnostech postupováno podle závazných kalkulačních vzorců nákladové i ziskové složky ceny platné v národním hospodářství. To umožňuje v porovnání se zemědělskou prvovýrobou odlišnou tvorbu zisku a současně vyžaduje určité modifikace pravidel v odvodové politice.

V organizacích STS a opraven zemědělských strojů je vztah ke státnímu rozpočtu řešen lineární sazbou daně ze zisku ve výši 50 %. V souvislosti se snížením cen služeb (v rámci oborů JK 915 – opravy zemědělské techniky a 061 – polní mechanizované práce) od roku 1986 je uplatňována sleva na zemědělské dani ze zisku, a to snížením sazby daně o 0,65 % za každé procento služeb vyjádřené podílem výkonů vybraných oborů z celkových výkonů organizace. Tím se celkový objem daně ze zisku snižuje zhruba na 30 % ze základu. Subjektem odvodu je dosud výrobní hospodářská jednotka, která centralizuje odvody volného zůstatku zisku jednotlivých podniků. Příspěvek na sociální zabezpečení není uplatněn.

Z hlediska využití vlastních zdrojů pro plánovanou reprodukci je rozhodující odvod z odpisů. V dosavadním systému je resortem z organizací této VHJ např. v ČSR odčerpáno 90–95 % veškerých odpisů, přičemž značná část jich je používána na redistribuci v rámci resortu. Povinný odvod odpisů do státního rozpočtu resortem činil 40 %.

K výrazné změně v úrovni daně ze zisku došlo od roku 1986 u organizací Zemědělského zásobování a nákupu, kdy ve vazbě na vývoj cen služeb byla plně uplatněna progresivní daňová křivka podle dosahované míry rentability včetně nezdaňovaného minima. Subjektem odvodu je i v tomto případě VHJ jako celek. Tyto organizace současně odvádějí i příspěvek na sociální zabezpečení, a to ve výši 10 % z objemu mzdových prostředků.

Významnou roli v možném zajištění plánované reprodukce v těchto organizacích má odvod z odpisů resortu, který se pohybuje v rozmezí 50–60 %. Byl zaveden při výrazném snížení daně ze zisku v roce 1986 a tím v podstatě eliminoval účinnost tohoto opatření v zajišťování plánované reprodukce při relativně nízkých cenách služeb pro zemědělství.

Organizací technických služeb, kde je uplatněn obecný odvodový systém (podle zákona č. 161/82 Sb. o odvodech do státních rozpočtů), jsou Zemědělské stavby. Vztah ke státnímu rozpočtu je řešen lineární sazbou ve výši 55 % ze zisku, obdobně jako v organizacích resortu ministerstva stavebnictví. Subjektem odvodu je VHJ jako celek. Současně je zde uplatněn odvod příspěvku na sociální zabezpečení ve výši 20 % z objemu mzdových prostředků. Tento příspěvek je součástí nákladů jednotlivých podniků. I těmto organizacím je plánován odvod z odpisů resortu.

Kromě těchto odvodů jsou jednotlivými právními normami upraveny dodatkové odvody v podstatě sankčního charakteru. V zájmu účinného působení těchto odvodů jsou vypořádávány samostatně s příslušnými podniky v rámci ZPoK.

Z uvedeného stručného přehledu je zřejmá značná rozdílnost odvodové soustavy v organizacích služeb pro zemědělství. Abstrahujeme-li od specifického účelu daně z pozemků v biologických službách, potom lze konstatovat, že zásadní odlišností v systému odvodů je výše centralizace čistého důchodu, která reaguje na dosavadní odlišné způsoby úhrady vynaložených nákladů práce a možné realizace nadproduktu v jednotlivých složkách ZPoK i v jednotlivých typech organizací služeb.

Vzájemná vazba cenové tvorby a jí odpovídajících modifikací odvodového systému v ZPoK se projevuje v odlišných přístupech k řešení proporcí centralizované akumulace a spotřeby ve vztahu k zajištění finančních zdrojů plánované reprodukce v tomto komplexu.

UPLATNĚNÍ KTERIÁLŇNÍCH ODVDŮ V PODMÍŇKÁCH PŘESTAVBY HOSPODÁŘSKÉHO MECHANISMU

Jedním ze základních systémových opatření ve vazbě na přestavbu cen je změna principu regulace tvorby a užití zdrojů s ohledem na kritéria společenské efektivnosti vkládaných prostředků.

Jeho praktickým vyjádřením je přestavba systému odvodů ve všech odvětvích národního hospodářství včetně zemědělství a navazujících článků ZPoK.

Zvýšení odpovědnosti podniků za efektivní využívání výrobních činitelů předpokládá posílení váhy odvodů kriteriálního charakteru, které zároveň normativně upravují vztah mezi podniky a státním rozpočtem.

Úloha těchto odvodů je v podstatě dvojí:

- vymezením požadované resp. minimální efektivnosti výrobních činitelů působit stimulaťvně na organizace, aby zvyšovaly efektivnost své práce;
- stanovením plánované míry centralizovaného financování a akumulace resp. společenské spotřeby zajišťovat příjmy státního rozpočtu pro plnění těchto úkolů.

Další ze specifických funkcí odvodového systému, kterou je finanční regulace peněžní poptávky organizací, by měl plnit odvod důchodového typu po splnění kriteriálních odvodů ze zdrojů.

Posílení kriteriální funkce v odvodovém systému organizací ZPoK se připravuje již v základních systémových opatřeních ve vazbě na přestavbu cen od 1. 1. 1989. Jedná se o zavedení jednotného kriteriálního odvodu z hrubých mezd ve výši 50 %. Kromě toho bude uplatněn odvod důchodového typu, v zásadě jednotný pro všechna odvětví národního hospodářství, a odvody sankčního charakteru. Odvod z výrobních fondů v této etapě v ZPoK zaveden nebude.

Jestliže vycházíme ze základního vymezení úrovně kriteriálního odvodu z hrubých mezd, potom uvedená sazba byla rámcově odvozena od plánovaných neinvestičních výdajů na reprodukci pracovní síly (sociální zabezpečení, školství, kultura, zdravotnictví aj.) v porovnání s objemem mezd výrobní sféry s tím, že sazba není diferencována a je v zásadě jednotná pro všechny hospodářské organizace v národním hospodářství s výjimkou služeb pro obyvatelstvo, družstev invalidů a některých nestátních organizací.

K otázkám jednotnosti toho odvodu ve výrobní sféře a jejího pojetí existuje řada diametrálně odlišných názorů, kdy se proti jednotnosti namítá, že efektivnost využití různých druhů pracovních zdrojů v různých odvětvích a oblastech není pro-

porcionální mzdovým sazbám, že míra substituce různých druhů pracovních zdrojů se nerovná mzdovým relacím apod. Řada diskusí vznikala i v souvislosti s mechanismem tohoto odvodu, kdy, jak je uvedeno v Zásadách přestavby . . . (1987) i v návrhu Komplexního dokumentu . . . (1987), se v této fázi odvod z mezd stává cenotvornou položkou a úhrada tohoto „nákladu“ je promítnuta v kalkulaci nákladové složky ceny.

Tím je de facto realizován záměr spojovaný s tímto odvodem, a to je jednorázové „zdražení“ živé práce, které by mělo být jedním z faktorů urychlení substituce živé práce technikou, tedy realizace výsledků VTR. Splněn je i požadavek fiskální, tedy suma příjmu do státního rozpočtu.

Sporné je už splnění dalšího kritéria, a to vymezení požadované (minimální) efektivnosti tohoto zdroje ve vztahu k hospodářské organizaci. Jestliže se stává odvod z mezd v plném rozsahu součástí nákladů a současně je obsažen i v kalkulaci ceny v příslušném odvětví, potom lze očekávat působení kritériálního odvodu pouze ve vztahu k individuálním nákladům živé práce příslušné výroby v jednotlivých podnicích. Celkový dopad „zdražení“ živé práce se však posunuje z příslušného odvětví ve výrobní vertikále do dalšího (navazujícího) článku výroby resp. zpracování jako vyšší cena vstupu. Tím se právě zavedení kritériálního odvodu z hrubých mezd stává jedním z limitujících faktorů pro tvorbu cen služeb pro zemědělství.

VLIV ZAVEDENÍ ODVODU Z MEZD V ORGANIZACÍCH BIOLOGICKÝCH A TECHNICKÝCH SLUŽEB PRO ZEMĚDĚLSTVÍ

Zavedení resp. zvýšení odvodu z mezd v organizacích služeb pro zemědělství bude mít poměrně výrazný vliv na nákladovou složku ceny služeb. Je to dáno charakterem činnosti služeb, která je specifická právě tím, že základním předmětem směny mezi hospodářskými subjekty je činnost, tj. výkon spojený s relativně vysokou spotřebou živé práce. Z toho pramení i vysoký podíl mzdových nákladů jako ekonomického odrazu vynaložené živé práce na jednotku výkonu v těchto organizacích. Rámcové závěry je možno přijmout na základě propočtů na výsledcích roku 1986, které jsou uvedeny v tab. I.

Konkrétní podíl je dán charakterem činností služeb příslušné organizace a jejich strukturou vyplývající z účelového poslání.

Nejvyšší podíl mzdových nákladů, téměř 24 % z celkových nákladů, je v organizacích biologických služeb. Vysoká náročnost spojená s kvalitním zajištěním služeb vyžadujících individuální práci specialistů i pracovní náročnou přípravu v těchto organizacích se promítá především u Státních plemenářských podniků, kde zavedení odvodu z mezd zvyšuje náklady v ČSR o 177,5 mil. Kčs, tj. o 15 %, v SSR o 14,5 %, což znamená 80,6 mil. Kčs.

Rovněž podíl mzdových nákladů organizací biologických služeb pro rostlinnou výrobu (Oseva, Slovosivo, Sempra) je vysoký. Pohybuje se od 24,3 % do 25,2 % z celkových nákladů.

Údaje z tab. I potvrzují, že i v těchto organizacích zavedení odvodu z mezd výrazně ovlivní kalkulaci nákladové složky ceny příslušných činností služeb. Jedná se téměř o 1,5 mld Kčs, které bude třeba promítnout v přestavbě cen ústředně řízených organizací. Samozřejmě část, která se týká prvovýroby zajišťované těmito organizacemi, bude promítnuta v nákupních cenách zemědělských výrobků.

V organizacích technických služeb se zavádí a tím i plně promítá 50% odvod z mezd u Strojních a traktorových stanic a opraven zemědělských strojů. Pracovně náročné činnosti (především ve vlastním opravárenství a v mechanizaci živočišné

I. Vliv změny odvodu z mezd v jednotlivých VHJ biologických a technických služeb (v mil. Kčs)

	Náklady celkem	Zvýšení PSZ	% z celk. nákladů
ČSR			
Služby celkem	30 880,9	1 894,8	6,14
ÚŘO celkem	7 466,9	925,3	12,4
z toho: Oseva	2 483,9	345,4	13,9
Sempra	1 160,7	150,5	13,0
Státní plemenářské podniky	1 180,2	177,5	15,0
Ostatní hospodářské organizace celkem	7 769,7	632,0	8,1
z toho: STS a opravny zem. strojů	4 999,8	411,6	8,2
Zemědělské stavby	1 875,1	117,6	6,3
Zemědělské zásobování a nákup	15 644,3	337,5	2,3
SSR			
Služby celkem	16 384,0	1 075,0	6,56
ÚŘO celkem	4 717,0	588,1	12,5
z toho: Slovosivo	2 372,5	290,6	12,3
Štátní plemenářské podniky	611,0	88,6	14,5
Ostatní hospodářské organizace celkem	3 795,5	307,2	8,1
z toho: STS a opravovne			
poľnohospod. strojov	1 931,5	163,0	8,4
Poľnohospodárske stavby	1 463,4	95,2	6,5
Poľnohospodárske zásobovanie a nákup	7 871,5	179,4	2,3
ČSSR			
Služby celkem	47 264,9	2 969,8	6,3
ÚŘO celkem	12 183,9	1 513,7	12,4
Ostatní celkem	11 565,2	939,2	8,1
ZZN a PZN	23 515,8	516,9	2,2

PSZ — příspěvek na sociální zabezpečení

Pramen: Účetní výkazy ÚŘO za rok 1986, propočty VÚEZVž

výroby, jakož i vlastní činnosti technického dozoru, preventivních prohlídek zemědělských strojů apod.), ve kterých je zapojeno z celkového počtu 4,4 % pracovníků, se spolu s ostatními činnostmi projevují 16–18 % podílu mzdových nákladů v nákladech celkem. Při promítnutí odvodu z mezd se tím zvyšují náklady v celkové bilanci STS a OZS zhruba o 580 mil. Kčs, což činí více než 8 % z celkových nákladů v obou republikách.

U organizací Zemědělských staveb dochází ke zvýšení odvodu z 20 na 50 %, tj. promítá se 30 % odvodu do nákladů. Vzhledem k vysokému podílu pracovníků a tím i mzdově náročných činností (pomocná stavební výroba, projekce), které zajišťují plnění úkolů v hlavní činnosti, se i v těchto organizacích pohybují mzdové náklady na úrovni 20–22 % z celkových nákladů. Tím se i celková absolutní částka zvýšení nákladů z tohoto titulu promítá ve výši zhruba 350 mil. Kčs.

Procentuálně nejnižším podílem v nákladech (2,2 %), i když se jedná o více než 500 mil. Kčs, se projevuje zvýšení odvodu z mezd u organizací Zemědělského zásobování a nákupu. V tomto případě se zvyšuje odvod z 10 na 50 %. Vzhledem k tomu, že činnosti tvořící výkony v těchto organizacích jsou v cenové gesci tohoto oboru, znamená zvýšení odvodu z mezd titul pro úpravu nákladové složky cen služeb pro zemědělství.

Druhým limitem, který ovlivní nejen úroveň cen služeb pro zemědělskou prvovýrobu, ale i schopnost samofinancování organizací služeb, je uplatnění jednotné míry zisku v ziskové složce nákupních a velkoobchodních cen ve všech výrobních odvětvích. I z tohoto hlediska bude docházet k diametrálně odlišnému vývoji cen u činností služeb vzhledem k tomu, že výchozí báze je značně rozdílná.

V roce 1986, kdy ze služeb jako celku je vykázána průměrná míra zisku (tj. zisk bilanční k výrobním fondům) v ČSSR 3,88 % (ČSR 4,12 %, SSR 3,43 %), mají např. VHJ STS a opraven zemědělských strojů v ČSR míru zisku 11,3 %, v SSR dokonce 14,2 %. Naproti tomu biologické služby pro rostlinnou výrobu (Oseva, Sempra, Slovosivo) se pohybují zhruba v rozmezí 2,6 – 2,0 %. Nejnižší míry zisku, ovšem při téměř trojnásobné vybavenosti výrobními fondy, která je dána charakterem účelové činnosti, dosahují svými cenami organizace Zemědělského zásobování a nákupu v obou republikách, a to 1,7 %.

V podmínkách, kdy od 1. 1. 1989 se bude v ziskové složce ceny promítat jednotně 4,5 % k výrobním fondům, bude otázka tvorby disponibilních zdrojů pro financování a jejich racionálního užití v hospodářských organizacích biologických a technických služeb rozhodující i pro volbu nejvhodnějších programů. Z tohoto hlediska je třeba velmi citlivě řešit i relace cen v rámci oborů činnosti a posuzovat společensky žádoucí stimulaci rozvoje služeb pro zemědělství.

ZÁVĚR

Již z prvních propočtů je zřejmé, že zavedení resp. zvýšení odvodu z mezd bude jedním z faktorů, který nesporně ovlivní mezipodnikovou důchodovou diferenciaci v podnicích služeb pro zemědělství. Otázky zajištění samofinancování při jednotné míře zisku se zřejmě projeví přímo v podnicích služeb především v těch případech, kdy struktura činnosti byla orientována na typické provádění služeb s vysokou pracností a relativně nízkou fondovou náročností. V těchto případech by mohlo dojít k odklonu od pracovně náročných, ale z hlediska společenského žádoucích druhů služeb.

Cesta řešení je jednak v citlivé volbě relací cen konkrétních služeb v rámci oborů JK, jednak ve vytvoření podmínek pro vyšší produktivitu práce v těchto činnostech, která by umožnila dosáhnout potřebné masy zisku pro plánovanou repro-

dukci konkrétního podniku služeb při relativně výhodné ceně pro spotřebitele. Tímto náročnějším směrem by do budoucna měla být řešena otázka ekonomiky této složky ZPoK.

K obavám, že jednotný 50% odvod z mezd v organizacích služeb povede k tomu, že si tyto činnosti budou zemědělské podniky provádět samy, by nemělo docházet, neboť podmínky pro ocenění živé práce se tímto opatřením vyrovnávají. Pokud bude srovnatelnou činnost prokazatelně provádět podnik prvovýroby s nižší náročností na spotřebu živé práce, potom je i z hlediska celospolečenského vhodnější tuto činnost zajišťovat přímo v prvovýrobě. Analýzy minulého vývoje však ukazují, že důvodem pro „výhodnost“ byla především vyšší spotřeba živé práce v zemědělském podniku, která v porovnání s fondovou náročností při zajišťování obdobné činnosti ve specializovaném podniku tuto činnost zlevňovala.

Zavedením kritériálního odvodu z hrubých mezd, tedy zdražením živé práce, se z hlediska dodavatele i odběratele pohled na služby poněkud změní. Vyšší produktivita práce se v nových podmínkách bude promítat právě v těch činnostech, kde pracovní kolektiv zvládl organizačně i technologicky své úkoly a dokáže efektivněji využívat svěřené zdroje, tedy nejen výrobní fondy, ale i pracovní sílu. Vyšší náročnost na využívání živé práce bude rozhodující v obou složkách, tj. jak v zemědělském podniku, tak ve specializované organizaci služeb. To by mělo objektivně vést k takovému rozdělení činností v rámci ZPoK, které prokáže nejvyšší efekty z hlediska celku.

Druhou skupinou činností služeb — s vyšší pracovní náročností — jsou vysoce specializované výkony, které objektivně předpokládají jednotné řízení na bázi výsledků výzkumu a jsou spojeny s uplatněním nejnovějších poznatků vědy a techniky. V tomto případě je však nezbytné určité zvýšení ceny podložit odpovídající kvalitou a garancí pro odběratele v tom smyslu, že jejich využívání přinese zemědělskému podniku vysoký efekt. Touto cestou by zvýšení náročnosti na kvalitu přineslo pozitivní výsledky v organizaci zemědělské prvovýroby i v organizaci služeb a stalo by se základem pro korektní řešení v rámci dodavatelsko-odběratelských vztahů.

Literatura

Komplexní dokument přestavby hospodářského mechanismu. Příloha Hospodářských novin, 1987, č. 8.

Zásady přestavby hospodářského mechanismu ČSSR. Praha, Svoboda 1987.

Došlo 24. 3. 1988

BEČVÁŘOVÁ V., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Praha

Kritériální odvody a jejich vliv na ekonomiku služeb pro zemědělství

Zeměd. Ekon., 34, 1988, č. 7, s. 537–544. — 1 tab., lit. 2, res. čes., rus., angl., něm.

služby biologické, služby technické, financování reprodukce, náklady, efektivnost, daně, odvody, míra zisku, teoretické pojednání

Práce charakterizuje dosavadní systém odvodů v organizacích biologických a technických služeb pro zemědělství a uvádí základní principy změn v odvodovém systému v roce 1989. Na základě výsledků výzkumu upozorňuje na některé problémy spojené se zavedením jednotného odvodu z mezd v těchto organizacích. Na ověřovacích propočtech hodnotí vliv odvodu z mezd i vliv jednotné míry zisku na ekonomiku jednotlivých organizací služeb včetně možných vývojových tendencí.

БЕЧВАРЖОВА В., Научно-исследовательский институт экономики сельского хозяйства и продовольствия, Прага

Критериальные отчисления и их влияние на экономику сферы обслуживания сельского хозяйства

Zeměd. Ekon., 34, 1988, № 7, с. 537–544. — 1 табл., лит. 2, рез. чешск., русск., англ., нем.

биологические услуги, технические услуги, финансирование процесса воспроизводства, эффективность, налоги, отчисления, прибыль, теоретический анализ

Характеризуется существующая система отчислений в организациях, предоставляющих биологические и технические услуги сельскохозяйственным предприятиям. Приводятся основные принципы изменений в системе отчислений на 1989 год. На основе результатов исследования приводятся некоторые проблемы, связанные с введением в данных организациях единого способа отчисления от заработной платы. Влияние введения данных отчислений от заработной платы и установления единого уровня прибыли на экономику отдельных организаций в сфере обслуживания характеризуется, вместе с возможными тенденциями развития, исходя из экспериментальных расчетов.

BEČVÁŘOVÁ V., Economic Research Institute for Agriculture and Food, Praha

Criterial Deliveries and their Effect on the Economics of Services to Agriculture

Zeměd. Ekon., 34, 1988, No. 7, pp. 537–544. — 1 tabs, refs 2, summaries in cs, ru, en, de

biological services, technical services, financing of reproduction, costs, effectiveness, taxes, deliveries, rate of profit, theoretical treatise

The present system of deliveries in the organisations of biological and technical services to agriculture is characterised and the basic principles of changes in the delivery system in 1989 are stated. On the basis of the results of research, attention is paid to some problems connected with introducing uniform deliveries from wages in these organizations. The effect of deliveries from wages as well as of the unified rate of profit on the economics of individual service organizations, including possible developmental trends, is evaluated with the help of control calculations.

BEČVÁŘOVÁ V., Forschungsinstitut für die Ökonomik der Landwirtschaft und Ernährung, Praha

Kriteriale Abführungen und ihr Einfluß auf die Ökonomie der Dienstleistungen für die Landwirtschaft

Zeměd. Ekon., 34, 1988, Nr. 7, S. 537–544. — 1 Tab., Lit. 2, Zus. in Tschech., Russ., Engl., Dtsch.

Biolog. und technische Dienstleistungen, Finanzierung der Reproduktion, Kosten, Effektivität, Steuern, Abführungen, Gewinnspanne, theoret. Aspekte

Die Arbeit charakterisiert das bestehende System der Abführungen in den Organisationen für technische und biologische Dienstleistungen für die Landwirtschaft und führt die Grundprinzipien der Veränderungen dieses Systems im Jahre 1989 an. Ausgehend von Untersuchungsergebnissen wird aufmerksam gemacht auf einige Probleme, die im Zusammenhang stehen mit der Einführung einer einheitlichen Abführung vom Lohn in diesen Organisationen. Bei Überprüfungsrechnungen wird der Einfluß bewertet, den die Abführungen vom Lohn sowie die einheitliche Gewinnspanne auf die Ökonomie der einzelnen Organisationen haben und auf mögliche Entwicklungstendenzen wird hingewiesen.

Adresa autorky:

Ing. Věra Bečvářová, CSc., Výzkumný ústav ekonomiky zemědělství a výživy, Mánesova 75, 120 58 Praha 2

UPLATŇOVANIE VEDECKOTECHNICKÝCH POZNATKOV V POĽNOHOSPODÁRSTVE

Medzi rozhodujúce faktory ďalšieho intenzívneho a efektívneho rozvoja poľnohospodárskej výroby v súčasnej etape prestavby hospodárskeho mechanizmu patrí systematické a komplexné uplatňovanie vedeckotechnického pokroku (VTP). Na uvedení problematiku zorganizovali Katedra organizácie poľnohospodárskej výroby PEF VŠP v Nitre a Dom techniky ČSVTS v Košiciach v dňoch 1. a 2. XII. 1987 v Tatranskej Lomnici vedeckú konferenciu. Konferencia sa zaoberala systémom prenosu VTP do poľnohospodárskych podnikov, úlohou poradenstva, transférových organizácií, organizácií služieb, účelových združení, plodínových systémov a predstihových podnikov pri uplatňovaní VTP.

Priebeh konferencie a široká výmena skúseností z uplatňovania vedeckotechnického rozvoja (VTR) ukázali, že zvolená tematika bola pre poľnohospodársku prax veľmi aktuálna a výsledky a závery konferencie budú využité pri ďalšom rozvíjaní vedeckotechnického pokroku v poľnohospodárstve.

Hlavný referát Ing. P. Bacu, riaditeľa odboru vedeckotechnického rozvoja MPVŽ SSR v Bratislave, sa zaoberal *aktuálnymi otázkami vplyvu vedeckotechnického rozvoja na rozvoj rezortu PVŽ SSR, podstatou VTR a kľúčovými faktormi ovplyvňujúcimi prínosy vedeckotechnického rozvoja*. Poukázal nielen na kľady, ktoré prinieslo uplatňovanie VTP, ale aj na nedostatky, rezervy a nedoriešené problémy, ktorých odstránením je možné stupňovať prínosy vedeckotechnického rozvoja. O prínosoch VTR rozhoduje celý rad faktorov, medzi ktoré autor zaraďuje:

- kvalitu a aktuálnosť novotvorených vedeckotechnických poznatkov,
- stupeň využívania VTP v poľnohospodárskych podnikoch,
- úroveň organizátorskej a riadiacej práce.

Referát autoriek Ing. E. Baumgartnerovej, CSc., a Ing. M. Gubovej z VÚEP Bratysłava *Progresívne formy zavádzania výsledkov vedeckotechnického rozvoja do podnikov poľnohospodárskej prvovýroby* riešil systém riadenia prenosu VTP do praxe, využívanie prvkov VTR v jednotlivých odvetviach poľnohospodárskej výroby a organizačné začlenenie výkonu činností súvisiacich s realizáciou VTR v podniku. Samotné uplatňovanie VTP v poľnohospodárstve je veľmi zložitá a mnohostranná. Preniká všetkými oblasťami činnosti poľnohospodárskeho podniku. Pre zdokonalenie súčasného stavu a urýchlenie prenosu VTP doporučujú autorky na úrovni poľnohospodárskeho podniku tieto riešenia:

– Prenos a realizáciu VTP v podnikoch zabezpečovať prostredníctvom vedúcich pracovníkov RV, ŽV, TS a ostatných výrobných, pri ich účinnej hmotnej stimulácii. Využívanie vedeckotechnických poznatkov konkretizovať v pracovných náplniach,

– V poľnohospodárskych podnikoch, ktoré majú funkciu nositeľa technologického systému alebo majú rozvinutú doplnkovú výrobu strojov, chemických prípravkov, kŕmnych zmesí a pod. vytvoriť útvary VTR ako organizačné články prenosu VTP. Útvar začleniť medzi nevýrobné útvary s priamou podriadenosťou vedúcemu zodpovednému za výrobu, resp. predsedovi alebo riaditeľovi podniku.

Doc. Ing. M. Kadlečíková, CSc. z VŠP v Nitre v referáte *Vplyv vedeckotechnického pokroku na metódu a štýl organizátorskej a riadiacej práce vedúcich pracovníkov* na základe vykonaného prieskumu poukázala na vzájomnú podmienenosť vedeckotechnického rozvoja, štýlu a obsahu organizátorskej a riadiacej práce vedúcich pracovníkov. Ďalej sa zaoberala možnosťami racionalizácie práce vedúcich pracovníkov prostredníctvom VTR a jeho vplyvom pri využívaní zásad ekonómie času. V dôsledku zavádzania VTR do poľnohos-

podárstva sa mení štýl a obsah práce vedúceho pracovníka z pôvodného operatívneho riadenia na riadenie koncepcné. Pre zvládnutie úloh spojených so zavádzaním výsledkov vedy a techniky do praxe je dôležité v konkrétnych podmienkach využívať syntézu poznatkového systému s intelektuálnymi skúsenosťami. Rozhodujúcu úlohu pri tom zohráva osobnosť vedúceho pracovníka, ktorý ovplyvňuje prenos vedeckotechnických poznatkov do organizačnej jednotky, v čele ktorej stojí. Osobnosť vedúceho pracovníka sa musí vyznačovať predovšetkým podnikavosťou. Vedúci pracovník musí byť ďalej ochotný prevziať na seba zdôvodnené riziko spojené s riadením vedeckotechnického rozvoja. Vedúci pracovník pri zavádzaní výsledkov VTP do praxe musí disponovať schopnosťou delegovať úlohy a právomoc na podriadených, musí byť schopný pri riadení VTR spolupracovať s odborníkmi z rôznych oblastí.

Autori Ing. F. Mach, CSc. a doc. PhDr. J. Barto, CSc. z VÚEPP v Bratislave v koreferáte *Faktory inovačnej iniciatívy vedúcich pracovníkov poľnohospodárskych podnikov* uviedli výsledky prieskumu predpokladov zavádzania VTP a faktorov pôsobiacich na iniciatívu vedúcich pracovníkov pri zavádzaní VTP do praxe.

Koreferát doc. Ing. F. Valáška, CSc., z VŠP v Nitre *Uplatňovanie vedeckej organizácie práce v procese organizačnej a technicko-technologickej prestavby poľnohospodárstva* sa zaoberal možnosťami zavádzania vedeckej organizácie práce v rastlinnej a živočíšnej výrobe. Ukázal na príčiny, prečo sa vedecká organizácia práce nepresadzuje v praxi v požadovanom rozsahu súbežne s tempom prenikania VTP.

Ing. V. Vácha, CSc., riaditeľ Ústavu racionalizácie řízení a práce v Prahe v koreferáte *Problémy aplikace výpočetní techniky v operativním řízení výrobních procesů v zemědělství* poukázal na problematiku operatívneho riadenia výrobných procesov, zavádzania prvkov elektroniky, automatizácie a robotizácie do vlastných výkonných činností. Podrobnejšie sa zaoberal koncepciou výskumno-vývojovej činnosti ÚRŘP v Prahe v 8. päťročnici v oblasti zavádzania výpočtovej techniky do riadiacej činnosti poľnohospodárskych podnikov.

Efektivnost' účelových štábů v reprodukčnom procese poľnohospodárskej výroby rozobral vo svojom príspevku doc. Ing. V. Gozora, CSc. z VŠP v Nitre. Na základe výsledkov prieskumu hodnotil doterajšie skúsenosti z tvorby a začleňovania pracovníkov do racionalizačných štábů. Podrobnejšie sa zaoberal zlepšovateľskými kolektívami, BSP, dočasnými súťažiacimi kolektívami, združenými socialistickými záväzkami a mládežníckymi kolektívami.

Ing. F. Fortuník, CSc. z ÚVSH Bratislava v koreferáte *Podiel ÚVSH na prenose vedeckotechnických poznatkov do praxe* zhodnotil doterajší vývoj v prenose VTP do praxe transférovou organizáciou Ústavom pre vedeckú sústavu hospodárenia. V súčasnosti je ÚVSH poverený koordináciou prenosu plošnej aplikácie realizačných výstupov z vyriešených výskumných úloh výskumných ústavov na základe uzatvorených hospodárskych zmlúv. Uvedená nová forma odovzdávania a využívania poznatkov výskumu a vývoja sa uplatňuje na princípe právoplatných odberateľsko-dodávateľských vzťahov s hmotnou záinteresanosťou dodávateľa a poskytovanou garanciou za dosiahnutie stanoveného ekonomického prínosu. Odovzdávanie nových poznatkov výskumu a vývoja z riešiteľských organizácií (VVZ, VŠ) do praxe za vzájomne dohodnutú finančnú úhradu je jednou z ciest zlepšovania prenosu VTP do praxe v rezorte poľnohospodárstva.

Neoddeliteľnou súčasťou prenosu VTP do praxe sú *vedeckotechnické informácie*. Účastníci konferencie boli oboznámení s činnosťou Ústavu vedeckotechnických informácií pre poľnohospodárstvo, pobočka Nitra, a s novými racionálnymi formami sprostredkovania vedeckotechnických a ekonomických informácií, hlavne s využívaním výpočtovej techniky a služieb kooperačných poľnohospodárskych informačných stredísk. Na konferencii boli prednesené poznatky z ich činnosti, najmä v okresoch Dunajská Streda, Trnava a v okresoch ČSR.

Organizačnou racionalizáciou aplikačnej činnosti VŠP v Nitre sa zaoberal doc. Ing. J. Jech, CSc. z VŠP v Nitre. Uviedol formy a metódy spolupráce VŠP s poľnohospodárskou praxou. Okrem dosiahnutých kladných výsledkov poukázal aj na problémové a nedostatočne zvládnuté stránky prenosu VTP.

Koreferát doc. Ing. J. Višňovského, CSc. z VŠP v Nitre *Poslanie integračného vedeckovýrobného pracoviska pre rozvoj poľnohospodárskej výroby (IVVP) v okrese Nitra pri prenose vedeckotechnických poznatkov* hodnotil metódy, formy a poslanie činnosti IVVP. Uviedol skúsenosti z uplatňovania nových prvkov v riadení IVVP, ktoré výrazne prispeli k zvýšeniu efektívnosti práce. Okrem dosiahnutých kladných výsledkov rozobral aj problémy, ktoré spôsobili, že niektoré plánované tematické úlohy sa nevyriešili.

Realizáciou poznatkov vedy a techniky v rastlinnej výrobe uplatňovaním plodínových systémov pestovania sa zaoberal v koreferáte doc. Ing. D. Šimo, CSc. z VŠP v Nitre. Pozornosť venoval systémovému prístupu k priemyselnému pestovaniu kukurice na zrno a uviedol prínosy plodínového systému výroby kukurice na zrno.

Doc. Ing. I. Zoborský, CSc. z VŠP v Nitre v koreferáte *Rezervy v biologických a technických službách pri uplatňovaní progresívnych poznatkov v poľnohospodárstve* vychádzal z výsledkov výskumu Katedry ekonomiky poľnohospodárstva PEF VŠP v Nitre. Rozobral rezervy v šľachtiteľských a semenárskych službách pre odvetvia rastlinnej výroby (VHJ Slovosivo), rezervy vo funkcii technických služieb pri uplatňovaní progresívnych poznatkov (VHJ STS a OPS) a rezervy v agrochemických službách pre poľnohospodárske podniky.

Koreferát Ing. P. Stehlu, CSc. z VÚEPP Bratislava (pracovisko Nitra) *Funkcia podnikov služieb v rozvoji plodínových systémov* na základe výsledkov výskumu kriticky hodnotil činnosť služieb, a to STS a OPS, ACHP, Slovosiva a Poľnohospodárskeho zásobovania a nákupu. Skúmal spôsoby, formy, rozsah a druhy poskytovaných služieb. Konštatoval, že služby sa neposkytujú včas, v požadovanom rozsahu a kvalite.

Využívaním vedeckotechnických poznatkov v živočíšnej výrobe sa zaoberal doc. Ing. J. Hudák, CSc. z VŠP Nitra. Pozornosť venoval uplatňovaniu biotechnológií v živočíšnej výrobe, prenosu embryí, využívaniu výpočtovej techniky, znižovaniu energetického výdaja a ďalším aktuálnym otázkam vedeckotechnického rozvoja.

Koreferát doc. Ing. I. Repku, CSc. z VŠP Nitra *Vplyv vedeckotechnického pokroku na ekonomiku a organizáciu chovu kráv* na základe výskumu v tradičných objektoch a vo veľkokapacitných farmách posúdil vplyv vedy a techniky na vybrané technicko-ekonomické a organizačné ukazovatele a zmeny v charaktere a obsahu práce človeka v špecializovaných veľkokapacitných farmách.

Ing. P. Šimčák, CSc. z VŠP Nitra – (detašované pracovisko Košice) sa zaoberal *Formami prenosu vedeckotechnických poznatkov do praxe poľnohospodárskych podnikov Východoslovenského kraja*. Poukázal na doterajšie výsledky, ako aj perspektívy prenosu VTP do praxe.

Stupeň uplatňovania VTP je veľmi diferencovaný v popredných, ako aj v zaostávajúcich podnikoch. Len časť popredných, tzv. predstihových podnikov a nositeľov progresívnych technologických systémov overuje a zavádza VTP systematicky. Hospodársky zaostávajúce podniky zavádzajú VTP len prvkovo. Východiskom systematického zavádzania VTP sú dlhodobé cieľové rozvojové programy, na základe ktorých sa rozpracovávajú programy VTR.

Z predstihových popredných podnikov so skúsenosťami a poznatkami z uplatňovania VTP na konferencii vystúpili pracovníci JRD Úspech Nová Ves nad Žitavou, JRD Mier Cífer, JRD Družba Šaľa, VHJ Agrokomplex Nitra, JZD Mír Březůvky, ŠM, n. p. Šaštín-Stráža a JRD Budúcnosť v Dojči.

Doc. Ing. Igor Repka, CSc., VŠP Nitra

ZVYŠOVÁNÍ DOJIVOSTI A EKONOMIKA CHOVU SKOTU

Ve vědeckém časopise ČSAZ Zemědělská ekonomika č. 1/1988 je uveřejněn článek autorů Z. Poděbradského a J. Váchala:

Vliv zvyšování dojivosti na ekonomickou efektivnost chovu skotu.

Článek je velmi podnětný, ale z hlediska zemědělského provozu a praktických zkušeností mám k předpokladům, ze kterých jsou propočítávány výsledky, některé připomínky.

Z teoretického hlediska je pro porovnávání různých úrovní dojivosti vhodné vycházet ze stejné produkční účinnosti objemných krmiv, ale je to předpoklad v praxi neproveditelný. Základní model předpokládá pro dojivost 4 000 l, 5 500 l, 7 000 l a 10 000 l spotřebu sušiny objemných krmiv na úrovni 11,05 kg, 11,55 kg, 12,05 kg a 12,55 kg s úhradou zachovné krmné dávky a 7,5 l denní dojivosti. V praxi při tomto základu lze při vyšší spotřebě jadrných krmiv dosáhnout dojivosti 4 000 l a se značnými zdravotními potížemi 5 500 l.

Pokud někdo chce trvaleji dosahovat užitekosti 7 000 l, musí počítat se spotřebou objemných krmiv na úrovni 15–17 kg sušiny a s produkční účinností nejméně 15 l, pro dojivost 10 000 l musí spotřeba sušiny být ještě vyšší, tj. 20–22 kg. S dojivostí nad 7 000 l mléka můžeme u nás u většího počtu zemědělských podniků počítat po roce 2000, a proč bychom pro toto období nemohli počítat se skotem schopným tato kvanta sušiny přijímat, a s objemnými krmivy na této kvalitativní úrovni, když již dnes špičkoví švýcarští zemědělci mají dojnice a krmiva, která umožňují denní dojivost 20 l v létě a 18 l v zimě a 5 000 l za laktaci bez jadrných přídavek.

Z hlediska posuzování ekonomiky chovu dojníc je významná i tučnost mléka. Je však překvapující, že pro vyšší dojivosti předpokládají autoři pokles tučnosti mléka až na 3,7 %. Za kontrolní rok 1986/87 dosahuje tučnost mléka u 244 tis. černostrakatých dojníc v Dánsku 4,05 % při dojivosti 6 747 l a v Holandsku 4,38 % při dojivosti 6 502 l (826 651 dojníc). Doufejme, že ani u nás šlechtění a dovoz genofondu nedovolí zhoršování tohoto ukazatele, který i v našich podmínkách se stává anachronismem. JZD AK Slušovice u holštýnsko-fríských dojníc dosáhlo ve stájích ve Všemíně tučnosti cca 3,90 % při dojivosti nad 7 000 a 8 000 l.

Obdobná je i situace při výkrmu skotu. U plemen, která přicházejí v úvahu (holštýnsko-fríské, české strakaté, herefordské) je růstová schopnost mladých býků od 1 100 do 1 400 g denně. Dá se předpokládat, že zemědělství, které je schopno vyrobit krmiva na 7 000 l dojivosti, je schopno vyrobit i krmiva na přírůstky nad 1 000 g. Proč máme trvale počítat s využíváním růstové schopnosti mladých býků na 70 %?

U chovu masných plemen (bez tržní produkce mléka) se pozastavuji nad tvrzením, že chov byl u nás experimentálně odzkoušen i z ekonomického hlediska. V sousední MLR považují za ekonomický chov stáda minimálně 300 krav (optimum 300–600), tj. minimální stádo pro jednoho ošetřovatele na převážnou část roku. U nás největší stádo na oborovém podniku Tachov činí cca 200 krav. Dále je experimentálně prokázáno, že masné krávy jsou schopny využít i nekvalitní porosty na plochách dosud vůbec nebo jen částečně využívaných. Tento ekonomický přínos, využití dosud ladem ležících možností, není ekonomicky hodnocen.

Podobně není hodnocena úspora půdy, která se získá, vyrobíme-li stejné množství mléka s menším počtem krav. Při zvýšení roční dojivosti ze 4 000 na 5 000 l mléka to pro 1 mil. l mléka dodávky činí cca 25 ha, tj. pro průměrný zemědělský podnik 75 ha.

Mimořádně přínosné však na této ekonomické úvaze je konstatování, že i při stagnující kvalitě krmiv a přetrvávajících potížích s tučností mléka a výkrmem skotu je pro nás stupňování užitkovosti na 4 500 l a chov 99 tis. masných krav vysoce efektivní. Při dosažení těchto parametrů se ukáže, zda šlechtění skotu a zvyšování kvality krmiv u nás pokročilo a zda bude výhodné ve zvyšování užitkovosti pokračovat, anebo další vývoj zabrzdit.

Je však s podivem, že pro takovýto ekonomický rozbor celostátního dosahu jsou používány předpoklady buď neodpovídající, nebo v praxi neproveditelné.

Ing. Mirko Matějček, Institut chovu skotu JZD AK Slušovice

ODPOVĚĎ AUTORŮ NA PŘIPOMÍNKY ing. MIRKO MATĚJČKA

Jsmo rádi, že náš příspěvek vzbudil zájem. Na stanovisko a připomínky ing. Matějčka se pokusíme odpovědět.

Náš článek si především kladl za úkol poukázat na nutnost komplexního přístupu při posuzování ekonomické efektivity chovu skotu. Bylo v něm zdůrazněno, že chov skotu představuje dialektickou jednotu dvou nedílně vyráběných finálních produktů – tržního mléka a jatečného skotu. Bylo prokázáno, že izolovaně používaná „ekonomika“ výroby mléka či jatečného skotu může vést k hrubému zkreslení ekonomiky chovu skotu.

Pro modelové výpočty a další úvahy byly zvoleny parametry výroby odpovídající progresivním celostátním průměrným hodnotám. Při podobných úvahách nutno vycházet z reálných průměrných údajů. Současně je třeba si uvědomit, že v jednotlivých případech, tzn. u individuálních podniků či stád, lze dosahovat poněkud odlišných výsledků v rámci existující variability. V tom případě ovšem záleží především na podmínkách, které jsou pro určitou úroveň výroby zabezpečeny. A právě v té souvislosti chceme poukázat na uváděné zkušenosti ze zahraničí (bohužel většinou nedoprovázené příslušnými citacemi), které k argumentaci často používá Institut chovu skotu.

Je velice atraktivní poukazovat na to, že jinde ve světě je dosahováno v některých zemích vysoké dojivosti, v jiných vysoké produkce skotu atd. Nikde však se současně neuvádí, co je k tomu potřeba, kolik např. jaderných a dalších koncentrovaných krmiv je k této výrobě potřeba. Jen pro ilustraci: v roce 1983 farmáři USA dosáhli u krav průměrné roční dojivosti 6 300 l mléka, ovšem při spotřebě 424 g jaderných krmných směsí (zřejmě kvalitnějších než u nás) na 1 l mléka. Je také obecně známo, že státy s intenzivně rozvinutou živočišnou výrobou (Holandsko, Dánsko, NSR, ale i Rakousko a další) dovážejí tolik jaderných krmiv, že kdyby je měly vypěstovat na vlastní půdě (i při vysokých výnosech), musely by rozšířit půdní fond v některých případech o 110, ale někdy i o 130 a více procent. Vedle citovaných výsledků je tedy nutno definovat i podmínky, za nichž bylo těchto výsledků dosaženo.

Aby nevznikla mýlka: zajistí-li si podnik v ČSSR výrobní podmínky, bude dosahování vynikajících výsledků v užitkovosti jistě velice příznivě přijato; na druhé straně nelze očekávat, že tento vynikající podnik bude dotován krmnými fondy na úkor ostatních podniků. Fond jaderných krmiv, zvláště pro skot, se stane individuální záležitostí každého podniku, a to včetně dovozu komponentů. Disponibilita jadernými krmivy je limitujícím faktorem, který bude zřejmě ještě léta ovlivňovat vývoj našeho zemědělství a živočišné výroby zvláště.

V této souvislosti nutno připomenout, že Severní Amerika a z evropských států Francie zabezpečují soběstačnost v jaderných krmivech i v rámci zemí EHS, a to nejen v kvantitě, ale hlavně v kvalitě. To je základní odlišnost od podmínek ČSSR. Mezi státy soběstačné v jaderných krmivech, ale i exportující obilí, patří Maďarsko.

Institut chovu skotu v několika článcích poukazoval na maďarský úspěch v dosahování vysoké dojivosti a vysokých přírůstků u vykrmovaného skotu. Vysoké dojivosti je dosahováno jednak při velmi nízké hustotě dobytka 10–13 krav na 100 ha z. p. (proto lze obilí i exportovat), navíc se zřejmě do oficiální statistiky FAO vloudila i menší záludnost: v průměru let 1979–1981 byla uváděna průměrná roční dojivost na krávu za rok 3 727 l, v letech 1984 a 1985 vzrostla na 4 512 a 4 581 l a tento vzestup poskytl důvod k často uvá-

děnému „úspěchu“. V roce 1986 však ročenka FAO uvádí průměrnou dojivost v MLR pouze 3 961 l. Je pro nás momentálně nedostupné určit podrobně příčiny této náhlé změny. Buď dojivost podstatně klesla (což ovšem v celostátním průměru nelze předpokládat), nebo se zvýšil stav krav. V období 1979–1981 byl uváděn stav krav 687 tis. ks, v letech 1984 a 1985 jen 620 a 594 tis. ks (zřejmě dojených) a v posledním sledovaném roce už zase 688 tis. krav. Celkový objem výroby mléka (2 700 mil. l) se za celé období nezměnil.

Co z toho vyplývá? Naši snahou není zpochybňovat výsledky, na druhé straně je však nutno přebírané výsledky seriózně posuzovat a prověřovat, a hlavně porovnávat výsledky vzhledem k podmínkám výroby a vždy zjišťovat, co stojí v pozadí úspěchu. Tolik úvodem.

Jsmo vděční za reakci ing. Matějčka na náš článek. S některými protiargumenty, jím uvedenými, však nelze souhlasit. Týká se to především závislosti mezi dosahovanou dojivostí a produkční účinností objemných krmiv. I když ing. Matějček nám dává z „teoretického hlediska“ za pravdu, uvádí dále, že při vysoké dojivosti musí být spotřeba sušiny z objemných krmiv podstatně vyšší než uvádíme. Proti námi uvažované spotřebě 11–12 kg sušiny z objemu při produkční účinnosti 7,5 l mléka požaduje až 15–17 kg sušiny s produkční účinností 15 l. Pak by se spotřeba jaderných krmiv skutečně snížila. To je sice pravda, avšak při různé úrovni dojivosti by byly výsledky srovnávány na nesrovnatelném základě.

Zajistíme-li totiž produkční účinnost na úrovni např. 12 l, lze vyrobit 4 280 l na krávu za rok jen z „objemu“. Tato kvalita zabezpečuje ovšem uvedenou dojivost prakticky u všech krav (při určité variabilitě), které jsou tento objem schopné zkonzumovat, ať je jejich dojivost 4 300 či 7 000 l. Na obr. 1 v našem článku (Zemědělská ekonomika č. 1/1988, s. 47) je tato izokvanta rovnoběžná s osou x . Zbytek živin musí být podle užítkovosti dotován koncentrovanými krmivy.

Přáním zastánců „progresivního přístupu“ je, aby průběh byl rovnoběžný s průběhem dojivosti, tj. aby na 1 l mléka bylo potřeba stále stejného množství jaderných krmných směsí. Bohužel tomu tak není, navíc, jak bylo v našem článku popsáno, při vyšší dojivosti vzrůstají nároky nejen na koncentraci živin v sušině, ale rostou nároky i na kvalitu komponentů.

Je vůbec otázkou vymezení krmiv jaderných a objemných. Aby došlo ke zvýšení produkční účinnosti objemných krmiv, je doporučováno vyrábět např. kukuřičnou siláž s vysokým podílem nejen sušiny, ale hlavně palic (systémy CCM apod.). Zda jde o „objem“ či „jádro“, není podle našeho názoru rozhodující. Musíme vytvořit takovou komplexní krmnou dávku s požadavky na dotaci všech živin, navíc o potřebné koncentraci, aby byl zabezpečen předpokládaný výsledek. Není rozhodující, jak je kukuřice na zeleno či siláž apod. statisticky evidována (pícnina), ale jaké agrotechnické požadavky vyvolává – a v tom je její charakter bližší k obilninám než k pícninám. Rozhodující je, že z půdy více bere než ji obohacuje.

Další otázkou je, s jakou ekonomikou zabezpečíme komplex dodatečných živin v krmné dávce, potřebných ke zvýšení užítkovosti. Po pastvě a víceletých pícninách na zeleno je zkrmování ječmene a pšenice (když jsou ovšem k dispozici) ekonomicky nejvýhodnější. Svoji úlohu v tom hrají i nízké ztráty, skladovatelnost, manipulovatelnost atd.

V připomínkách ing. Matějčka se v té souvislosti hovoří o tom, že špičkoví zemědělci ve Švýcarsku (citujeme) „mají dojnice a krmiva umožňující dojivost v létě 20 l a 18 l v zimě, z toho 5 000 l za laktaci bez jaderných krmiv“. Kdyby byl citován pramen, bylo by možné vyčíst, o jakou populaci krav u těchto špičkových zemědělců šlo.

Patrně ing. Matějček vychází z článku C. Branderburgera: Die Fütterung der Milchkühe im Berggebiet (publikovaného ve sborníku přednášek v Bernu 1986, č. 68, s. 33–37). V tomto sdělení se uvádí přehled sedmi vypočtených (modelových) krmných dávek pro dojnice s užítkovostí 26 kg mléka, 600 kg ž. h., s příjmem sušiny objemné píce na začátku laktace ve výši 13,5 kg a 15,5 kg ve třetím měsíci laktace. První v pořadí z uvedených typů krmných dávek, kterou asi měl ing. Matějček na mysli, vychází z úhrady požadavku záchovy a produkce 14 kg mléka suchou píci (přirozené vícečetné luční porosty v Alpách) v množství 15 kg.

Tomuto požadavku by odpovídala koncentrace energie nejméně ve výši 0,45 ŠJ na 1 kg suché píce a zajištění bezezbytkového příjmu sušiny. Užiteklost přesahující tuto hranici se uhrazuje jadernými krmivy.

Úhradě požadavků chovu a užiteklosti 14 kg mléka odpovídá koncentrace energie ve výši 0,50 ŠJ. Podle údajů ČSN 46 7093 je koncentrace energie u velmi dobrého lučního sena ve výši 0,427 ŠJ, u travních siláží 0,45 ŠJ, pouze u zelené píce ve vegetační fázi před květem přesahuje uvedený požadavek na koncentraci energie 0,50 ŠJ.

Jak vyplývá z kontroly dojivosti ČSSR, bylo by možno v individuálních případech v našich podnicích nalézt rovněž vynikající chovy či skupiny zvířat splňujících podmínky pro vysokou úroveň chovu. Hlavním limitujícím faktorem užiteklosti není v současné době genetický základ zvířat, ale především úroveň zabezpečení krmivové základny. Např. zatímco v předcházejících letech bylo dosahováno celostátního ročního nárůstu dojivosti řádově o 100 až 300 l, v roce 1987 došlo hlavně vlivem nízké kvality krmiv pro zimní období ke snížení průměrné roční dojivosti proti předcházejícímu roku o 8 l, tj. ke stagnaci. Shrňme-li, pak otázka dojivosti, ale i přírůstků u mladého skotu apod. spočívá v současné době v zajištění základní úrovně krmných dávek zabezpečujících dojivosti kolem 4 000 l na krávu za rok a přírůstek 800 g ve výkrmu a 650 g při odchovu mladého dobytka.

Podnikům nelze upřít snahu o zvýšení úrovně užiteklosti, nelze však naráz přeskočit vývoj v rozvoji krmivové základny. V případech jednotlivých stád je to možné, ovšem za určitých předem vytvořených podmínek.

Vážné námitky má ing. Matějček k námi modelované tučností mléka vzhledem k růstu dojivosti. Ať chce či nechce, negativní korelace však mezi těmito ukazateli existují, a to zcela objektivně.

Ing. Matějček uvádí, že ve Všemíně bylo dosaženo (citujeme), „při dojivosti nad 7 000 a 8 000 l tučností cca 3,90 %“ (podtrženo námi). Nevíme, jaké jsou poslední výsledky, ale v nejlepších stájích v roce 1986 v ČSSR byla tato situace (realizační cena odvozena ze základní ceny mléka o tučností 3,6 % – průměr letního a zimního období – a příplatku za odlišnou tučností):

Pořadí	Ø roční dojivost na krávu (1)	tučnost mléka (%)	množství tuku (kg)	Ø real. cena za 1 (Kčs)	„tržba“ za mléko na krávu za rok (Kčs)
1.	7 187	3,55	255	3,87	26 641
2.	6 599	3,61	238	3,91	24 929
3.	5 784	4,02	232	4,17	22 867
4.	5 213	4,33	226	4,37	21 470
5.	5 153	4,43	228	4,44	21 547

Stádo uvedené jako první v pořadí je ve Všemíně. Že nejde o nahodilost, svědčí i průměrná tučnost mléka všech 1 600 krav chovaných v roce 1986 v JZD AK Slušovice. Jak vyplývá z oficiálního výkazu vlastních nákladů, byl 1 l tržního mléka realizován v průměru za 3,74 Kčs. Abstrahujeme-li od možnosti, že by větší část tržního mléka byla zařazena v horších stupních kvality, pak i zde průměrná tučnost odpovídá průměrné úrovni slabě pod 3,6 %. Možná, že v roce 1987 se situace radikálně změnila. Rádi bychom to akceptovali.

Námi používanou negativní regresní závislost mezi dojivostí a tučností to však neovlivní a bude nutno s ní kalkulovat v rámci modelových propočtů. Je třeba mít na zřeteli, že v těchto úvahách se jedná o výsledky v přepočtu na průměrnou krávu z celé více než milionové populace skotu, a nejen v rámci určitého stáda krav v konkrétním chovu, či dokonce menší skupiny krav.

Poslední okruh problémů se týká chovu skotu „masných“ plemen jako předpokladu úzké specializace na vyhraněně mléčný a masný typ skotu. Importovaný herefordský skot

jsme podrobně sledovali od jeho dovozu z Kanady v roce 1974. Lze pouze konstatovat, že námi uvedené provozně chovatelské výsledky chovu herefordského skotu jsou nejen pravdivé, ale i poněkud příznivější, než je dosahováno v našich špičkových chovech ve Velkých Dvorcích (OP Tachov) či Srní (VLS Sušice). Co bylo napsáno, to platí o výrobních podmínkách ČSSR. Doposud se nenašel jiný podnik, který by na základě vlastních (!) zkušeností publikoval u nás lepší výsledky. To neznámá, že podniky nezvládly techniku chovu, naopak z hlediska zootechnického režimu a chovatelských zkušeností je chov plně zvládnut.

A jsme u posledního problému, který lze z podtextu připomínek ing. Matějčka a z dalších článků publikovaných dříve pracovníky Institutu chovu skotu JZD AK Slušovice vytušit. Vše je zaměřeno na komerční uplatnění úzce specializované mléčné populace skotu, založené na importu holštýnsko-fríských jalovic v nedávné době. Vedle naturálních výsledků je však důležitá i ekonomika (od příštího roku lze očekávat její prioritní postavení), a to nejen výroby tržního mléka, ale i jatečného skotu, které by měly být v rámci celostátní populace vyráběny v poměru 8 : 1 (4 700 mil. l tržního mléka a cca 550 tis. t jatečného skotu).

Jestliže by se určitá skupina podniků (za předpokladu, že si k tomu vytvoří náležité podmínky) specializovala na výrobu mléka u stád s vysokou dojivostí a příznivými ekonomickými parametry, pak ke splnění společenské objednávky by jiná skupina podniků musela produkovat jatečný skot systémem chovu krav bez tržní produkce mléka, což by byla za současných podmínek ekonomická sebevražda (ale využily by „i nekvalitní porosty na plochách dosud vůbec nevyužívaných, nebo jen částečně využívaných“). Vyhraněná specializace by byla realizovatelná jediné v případě, že obě diferencovaná stáda by byla chována v jediném podniku, nebo že by cena mléka podstatně klesla a došlo by ke zvýšení průměrné realizační ceny mladého jatečného skotu.

Co dodat? Vyvolá-li tato naše odpověď další diskusi v široké veřejnosti, lze ji jediné uvítat. Navíc budeme rádi, když se někdo bude moci pochlubit svými vlastními, objektivně zdokladovanými výsledky. Problémy chovu skotu je třeba se seriózně zabývat. Jedině konkrétní zkoumání provozně ekonomických otázek povede k ujasňování záměrů v chovu skotu v rámci určitých výrobních podmínek i jednotlivých podniků, povede i k ujasňování koncepčních záměrů a k vytváření účinných hmotných stimulů. To vše vede k urychlení dalšího procesu.

Na druhé straně je nutno si uvědomit, že pokrok nelze realizovat bez náležitého a hlubokého analytického zdůvodnění jakéhokoliv opatření v kontextu s ostatním komplexem faktorů, které ve výrobním procese působí a které tudíž nelze opomíjet.

*Ing. Zdeněk Poděbradský, CSc., prof. ing. Jan Váchal, DrSc.,
VÚŽV Praha-Uhřetěves*

ENERGETICKÁ NÁROČNOSŤ VÝROBY POTRAVIN

Alojz Podolák: *Energetická náročnosť výroby potravín. Bratislava, Príroda 1987, 145 strán.*

V edícii ekonomika poľnohospodárstva vyšla v druhej polovici roku 1987 v Prírode, vydavateľstve kníh a časopisov, veľmi aktuálna knižná publikácia, ktorej autorom je riaditeľ Ústavu ekonomiky a riadenia poľnohospodárstva a zároveň pedagogický pracovník Katedry ekonomiky poľnohospodárstva na Prevádzkovo-ekonomickej fakulte Vysokej školy poľnohospodárskej v Nitre, doc. Ing. Alojz Podolák, CSc. Vedúci pracovníci rezortu poľnohospodárstva a výživy majú tak k dispozícii materiál, ktorý môže prispieť k obohateniu ich poznatkov z oblasti energetickej a sčasti aj materiálovej náročnosti poľnohospodárskej prvovýroby, potravinárskeho priemyslu, spracovania a distribúcie potravín. V našej literatúre v tomto období nenachádzame publikácie s podobným obsahom.

Autor metodicky rozčlenil prácu na 9 tematických celkov, ktoré sú vhodne doplnené tabuľkovými prehľadmi, obrázkami, grafickými znázorneniami a fotografiami.

V úvodnej časti publikácie autor zdôrazňuje *dôležitosť racionálnej spotreby palivo-vo-energetických médií*, ktorá musí byť v popredí odborného riadenia a politického uvedomenia vedúcich pracovníkov poľnohospodársko-potravinárskeho komplexu. Ekonomická prax a výsledky svetového hospodárstva potvrdzujú, že úspory energie patria medzi prvoradé a najlacnejšie zdroje energie. Energetická náročnosť výroby potravín má korene vo výrobe priemyselných hnojív, chemických ochranných prostriedkov, priemyselne vyrábaných krmív, strojov a technologických zariadení, potom prechádza na vlastnú výrobu poľnohospodárskych surovín a ich spracovanie, uskladňovanie a distribúciu, ale rezervy na jej znížovanie sú aj v neprimeranej konzumácii potravín, v stratách pri kuchynskej úprave a uskladňovaní a vo všetkých etapách vertikály výroby potravín. V uvedených smeroch sleduje autor situáciu v ČSSR a v krajinách RVHP a predkladá konkrétne návrhy na racionalizovanie spotreby energie pri výrobe potravín.

V prvej kapitole uvádza *svetové zdroje palív a energie a štruktúru ich spotreby*. Rast výroby a spotreby energie a rozvoj energetiky považuje za významnú podmienku hospodárskeho rozvoja každej krajiny. Vychádza z toho, že rast výrobných síl prináša nielen rast výroby, ale aj spotreby, a tak sa zvyšuje aj spotreba energie. Pritom aj význam energie v rozvoji národného a svetového hospodárstva neustále rastie. Nejde tu len o jednoduchý kvantitatívny vývoj.

V 19. storočí sa priemyselná revolúcia začínala revolúciou v zdrojoch energie, na začiatku 20. storočia pokračovala objavením a aplikáciou elektrickej energie a v súčasnosti priemysel s rozvinutou elektrometalúrgiou, termickým spracovaním, mechanizačnými a automatizovanými procesmi potrebuje stále viac energie. Energia sa využíva aj v doprave, poľnohospodárstve, infraštruktúre a v spotrebe u obyvateľstva. Preto každé národné hospodárstvo musí rozvíjať svoju palivo-vo-energetickú základňu.

Rast výrobných síl a dosiahnutý stupeň rozvoja vedy a techniky umožňujú čoraz dokonalejšie využívanie tradičných zdrojov energie a zabezpečujú aj využívanie nových, náhradných a perspektívnych zdrojov energie. Neustály rast obyvateľstva, dynamický rozvoj nových technológií a stále sa zvyšujúce požiadavky na vyspelejšiu ekonomiku podľa autora povýšili svetovú spotrebu palív a energie na energetickú politiku.

Z hľadiska vývoja sa menia aj jednotlivé zdroje energie. V minulosti ako zdroje energie stačili rašelina, drevo, voda a uhlie. Dnes však už ani ropa, plyn a obnovenie ďalších zdrojov, najmä uhlia, nestačia kryť potrebu energie, a tak alternatívou pre súčasnú a predovšetkým perspektívnu spotrebu sú najmä jadrové palivo a obnoviteľné zdroje energie.

Jadrová energetika je novým a prakticky vo všetkých oblastiach sveta rýchlo sa rozvíjajúcim odvetvím energetiky. V tomto období je v prevádzke viac ako 200 jadrových elektrární a vyše 300 ďalších sa buduje. Rýchlym tempom sa rozvíja jadrová energetika v socialistických krajinách, najmä v ZSSR, ČSSR a BLR. Spotreba prvotných energetických zdrojov predpokladaná v roku 2000 by sa mala skladať z pevných palív (25 %), ropy (20 %), zemného plynu (12 %), jadrovej energie (35 %) a vodnej energie (viac ako 7 %).

Medzinárodné porovnanie spotreby na jedného obyvateľa alebo na jednotku produkcie, ktoré autor uskutočnil ukazuje, že v ČSSR je spotreba energie, palív a ďalších surovín výrazne vyššia ako v niektorých krajinách s obdobne vyspelou ekonomikou.

Svetová výroba potravín sa na celkovej spotrebe energie podieľa len asi 4 %, pričom v 70. rokoch to bolo len 3,5 %. Vo svetovom poľnohospodárstve sa takmer polovica energie spotrebuje na výrobu priemyselných hnojív. Podiel energie spotrebovanej v technologických výrobných procesoch neustále klesá. Vedeckotechnický pokrok a postupné likvidovanie hladu vo svete si vyžadujú ďalšie zvýšenie súčasnej spotreby palív a energie vo svetovom poľnohospodárstve o 20–30 %.

Na štruktúru spotreby palív a energie nadväzuje *výživa obyvateľstva a energetická náročnosť výroby potravín*, ktorá je obsahom druhej kapitoly. Autor ju posudzuje cez energetickú, naturálnu a štruktúrnú spotrebu potravín v ČSSR a vo vybraných krajinách RVHP. Pritom využíva viacročné poznatky získané v rámci vedeckovýskumnej a pedagogickej činnosti na Katedre ekonomiky poľnohospodárstva VŠP v Nitre. Význam sledovania energetickej náročnosti výroby potravín vidí najmä v tom, že spotreba technickej energie na výrobu potravín je 5 až 10-krát vyššia ako vyprodukovaná výživná energia v jednotke spotrebovaných potravín. Aktuálne je najmä energetické bilancovanie produktov živočíšnej výroby, ktoré zaradil do 8. kapitoly.

V rozvojových krajinách energetická spotreba potravín vyjadrená v kJ dosahuje len 65 % energetickej spotreby potravín v rozvinutých krajinách a spotreba bielkovín živočíšneho pôvodu len necelú štvrtinu spotreby týchto bielkovín v rozvinutých krajinách. V spotrebe potravín sú medzi krajinami RVHP veľké rozdiely medzi ich podielom na naturálnej a energetickej spotrebe, na peňažných výdajoch obyvateľstva a ich štruktúre a najmä na podiele potravinových odvetví i na spotrebe energie.

V tejto kapitole autor upozorňuje na nutnosť hodnotenia energetickej náročnosti výživy obyvateľstva aj vo vzťahu *k energetickej náročnosti potravinárskeho priemyslu*. Na spotrebu energie sú mimoriadne náročné najmä cukrovary, sladovne, pivovary, mäsiarstvo, konzervárne, liehovary, zariadenia na uskladnenie a zmrazovanie potravín, ďalej obchod, doprava potravín a ďalšie manipulačno-distribučné úseky činnosti. Takmer celý potravinársky priemysel závisí od spotreby tepelnej energie základných biologických činností so značným podielom strát tepla a nevyhnutných technologických inovácií.

Poľnohospodársko-potravinársky komplex a jeho podiel na spotrebe energie je obsahom tretej kapitoly. Je vhodne doplnená obrázkami, na ktorých názorne ukazuje štruktúru primárnych energetických zdrojov v poľnohospodárstve a v národnom hospodárstve a vývoj štruktúry energetických prostriedkov. V tejto časti sú aj niektoré nové pohľady na útvary energetika a jeho postavenie v chozrasčotnom systéme hospodárenia a na možnosti zlepšenia riadenia tohto úseku a celej činnosti v energetickom hospodárstve rezortu poľnohospodárstva a výživy.

V chozrasčotnej štruktúre poľnohospodárskeho podniku nadobúda útvary energetika charakter nákladového strediska, ktoré má univerzálny a nezávislý charakter od typu organizačno-riadiacej štruktúry poľnohospodárskeho podniku. Vzhľadom na jeho celopodnikovú pôsobnosť je dôležité presne vymedziť vzájomné vzťahy medzi nákladovým strediskom energetika a úsekom technických služieb, úsekom rastlinnej a živočíšnej výroby v odvetvovom systéme organizácie a riadenia. Vo väčšine poľnohospodárskych podnikov je útvary energetika začlenený do úseku technických služieb a v ojedinelých prípadoch priamo do výrobného úseku.

Štvrtá kapitola pojednáva o výrobe energie a o jej štrukturálnych zmenách v poľnohospodárstve krajín RVHP a bezprostredne súvisí s prvou a druhou časťou. Oceniť treba najmä opatrenia na racionalizáciu spotreby palív a energie v poľnohospodárstve krajín RVHP, zaradené v závere tejto kapitoly. Energetická politika v členských štátoch RVHP sa orientuje najmä na tieto činnosti:

- maximálne využívať a rozvíjať vlastné palivovo-energetické zdroje, najmä pevné palivá a ich premenu na výrobu elektrickej energie,
- využívať hydroenergetický potenciál,
- urýchľovať rozvoj jadrovej energetiky,
- technickými a racionalizačnými opatreniami zabezpečovať realizáciu úsporných opatrení a dôslednejšie využívať druhotné zdroje energie,
- hľadať a rozvíjať nové druhy palív,
- vychádzajúc z energetických podmienok zabezpečovať zdokonaľovanie štrukturálnych zmien národných hospodárstiev.

Ekonomicko-technické výsledky a prax v energetickej politike členských štátov RVHP potvrdili, že úspory palív a energie patria medzi prvoradé a súčasne aj najlacnejšie nové zdroje energie. Podľa odhadov aj v poľnohospodárstve krajín RVHP možno dosahovať iba organizačno-riadiacimi opatreniami medziročné úspory 8–10 %.

V piatej kapitole autor uvádza *intenzifikáciu poľnohospodárskej výroby a spotrebu energie*. Dôraz položil na koncentráciu poľnohospodárskej výroby, technickú racionalizáciu poľnohospodárstva a dopravu v poľnohospodárskej výrobe, ktorú dáva do vzťahu so spotrebou energie. Ďalšie znižovanie energetickej náročnosti dopravy v poľnohospodárstve vyžaduje opatrenia smerujúce k inovácii dopravných prostriedkov, k racionalizácii prepravných vzdialeností a k prehĺbeniu ďalšej špecifikácie deľby práce medzi poľnohospodárstvom, potravinárskym priemyslom a ostatnými odvetvami národného hospodárstva. Doporučuje riešiť poľnohospodársku dopravu na úrovni kooperačného obvodu so zriadením určitých vyťažovacích stredísk pre dopravné požiadavky podnikov kooperácie.

Autor prehľadne kvantifikuje aj náročnosť zavlažovania na spotrebu energie, ale predovšetkým *energetickú náročnosť výroby a aplikácie hnojív a agrochemikálií*, ktorú treba posudzovať od fázy chemickej výroby až po činnosť agrochemických podnikov (ACHP). Podniky služieb sa na spotrebe energie poľnohospodárstva podieľajú 5–7 %, z toho najviac participujú ACHP, spoločné poľnohospodárske podniky pre špecializované činnosti v rastlinnej výrobe.

O *energetickej, fondovej a materiállovej náročnosti pri zabezpečovaní poľnohospodárskej produkcie* píše autor v šiestej kapitole. Venuje pozornosť aj fondovej účinnosti v poľnohospodárstve ČSSR a spotrebe energie vo výrobných a spracovateľských odvetviach. Vo výrobkovej vertikále poľnohospodárstva a výživy vysvetľuje nepriamo energiu, ktorú chápe v širších súvislostiach. Dochádza k záveru, že celková spotreba energie v poľnohospodárstve sa zvýšila absolútne aj relatívne. Je to objektívny proces, súvisiaci s prestavbou materiálno-technickej základne poľnohospodárstva, s rastom intenzity výroby a dosahovanou produktivitou práce, ktorá odráža vysoký stupeň strojového a technologického vybavenia. Súčasnne je však odrazom neustále sa zvyšujúcich požiadaviek na rast hrubej poľnohospodárskej produkcie a jej jednotlivých zložiek, tvoriacich výsledky poľnohospodárstva.

V ďalších dvoch kapitolách objasňuje *energetickú náročnosť výroby a spracovania vybraných produktov rastlinnej a živočíšnej výroby*.

V rámci rastlinnej produkcie vyhodnocuje energetickú náročnosť výroby obilnín, zemiakov, cukrovej repy a chmeľu. Všíma si aj energetickú náročnosť spracovania a uskladňovania produktov rastlinnej výroby. Aktuálnosť sledovania ich energetickej náročnosti vyplýva z národohospodárskeho významu surovín rastlinného pôvodu. Sú tiež známe ich vývozné naturálne a devízové objemy.

Problematika vývozných a dovozných štrukturálnych zmien sa však len ojedinele spomína v súvislosti so spotrebou energie, t. j. s efektívnosťou alebo *energetickou náročnosťou pri hodnotení vývozu a dovozu*. Vývoz piva patrí medzi dôležité devízovo výhodné položky nášho zahraničného obchodu. Výroba piva je z hľadiska energetickej náročnosti k dosiahnutému objemu fco Kčs na 1 GJ spotrebovanej energie podľa autora publikácie devízovo výhodná. Stredne efektívnymi vývoznými položkami z hľadiska vývozu vo vzťahu k energetickej náročnosti sú slad a chmeľ.

V dôsledku neustáleho znižovania ceny cukru na svetovom trhu klesá efektívnosť jeho vývozu. Výroba cukru je náročná nielen z výrobo-technologického, materiálneho a inovačného hľadiska, ale je komoditou energeticky náročnou aj vo vzťahu k zahraničnoobchodnej výmene.

Zo živočíšnych produktov sleduje energetickú náročnosť výroby mlieka, mäsa a vajec, ktorú podmieňujú hlavne *neustále sa zvyšujúce koncentrácie zvierat, preprava a konzumácia krmív*. Spotreba energie na výrobu surovín živočíšneho pôvodu popri spoločenskej a ekonomickej efektívnosti postavenia v zahraničnom obchode je snád až druhoradá.

Pri dôslednom zahraničnoobchodnom bilancovaní sa hodnotia jednotlivé vývozné a dovozné položky ako súčasť efektívnosti z hľadiska zhodnotenia vloženéj energie. Vývoz vajec je podľa získania devízových prostriedkov na 1 GJ vloženéj energie najvýhodnejší. Naráža však na iné problémy. Stredne efektívny je vývoz mliečnych výrobkov a málo efektívny je vývoz mäsových výrobkov. Postavenie týchto komodít živočíšnej výroby z hľadiska dovozu je opačné, lenže tento je nepatrný.

V poslednej, deviatej kapitole hľadá autor *možnosti úspor a racionalizácie spotreby palív a energie v poľnohospodárstve*. V 6. až 9. časti práce ide o nové pohľady na problematiku energetickej náročnosti výroby potravín. Analyzoval vzťah medzi koncentráciou výroby a spotrebou energie, vzťahy medzi fondovou a materiálovou náročnosťou a spotrebou energie a zvlášť kvalifikovane vyhodnotil *otázky energetickej náročnosti v činnosti spoločných poľnohospodárskych podnikov (agrostavy a ACHP) a výrobných vertikál (obilniny, zemiaky, cukrovú repu, chmeľ, mlieko, mäso, vajcia)*.

Uviedol tiež poznatky z využívania netradičných zdrojov energie – jednu z možností, ako zabezpečiť prednostný rozvoj rastlinnej výroby a zmeny v štruktúre živočíšnej výroby. Pozornosť orientoval na geotermálne vody, odpadové teplo kompresorových staníc tranzitnej plynovej sústavy, slnečnú energiu (využitie kolektorov), veternú energiu a ďalšie zdroje.

V jednotlivých častiach práce opísal chronologický postup v oblasti palivovo-energetického a materiálovo-fondového bilancovania, ktoré má vo výrobkovej vertikále významné miesto. Problematika jeho riešenia prerástla hranice podnikového komplexu a zasahuje do reprodukčného procesu na všetkých stupňoch riadenia. Zvýšenie efektívnosti spotreby palív, energie a materiálov sa aj vo výrobe potravín spája s cieľom vyššej efektívnosti a efektívnej intenzifikácie ekonomiky celého národného hospodárstva.

Celková energetická náročnosť tvorby poľnohospodárskej produkcie sa znižuje. Rozvoj poľnohospodárskej a potravinárskej výroby sa zabezpečuje pri čoraz nižšom objeme spotreby palív a energie.

Z hodnotenej publikácie vyplynulo, že ekonomika energetického a materiálového bilancovania predstavuje novú oblasť, ktorá sa prepracúva veľmi obtiažne a obsahovo zaostáva za ekonomickou teóriou v poľnohospodárstve.

Záverom možno konštatovať, že v publikácii limitovanej obmedzeniami rozsahu nebolo možné podrobne rozobrať všetky otázky, ktoré s energetickou náročnosťou výroby potravín bezprostredne súvisia. Kniha však poskytuje potrebné informácie a dobre poslúži vedúcim i ostatným pracovníkom v poľnohospodársko-potravinárskom komplexe pri prehlbovaní veľmi užitočných vedomostí z tejto oblasti.

Doc. Ing. Ivan Zoborský, ČSc.

Штепан М.: Эффективность развития производственной деятельности и обслуживания в агропредприятиях	505
Петерова Я.: Оценка экономической эффективности деятельности агрохимической предприятий	515
Мургаš Я.: Совершенствование уровня планирования послесезонных работ по ремонту сельскохозяйственной техники	523
Клапкова Х.: Материальная заинтересованность работников организаций в сфере обслуживания в результатах деятельности сельскохозяйственных предприятий	531
Бечваржова В.: Критериальные отчисления и их влияние на экономику сферы обслуживания сельского хозяйства	537

Из научной жизни

Репка И.: Применение достижений науки и техники в сельском хозяйстве	545
--	-----

Дискуссия

Матейчек М.: Повышение молочной продуктивности коров и экономика скотоводства (к статье Подебрэдского З., Вахала И.: Влияние роста молочной продуктивности коров на экономическую эффективность скотоводства — № 1/1988)	548
Подебрэдский З., Вахал И.: Ответ авторов на замечания инж. Матейчека	549

Из новой экономической литературы

Зоборский И.: Алоиз Подолак: Энергоемкость производства продуктов питания	553
---	-----

CONTENTS

Zoborský I.: The Role of Services in the Development of the Agricultural and Food Production Complex	473
Zoborský I.: Reserves in the Function of Biological and Technical Services	475
Trštanská A.: New Approaches to the Supplier-Purchaser Relations in the Field of Agricultural Services	487
Boreková B.: Effectiveness of Services Rendered by the Agricultural Supplying and Purchasing Enterprise, Bratislava, in the Field of Agricultural Production	495
Stěpán M.: Effectiveness of Developing the Activities and Services in the Agrocorporations	505
Peterová J.: Evaluation of the Economic Effectiveness of the Work of Agrochemical Enterprises	515
Murgaš J.: Improvement of Planning Out-of-Season Repairs of Agricultural Machinery	523
Kapková H.: Service Workers' Material Interest in the Economic Results of the Work of Farms	531
Bečvářová V.: Criterial Deliveries and their Effect on the Economics of Services to Agriculture	537

From the Life of Science

Repka I.: Application of Scientific Findings in Agriculture	545
---	-----

Discussion

Matějček M.: Increasing the Milk Yield and the Economics of Cattle Rearing (on the article by Poděbradský Z., Váchal J.: The Influence of Increasing the Milk Yield on the Economic Effectiveness of Cattle Breeding — No. 1/1988)	548
Poděbradský Z., Váchal J.: The Authors Reply to the Comments of Ing. Matějček	549

From New Economic Literature

Zoborský I.: Alojz Podolák: Energy Demands of Food Production	553
---	-----

INHALT

Zoborský I.: Die Aufgabe der Dienstleistungen bei der Entwicklung des Adrar-Lebensmittelkomplexes	443
Zoborský I.: Reserven in der Produktion von biologischen und technischen Diensten	473

Tršfanská A.: Neues Herangehen an die Lösung der Lieferanten-Abnehmerbeziehungen auf dem Gebiet der Dienstleistungen für die Landwirtschaft	487
Boreková B.: Die Effektivität der von dem PNZP—Bratislava auf dem Gebiet der Pflanzenproduktion gewährten Dienstleistungen	495
Štěpán M.: Die Effektivität der Entwicklung der Tätigkeit und der Dienstleistungen in Agrobetrieben	505
Peterová J.: Bewertung der ökonomischen Effektivität der Arbeit agrochemischer Betriebe	515
Murgaš J.: Vervollkommnung der Planung der Nachsaisonreparatur der Landtechnik	523
Klapková H.: Die materielle Interessiertheit der Mitarbeiter von Dienstleistungsorganisationen an den Ergebnissen der Tätigkeit von Landwirtschaftsbetrieben	531
Bečvářová V.: Kriteriale Abführungen und ihr Einfluß auf die Ökonomie der Dienstleistungen für die Landwirtschaft	537

Aus dem wissenschaftlichen Leben

Repka I.: Anwendung von wissenschaftlich-technischen Erkenntnissen in der Landwirtschaft	545
--	-----

Diskussion

Matějček M.: Erhöhung der Milchleistung und Ökonomie der Rinderhaltung (zum Artikel Poděbradský Z., Váchal J.: Einfluß der erhöhten Milchleistung auf die ökonomische Effektivität der Rinderhaltung — Nr. 1/1988)	548
Poděbradský Z., Váchal J.: Antwort der Autoren auf die Bemerkungen von Ing. Matějček	549

Aus der neuen ökonomischen Literatur

Zoborský I.: Alojz Podolák — Energiebedarf der Lebensmittelproduktion	553
---	-----

Vědecký časopis ZEMĚDĚLSKÁ EKONOMIKA uveřejňuje studie, rozbor a vědecká pojednání o vyřešených úkolech výzkumu v oboru ekonomiky zemědělství a potravinářského průmyslu. Vydává Československá akademie zemědělská — Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství, Vychází měsíčně. Redakce: 120 56 Praha 2, Slezská 7, telefon 25 75 41, 25 44 51. Celoroční předplatné Kčs 120,—. Vytiskl Tisk, knižní výroba, n. p., Brno, závod 3, 737 36 Český Těšín.

© Ústav vědeckotechnických informací pro zemědělství, Praha 1988.

Rozšiřuje PNS. Informace o předplatném podá a objednávky přijímá každá administrace PNS, pošta, doručovatel a PNS-ÚED Praha, závod 01 — AOT, Kafkova 19, 160 00 Praha 6, PNS-ÚED Praha, závod 02, Obránců míru 2, 656 07 Brno, PNS-ÚED Praha, závod 03, Gottwaldova tř. 206, 709 90 Ostrava 9. Objednávky do zahraničí vyřizuje PNS — ústřední expedice a dovoz tisku Praha, závod 01, administrace vývozu tisku, Kafkova 19, 160 00 Praha 6.